

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE EĞİTİME AYRILAN MALİ KAYNAKLAR
(1923-1933)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
AYLİN KIZIK

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hayrünisa ALP

İSTANBUL 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE EĞİTİME AYRILAN MALİ KAYNAKLAR
(1923-1933)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
AYLİN KIZIK
2901050013

Tez İ.Ü. Araştırma Fonu tarafından desteklenmiştir. Proje Kodu: 36902

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hayrünisa ALP

İSTANBUL 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında 2901050013 numaralı **Aylin KIZIK**'IN hazırladığı “Türkiye’de Eğitime Ayrılan Mali Kaynaklar (1923-1933)” konulu **YÜKSEK LİSANS TEZİ** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İstanbul Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin **35. Maddesi** uyarınca **19.06.2018 Salı** günü saat 15.30’da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ**.....’ne* **OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA** kabulüne karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
1- Dr. Öğr. Üyesi Hayrünisa ALP	Kabul	
2- Prof. Dr. Mustafa GÜNDÜZ (YTÜ Eğitim Fak.)	Kabul	
3- Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR	Kabul	

MADDE 36 –

(5) Sınavdan sonra jüri, öğrenciye ve dinleyicilere kapalı oturumda tez hakkında salt çoğunlukla kabul, red veya düzeltme kararı verir. Karar, jüri tarafından öğrenciye sözlü olarak bildirilir ve sınavı izleyen üç iş günü içinde ilgili enstitüye gönderilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci, azami süreyi aşmamak üzere, sınav tarihinden itibaren üç ay içinde gereken düzeltmeleri yapar ve tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Jüri, ikinci sınav sonunda aynı usulle tez hakkında kabul veya red kararı verir.

(6) Tezi başarısız bulunarak reddedilen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

(7) Tezi reddedilen öğrencinin talepte bulunması ve aynı adlı veya yönetim kurulunca uygun görülecek benzer bir tezsiz yüksek lisans programının enstitü bünyesinde yer alması halinde; tezsiz yüksek lisans programının ders kredi yükü, proje yazımı ve benzeri gereklerini yerine getirmiş olmak kaydıyla, kendisine tezsiz yüksek lisans diploması verilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Türkiye’de Eğitime Ayrılan Mali Kaynaklar (1923-1933)**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.”

30.07.2018

Aylin Kızık

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10205424
Yazar Adı / Soyadı	AYLİN KIZIK
T.C.Kimlik No	31537196218
Telefon	5333074991
E-Posta	aozturk@gsu.edu.tr
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Türkiye'de Eğitime Ayrılan Mali Kaynaklar (1923-1933)
Tezin Tercümesi	Financial Resources Allocated to Education in Turkey (1923-1933)
Konu	Türk İnkılap Tarihi = History of Turkish Revolution ; Eğitim ve Öğretim = Education and Training
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2018
Sayfa	179
Tez Danışmanları	DR. ÖĞR. ÜYESİ HAYRÜNİSA ALP
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

07.08.2018

İmza:.....

ÖZET

Bu çalışmada amaçlanan, Cumhuriyet dönemi hükümetlerinin eğitime ayırdıkları bütçelerin genel tespitini yapabilmek, eğitimin ilköğretim kademesinden yükseköğretim kademesine kadar mevcut eğitim kurumlarına yapılan harcamaların mali kaynaklarını tespit etmektir.

Çalışma kapsamında modernleşme sürecinde ikili bir yapının devam etmesi dolayısıyla Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e kadar olan dönem eğitim kurumları ve eğitimin mali kaynakları incelenmiştir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Cumhuriyet'in eğitim kurumlarının bütçesi ayrı bir bölüm olarak ele alınmış, ayrıca eğitimin sorunlarıyla ilgili görüşlerinden faydalanan Yabancı Uzmanların hazırlamış oldukları raporlara da yer verilmiştir.

Eğitimin mali kaynakları olan bütçe ve vergiler sayısal ve istatistiki bilgilerden faydalanılarak tablolar halinde teze eklenmiş, ayrıca çalışmanın temeli sayılabilecek olan 1923-1933 yıllarını kapsayan Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçe görüşmeleri eğitim ile ilgili kısımları yıllara göre sınıflandırılarak tezde yer almışlardır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'de Eğitim, Eğitim Bütçesi, Mali Kaynaklar, Eğitim Tarihi, Eğitim Kurumları.

ABSTRACT

The aim of this study is to make a determination of budget on education of Rebulican governments and identify the resources of expenditure on educational institutions from primary level to higher education.

Due to the duality of institutions in civilizing period the educational institutions and financial resources belonging to Ottoman Era and Republic are examined in the thesis.

Tevhid-i Tedrisat Law and the Budget of Educational Institutions of Republic are examined apart. Also the reports of educational problems which is studied out by foreign experts are stated in the thesis.

Budgets and taxes, the basic resources, has been participated in the thesis by using the numerical and statiscal information and also the budget negotiations of Grand National Assembly of Turkey, consisting the dates between 1923-1933 which can be considered as the basis of the study, has been categorized according to education concept.

Keywords: Education In Turkey, Education Budget, Financial Sources, History of Education, Educational Institutions.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
KISALTMALAR	xviii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E EĞİTİMİN MALİ KAYNAKLARI

1.1 Osmanlı Döneminde Eğitim ve Eğitimin Mali Kaynakları	7
1.1.1. Tanzimat Dönemi Eğitimin Mali Kaynakları	7
1.1.2. Abdülhamid Dönemi Eğitimin Mali Kaynakları	13
1.1.3. II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimin Mali Kaynakları	17
1.1.4. Milli Mücadele Dönemi Eğitimin Mali Kaynakları	28
1.2 Cumhuriyet Dönemi Eğitim Kurumlarını Etkileyen Gelişmeler	36
1.2.1. Mektep Vergisi Kanunu (13 Nisan 1925).....	41
1.2.2. Maârif Teşkilatına Dair Kanun (22 Mart 1926)	43
1.2.3. Maarif Vergisi Hakkında Kanun (25 Nisan 1927)	44
1.2.4. Yabancı Uzman Görüşleri	46

II. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM KURUMLARININ BÜTÇELERİ VE SAYISAL VERİLER

2.1	Cumhuriyet Dönemi Eğitimin Mali Kaynakları (1923-1933).....	50
2.1.1.	Maârif Vekâletinin Maârife Ayırdığı Bütçe	60
2.1.2.	Vilâyet Hususi İdarelerinin Eğitime Ayırdığı Bütçe	60
2.2	Eğitim Kurumlarının Bütçeleri ve Sayısal Veriler	66
2.2.1.	İlköğretim ve Ortaöğretim	69
2.2.2.	Millet Mekteplerine Ayrılan Bütçe.....	74
2.2.3.	İlköğretmen Okulları Mali Durumu	75
2.2.4.	Darülfünun.....	77
2.2.5.	Eğitim Kurumları ile İlgili Sayısal Veriler	79

III. BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE BÜTÇE GÖRÜŞMELERİNDE EĞİTİM

3.1.	Türkiye Büyük Millet Meclisinde Bütçe Görüşmelerinde Eğitim.....	89
3.1.1	1924 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	91
3.1.2.	1925 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	97
3.1.3.	1926 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	109
3.1.4.	1927 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	111
3.1.5.	1928 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	113
3.1.6.	1929 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	115
3.1.7.	1930 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	116
3.1.8.	1931 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	118
3.1.9.	1932 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	119

3.1.10. 1933 Yılı Bütçe Görüşmeleri.....	120
SONUÇ	122
BİBLİYOGRAFYA/KAYNAKÇA	127

ÖNSÖZ

1923-1933 yılları arası eğitimin mali kaynaklarının ele alındığı tezimizde amaçlanan Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk on yılında ilköğretimden yükseköğretime mevcut eğitim sisteminin mali kaynaklarını ortaya koyabilmektir. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından itibaren geçen on yıl Cumhuriyet tarihimizin en önemli ve kritik dönemidir. Bu dönem, bir yenileşme ve Türkiye’ye yeni bir kimlik kazandırma çabalarının yoğun olarak yaşandığı yıllar olmuştur. Bu kritik yıllarda kıt olan kaynaklarla eğitime verilen önemi ortaya çıkarmak amacıyla tez çalışmamız 1923-1933 yıllarını kapsamıştır.

Osmanlı Devleti’nin modernleşme sürecinde eğitim ve eğitimin bütçesinde ikili hatta çoklu denilebilecek bir yapı olduğundan Cumhuriyet’in devraldığı eğitim mirası ve eğitimin mali yapısını anlayabilmek amacıyla Klasik Osmanlı Eğitimi ve Modernleşme dönemi Osmanlı eğitimi ve mali kaynaklarına yer verilmiştir.

Teze öncelikle birinci el kaynak niteliğinde olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis görüşmeleri incelenerek başlanmıştır. 1923-1933 yılları arasında toplam 17 yasama yılı birleşim günlerinde gün gün tutulmuş olan TBMM Zabıt Cerideleri ekseninde, uzun çalışma ve emek bu bölümde harcanmıştır. Tezin en önemli ilk kaynaklardan biride Bütçe Kesin Hesap Kanunlarıdır. Genel bütçeden eğitime ne kadar pay ayrıldığı bu kanun aracılığı ile tespit edilmiştir. Bütçe Kesin Hesap Kanunlarına, Beyazıt Devlet Kütüphanesinden ulaşılmış olup, kanunun 1. Cildi incelenmiş, 1923-1933 yılları arasındaki genel bütçeler bulunmuş, genel bütçenin içinden maarife ayrılan bütçe tutarı tesbit edilmiştir. İlgili yıla ait genel bütçe tutarı ile Maarif Vekâleti’ne ayrılan bütçe tutarı oranlanmış, böylelikle maarife ayrılan bütçe tutarı yüzdelik olarak gösterilmesi sağlanmıştır. Ayrıca maarife ayrılan bütçe tutarları 1923-1933 yılları arasından bir sonraki yıl önceki yıla bölünüp oranlanarak yüzdelik artış oranları tesbit edilmiştir. Aynı şekilde darülfünun ve yüksekokulların bütçeleri de bu yöntemle incelenmiştir. Ayrıca Cumhuriyet Arşivi taranmış gerekli görülen bilgiler teze eklenmiştir.

Literatür taramasında Osman Ergin'in "**Maârif Tarihi**"¹ başlıklı 5 ciltlik eseri Osmanlı Eğitim sistemini tanınmam ve sınıflandırmam konusunda yardımcı olmuştur. Necdet Sakaoğlu'nun, "**Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**"² adlı eseri Osmanlı dönemi ilköğretim hayatına ışık tutmak açısından değerli bir çalışmadır ve tezimin yine önemli kaynakları arasındadır. Mehmet Ö. Alkan'ın "**Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Eğitim**"³ ile "**Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924**"⁴ çalışmaları istatistiki bilgileri derlemem konusunda yardımcı olmuştur. Mustafa Ergün'ün "**Atatürk Devri Türk Eğitimi**"⁵ ile Yahya Akyüz'ün "**Türk Eğitim Tarihi**"⁶ başlıklı eserleri yine yararlandığım kaynaklar arasındadır. Kasım Karakütük'ün "**Cumhuriyet'in Kuruluşundan Planlı Döneme Kadar Eğitimin Finansmanı**"⁷ ve "**Yükseköğretimin Finansmanı**"⁸ isimli makaleleri tezim için yol gösterici olmuştur. Eğitim harcamaları, eğitime ayrılan bütçe ve kaynaklar, eğitim finansmanını etkileyen durumlar ve sorunlar, Cumhuriyet'in eğitim hedefleri ve finansman dayanakları, devletçe eğitime yapılan harcamaların öğretim düzeylerine göre dağılımı ve oranları ile eğitimse sayısal verilere yer verilen makale eğitim finansmanını çok yönlü olarak ele alması bakımından en önemli kaynaklarım arasında yer almıştır. Işıl Çakan'ın "**Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması**"⁹ makalesi yine tezim için çok önemli rehber niteliğindedir. Eğitimin önemli gelir kaynağı olan Mektep Vergisi ayrıntılı incelenmiş, ilköğretimin gelir kaynakları tespit edilmiştir. Hayrünisa Alp'in "**Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de İlköğretim ve Müfredatları (1913-1936)**"¹⁰ ile "**Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılâbına Türkiye'de İlköğretim**"¹¹

¹ Osman N. Ergin, "**Türkiye Maarif Tarihi**", C:1-2, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.s.5-194.

² Necdet, Sakaoğlu, "**Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**", İstanbul, Bilgi Üniversitesi, 1996.

³ Mehmet, Alkan: "Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Eğitim", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2008, C:6.

⁴ Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924", **Tarihi İstatistikler Dizisi**, C: 6, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.

⁵ Mustafa Ergün, "Atatürk Devri Türk Eğitimi", **Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan**, Ankara Üniv. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, No: 325, Ankara, 1982.

⁶ Yahya Akyüz, "**Türk Eğitim Tarihi**", Pegem Akademi, 23. Baskı, 2012.

⁷ Kasım Karakütük'ün "Cumhuriyet'in Kuruluşundan Planlı Döneme Kadar Eğitimin Finansmanı 1923-1960", **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 149, Ocak, Şubat, Mart 2001.

⁸ Kasım Karakütük, "**Yükseköğretimin Finansmanı**", **Milli Eğitim Dergisi**, S: 171, Yaz/2006.

⁹ Işıl Çakan, "**Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması**", İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, S.2, 2002.

¹⁰ Hayrünisa Alp, "**Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de İlköğretim ve Müfredatları (1913-1936)**", İstanbul, Nobel, 2016.

isimli eserleri yine yararlandığım önemli kaynaklardır. Hasan Âli Yücel'in **“Türkiye’de Orta Öğretim¹²”** adlı eseri sadece ortaöğretim değil tüm eğitim kademeleri hakkında aydınlatıcı ve istatistiki bilgilerinin doğruluğu açısından çok önemli bir eserdir. Mustafa Gündüz’ün, **“Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sisteminin Finansmanını Sağlama Düşünce, Öneri ve Uygulamaları¹³”** isimli makalesi de önemli yararlandığım kaynaklar arasındadır. Tarık Soydan, **“Osmanlı’dan Cumhuriyet Dönemine Türkiye’de Temel Eğitimin Gelişmesi ve Finansmanı Sorunu¹⁴”** adlı makalesi Osmanlı Döneminde özellikle eğitime ayrılan en önemli kaynağın başında yer alan vakıf sisteminden sağlanan gelirlerden bahsetmektedir. İlhan Başgöz, Howard Wilson, **“Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk¹⁵”** adlı eseri tezim için faydalı bir kaynak olmuştur. Osmanlı’dan miras kalan ekonomik yapı ve eğitim sistemi ile kaynak yetersizliğinin ayrıntılandırılması açısından irdelenmiştir. Selçuk Akşin Somel’in, **“Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin¹⁶”** adlı eseri Osmanlı dönemi eğitiminde sorun teşkil eden finansman konusu hakkında yararlandığım bir kaynak olmuştur. Saide Ayvaz, **“Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bütçeleri¹⁷”**, Yüksek Lisans Tezi ile Saide Ayvaz ve Mustafa Şahin’in **“Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bütçeleri¹⁸”**, isimli makaleleri önem arz etmektedir. Nevin Coşar, **“Cumhuriyet Döneminde Denk Bütçe Politikasına Geçiş¹⁹”** adlı makalesi denk bütçe uygulamaları konusunda yararlanılmıştır. Oktay Yenal, **“Cumhuriyet’in İktisat Tarihi²⁰”** adlı kitabından da yararlanılmıştır. Yahya S.

¹¹ Hayrünisa Alp, **“Tevhid-i Tedrisat’tan Harf İnkılabına Türkiye’de İlköğretim”**, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara, 2016.

¹² Hasan Âli Yücel, **“Türkiye’de Orta Öğretim”** Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1. Basım, Ankara, 1994.

¹³ Mustafa Gündüz, **“Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sisteminin Finansmanını Sağlama Düşünce, Öneri ve Uygulamaları (1860-1930)”**, **e-Journal of New World Sciences Academy**, C.5, No: 4, (Ağustos-Eylül 2010).

¹⁴ Tarık Soydan **“Osmanlı’dan Cumhuriyet Dönemine Türkiye’de Temel Eğitimin Gelişmesi ve Finansmanı Sorunu”**, **Karadeniz Bilimleri Dergisi**, 2013.

¹⁵ İlhan Başgöz, Howard Wilson, **“Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk”**, Dost Yayınları, 66. baskı, 1968, Ankara.

¹⁶ Selçuk Akşin Somel, **“Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin”**, İletişim Yayınları, 2010.

¹⁷ Saide Ayvaz, **“Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bütçeleri”**, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012.

¹⁸ Saide Ayvaz, Mustafa Şahin: **“Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bütçeleri”**, **International Journal of Human Sciences**, Vol: 11, 2014, S: 303-316.

¹⁹ Nevin Coşar, **“Cumhuriyet Döneminde Denk Bütçe Politikasına Geçiş”**, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XI, 1995, Sayı 31, Sayfa 239-259.

²⁰ Oktay Yenal, **“Cumhuriyet’in İktisat Tarihi”**, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Tezel'in “**Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi**²¹” (1923-1950) adlı kitabında ilgili yıllarda gerçekleşen iktisadi olgu ve gelişmeler konu alınmıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi ortam, ekonomi politikaları ile maliye politikalarına ve uygulamalarına yer verilmiştir.

Çalışmamın bütün aşamalarında bana rehberlik eden, desteğini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hayrünisa Alp'e şükranlarımı sunarım. Eleştiri ve önerileri ile çalışmama katkı sağlayan Doç. Dr. Aynur Soydan Erdemir'e, Prof. Dr. Mustafa Gündüz'e ve Doç. Dr. Serkan Tuna'ya, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü yönetimine, Enstitü Sekreteri Şaban Aykut ve tüm Enstitü çalışanlarına yardımlarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. İlgi, alaka ve desteklerinden ötürü Galatasaray Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü sevgili çalışma arkadaşlarım; Emine Keleş, Ali Atan, Nazik Toprak ile değerli hocalarım Prof. Dr. Orhan Feyzioğlu ve Dr. Öğr. Üyesi İ. Burak Parlak'a, değerli hocam Doç. Dr. Müjde Genevois'e, tezimin yazım aşamasında teknik konularda desteğini esirgemeyen Araş. Gör. Nazmi Şener ve Araş. Gör. Fethullah Göçer'e, sevgili Reyhan Cebeci'ye, Ebru Erdoğan ve Faruk Birinci'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca kaynak taraması ve temini aşamalarında yardımlarını esirgemeyen Galatasaray Üniversitesi Kütüphanesi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, sabır ve anlayışıyla daima yanımda olan desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşim H. İlker Kızık'a, hayatımı anlamlı kılan oğlum V. Sarp Kızık'a ve kızım N. Derin Kızık'a, sabır, anlayış ve destek gösteren sevgili annem, babam ve kardeşime sonsuz teşekkür ederim.

Aylin Kızık
İstanbul, 2018

²¹ Yahya S. Tezel, “**Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**”, Yurt Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2002.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1 Türkiye’de 1924-1938 Yılları Arasında MEB Bütçelerinin Başlangıç,
Yılsonu ve Harcama Payına Göre Karşılaştırılması..... 67

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1 Meşrutiyet öncesi ve sonrası okul ve öğrenci sayıları	23
Tablo 1. 2 Çeşitli Ülkeler ve Kişi Başına Düşen Eğitim Payları.....	25
Tablo 1. 3 1887-1922 Tarihleri Arasında Maarif Harcamalarının Kamu Harcamalarına Oranı (TL).....	26
Tablo 1.4 Kesin Hesap Verilerine Göre Gider Bütçeleri.....	30
Tablo 1. 5 Milli Eğitim Bakanlığı Harcamalarının, Genel Bütçe Giderleri İçindeki Oranı (1921-1938).....	34
Tablo 2.1 Devletin Eğitime Yaptığı Harcamaların Öğretim Düzeylerine Göre Oranı(1922-1923/1930-1931).....	54
Tablo 2. 2 MEB Harcamaları ve Genel Bütçe Giderleri (1924-1933)	55
Tablo 2. 3 Üniversitelerin Bütçe Tahmin ve Gerçekleşmeleri	56
Tablo 2. 4 Devletçe Yönetilen Genel Okullar ve Yüksek Öğretim Kurumları Gelirleri.....	57
Tablo 2. 5 Eğitim harcamalarının Devlet ve Özel İdarelere Göre Dağılımı (1924-1933)	63
Tablo 2.6 1925-1933 Yılları Arasında İl Özel İdarelerinin Yaptığı Eğitim Yatırımlarının MEB Yatırım Ödeneği İçindeki Payı (TL)	64
Tablo 2. 7 Gerçekleşen Merkezi Bütçe Harcamalarının İşlevsel Dağılımı	68
Tablo 2.8 1926 Yılında yeniden yapılan ilkokul binalarının türü ve sayısı	71
Tablo 2. 9 Millet Mektepleri Bütçesi (1928-1935)	76
Tablo 2.10 1923-1933 Arası Öğrenci sayısı.....	80
Tablo 2.11 1923-1933 Arası Okul Sayısı.....	81
Tablo 2.12 1923-1933 Arası Öğretmen Sayısı.....	82
Tablo 2.13 1923-1932 Yılları Arasında İlkokuldan Mezun Olan Öğrenci Sayısı.....	83
Tablo 2.14 1923-1932 Yılları Arasında Ortaokuldan Mezun Olan Öğrenci Sayısı..	84

Tablo 2.15 1923–1932 Yılları Arasında Liseden Mezun Olan Öğrenci Sayısı.....	85
Tablo 2.16 1923–1932 Yılları Arasında Öğretmen Okullarından Mezun Olan Öğrenci Sayısı	86
Tablo 2.17 1923–1932 Yılları Arasında Mesleki ve Teknik Okullardan Mezun.....	87
Tablo 2.18 1923–1932 Yılları Arasında Darülfünun ve Yüksekokullardan Mezun Olan Öğrenci Sayısı	88
Tablo 2.19 Resmi Lise ve Ortaokullarda Öğretmen Okullarının (1923-1933) Yılları Arasındaki Mezun Sayısı.....	89

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.k.	: Adı Geçen Kanun
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
ayr. bil. için bkz.	: Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız
ayr. bkz.	: Ayrıca Bakınız
B.C.A.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.V.M.	: Maârif Vekâleti Mecmuası
M.V.T.M.	: Maârif Vekâleti Tebliğler Mecmuası
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Eğitim, yüzyıllardan beri tüm toplumların yaşayışlarında büyük paya sahip olmuş önemli bir olgudur. Bu olgu devlet-eğitim ilişkisinde aydınlanma çağı itibariyle temel hak ve hürriyetler kapsamında devleti toplumun her bireyinden sorumlu tutar bir hale getirmiştir.²²

Tez çalışmamın genel olarak üzerinde durduğu konu; eğitim sisteminin eğitim ekonomisi alt disiplininin Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki durumunu tespit etmektedir.

Eğitime kaynak sağlanması ve dağıtımının en etkin ve adil yolunun ne olduğu gibi soruların yanıtları hala tartışılmaktadır. Bu bakımdan eğitim ekonomisi alanlarında pek çok araştırmaya gereksinim duyulmaktadır.

Günümüzde, “eğitim, temelde bireysel tüketime konu olan bir hizmettir. Bu nedenle eğitimin finansmanının teorik olarak bireyler tarafından karşılanması gerekir. Fakat eğitim hizmetlerinden yararlanan bireylerin, ondan elde ettiği bireysel faydaların yanında belki bundan daha fazla oranda toplumsal faydaları söz konusudur. Eğitim sonucu bireylerin gerek maddi ve gerekse maddi olmayan pek çok kişisel kazanımları yanında eğitimin toplumsal katkıları da oldukça önemlidir. Öte yandan, eğitim hizmetleri için devlet tarafından finansman sağlanmadığı takdirde, bunun kişisel finansman yöntemiyle sağlanması, toplumsal ihtiyacı karşılamaktan uzak olacaktır. Bu nedenle, eğitimin toplum için oldukça önemli olması ve kişisel finansmanla yeterli düzeyde kaynak sağlanmasının mümkün olmaması, devletin bu konuda finansman sağlamasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla eğitim hizmetleri, ağırlıklı olarak devlet bütçeleriyle finanse edilmelidir.”²³

²² Mahmut Âdem, “Ulusal Eğitim Politikamız Nasıl Olmalıdır?”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C: 52, Sayı: 1, 1997, s. 52., Ayr. bkz. Necla Kurul, “**Eğitim Finansmanı**”, 2. Baskı, Ankara, Ekim, 2012, s. 16.

²³ Kurul, **a.g.e.**, s. 76.

Eğitimin mali kaynaklarını etkili şekilde kullanmak, kaynak miktarını arttırmak ve eğitime ayrılan kaynağın en etkin şekilde kullanılmasını sağlamak oldukça önemlidir.

Tez çalışmamda modernleşme sürecinde ikili bir yapının devam etmesi dolayısıyla Klasik Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e kadar olan dönem eğitim kurumları ve eğitimin mali kaynakları incelenmiştir. Klasik Osmanlı Döneminde en yaygın eğitim kurumları başta medreseler olmak üzere sıbyan/mahalle mektepleri, Enderun Mektebi ve farklı seviyelerdeki askeri okullardır. Saraylıların devam ettiği Saray Mektepleri; Şahzadegân Mektebi, Enderûn Mektebi ve Meşkhâne başlığı altında sınıflandırılırken, askeri mektepler; Acemioğlanlar, Mehterhane, Cambazhane olarak sınıflandırılmış, bunların yanısıra askeri sanat mektepleri; Tophane, Kılıçhane, Tüfenkhane, Humbarhane başlığı altında sınıflandırılmıştı. Özel ihtisas okulları ise; Dâr-ül Hadis, Dâr-üt Tıp, Dâr-ül Hendese, Dâr-ül Mesnevi, Medresetülkuzât, Medresetülvaizîn, Medresetületimme vel Hutebâ, Medresetülirşad, Medresetülmütehassisin ve Dâr-ül Kurrâ, Nakışhane, Mekteb-i Fününü Nücüm²⁴ şeklinde sınıflandırılmıştı.

Klasik Osmanlı Döneminden günümüze eğitim hizmetlerinin karşılanması için gerekli finansman bütçelere büyük bir yük getirmesi sebebiyle her dönemin sorunu olmuştur. Bu sorunu aşmak için çeşitli çözüm yollarına gidilmiştir. Bu nedenle eğitim sisteminin yürütülebilmesi için vakıflar devreye girmiş eğitimle ilgili her türlü gideri karşılamışlardır. Osmanlı'da eğitim faaliyetleri 19. Yüzyıla kadar vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu konunun daha anlaşılır olabilmesi amacıyla bütçe desteği sağlayan bu kuruluşların mali kaynaklarını incelemek yerinde olacaktır.

Vakıflar kuruluş aşamasında iki kaynaktan beslenmekteydi. Bunlardan ilki, devlet kaynaklarından yapılan tahsislerdir. İrsadi vakıf olarak adlandırılan bu vakıflar, Padişah, saray mensupları ile devlet adamları tarafından kurulurdu. Bu vakıfların en önemli özelliği devletin bir takım mali imkânlarının kurulan vakıf için kullanılmasıdır. Bu durum devlet adamları arasında gelenek hale gelmiş ihtiyaç duyulan dini, ilmi, sıhhî, ve kültürel hizmetlerin finansmanın karşılanmasında büyük öneme sahip olmuştu. İkinci kaynak olarak, halkın “sadaka-i câriye” şeklinde

²⁴ Ayr.bil.için bkz., Osman N. Ergin, “**Türkiye Maarif Tarihi**”, C:1-2, Eser Matbaası, İstanbul,1977.s.5-194.

kurdukları vakıflardan oluşmaktaydı. Bu şekilde açılan vakıfların sayıları oldukça fazladır. Eğitim hizmetlerinin finansmanı için vakıflarınönemli bir kaynak olduğu tartışmasızdır.²⁵

Saray Mektepleri-Enderûn Mekteplerinde, öğrenim giderlerini saray karşılamaktaydı. Öğrenciler ücretsiz ve yatılı olarak öğrenim görmekteydiler. Öğrencilere öğrenimleri boyunca birinci yıldan başlayıp, her sınıfta artmak üzere aylık verilmekteydi.

Sıbyan Okullarının finansmanından bahsedecek olursak, “İstanbul’daki sıbyan okullarından 47 sini saraylı kadınlar, 10 tanesini padişahlar, 37 sini paşalar, 59 unu esnaf ve ağalar, 45 ini beyler, çelebiler, efendiler yaptırmıştı. Sıbyan okullarını özel kişiler kurmuşsa, onlara hemen daima han, hamam, dükkân, zeytinlik, tarla gibi bir gelir kaynağı bağışlarlar (vakfederler) bu vakfın geliri ile okul yapılarının bakımı, öğretmenlerin aylıkları, bazen öğrencilerin harçlığı bile karşılanırdı.”²⁶

Medreselerde ise finansman durumu şöyledir; Osmanlı eğitim sisteminde öğrencilere yönelik her türlü hizmet ücretsiz olarak yürütülmüştü. Medreselerin masrafları medreseye bağışlanan vakfın gelirinden karşılanıyordu. Medrese, öğrencilerin barınma, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamakta olup, diğer ihtiyaçları için ayrıca cep harçlığı da veriyordu. Medreselerde görevli personelin en başında müderris, muallim, muid ve halife gibi isimler verilen eğitim kadrosu bulunmaktaydı. Müderrislerin maaşları diğer personel maaşlarına göre oldukça yüksekti. Vakıfnameler medrese hocalarının alacağı maaşları derece derece belirtirdi. Vakıf gelirlerinin yetmediği hallerde, imaret gibi sosyal yardım kurumları öğrencilerin geçimini ve barındırılmasını üzerine almıştı. Bu eğitim sistemi, medresede okumayı varlıklı ailelerin bir imtiyazı olmaktan çıkarmıştı.”²⁷

Medreseyi bitirdikten sonra müderrisliğe başlayan bir kişi yaşını aldıkça ve tecrübesi arttıkça aynı oranda maaşı da artmaktaydı.

Eğitimde kullanılan okul, medrese ve meşruata gibi binaların bakım ve onarım masrafları vakıflar tarafından karşılanmaktaydı.

²⁵ Tahsin Özcan, “**Osmanlı Devleti’nde Eğitim Hizmetlerinin Finansmanı**”, Türkler, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Ankara, 2002, s. 872-877.

²⁶ İlhan Başgöz, Howard Wilson, “**Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk**”, Dost Yayınları, 66. baskı, 1968, Ankara, s. 15.

²⁷ Başgöz, Wilson, **a.g.e.**, s. 23.

Sonuç itibariyle, eğitim hizmetlerinin vakıflar aracılığıyla karşılanması devletin üzerindeki yükü epey hafıflediğı gibi siyasi ve ekonomik krizlerden etkilenmesini de önlemiştir. İlerleyen yıllar içinde vakfiyelerin belirlediğı miktarların sabit olması sebebiyle personel ücretlerinde oldukça azalma olmuştur. Vakıf idaresiyle merkezileşme eğilimiyle birlikte ve artan suiistimallerden ötürü vakıflar zaman içinde büyük zarar görmüş vakfın finanse ettiği eğitim kurumları da bu durumdan büyük oranda etkilenmiştir. Ayrıca öğretmenin maaşını ödemektamamıyla öğrenci velilerine kalmıştır. Veliler ya haftalık bir para ödemişler; ya da yumurta, yağ, odun-kömür, un-bulgur, arpa ayırmış, filtrelerini ve kurban derilerini vererek öğretmene destek olmaya çalışmışlardır.²⁸

Tezin I. Bölümü, Osmanlı Döneminden Cumhuriyet Dönemine Eğitim ve Eğitimin Mali Kaynakları, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Kurumlarını etkileyen gelişmelerden olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Heyet-i İlmiye Toplantıları, Mektep Vergisi Kanunu²⁹, Maarif Teşkilatına Dair Kanun, Maarif Vergisi Kanunu³⁰ ve Yabancı Uzman görüşlerinden oluşmaktadır.

Türk Eğitim Tarihinde Tanzimat Dönemi önemli bir dönüm noktası niteliğindedir. Eğitimin modernleşmesi ve geniş kitlelere ulaşma çabaları bu dönemde yoğun şekilde görülmüştür. Tanzimat döneminde eğitimle ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Eğitimin bir kamu hizmeti olarak algılanmasına ilişkin uygulamanın temelini oluşturan Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'nin kabulü³¹, Maârif Nezareti'nin(Eğitim Bakanlığı)1857 yılında kurulması³², Mekteb-i Sanayi denen teknik okulların açılması, Galatasaray-ı Sultanîsi, kız rüştiyelerinin açılması bunlardan bazılarıdır. Tanzimat döneminde yeni açılan okullarla birlikte bu okulların finansmanı sorunu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yapılan savaşlar, toprak kayıpları ve güvenlik sorunları nedeniyle savunmaya kaynak aktarımı daha yoğun olmuş bu

²⁸ Ergin, a.g.e., s. 6.

²⁹ “**Mektep Vergisi Kanununun Suret-i Tatbikiyesini Gösterir Talimatname**” için bakınız: M.V.M, Sayı: 3 (1 Temmuz 1341), s.45-51.

³⁰ **Maarif Vergisi Kanunu**, Kanun numarası: 1130, Kabul Tarihi: 22.06.1927, Neşir Tarihi: 18/VII/1927, sayı: 636, s.517-518.

³¹ **Maarif-i Umumiye Nizamnamesi**, Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi, Mahmut Cevat İbnü’ş Şeyh Nafi, haz. Taceddin Kayaoğlu, İstanbul, Yeni Türkiye Yayınları, 2001.

³² Nezaretin kuruluşuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Akyıldız, **Osmanlı Merkez Teşkilatı’nda Reform (1836-1856)**, İstanbul, Eren, 1993.s.129.

itibarla eğitime de yeterli kaynak ayrılamamıştır.³³ II. Abdülhamit'in 33 yıllık saltanatında eğitim konusunda birçok gelişme yaşanmıştır. Sultan Abdülhamid eğitimin sadece İstanbul'la sınırlı kalmayıp tüm taşrada yaygınlaşmasını sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca özel okulların açılmasına büyük destek vermiştir. Bu dönemde, yerel mali kaynaklar taşrada maddi açıdan güvenilir ve kurumsal bir ilkokul sistemi kurulmasında yetersiz kalmaktaydı. II. Abdülhamit döneminde Maârif Hisse-i İânesi adında bir eğitim vergisi kabul edilmiş. Ve bu vergiyi toplama yetkisi vilayet maârif müdürüne verilmişti. Ancak zaman içinde bir vilayetten toplanan tüm maârif hissesinin keyfi olarak hazineye devredilmesi hem eğitimin gelişip yaygınlaşmasını hem de mevcut okulların görev yapmalarını engellemiştir.³⁴

Meşrutiyet Döneminde eğitim alanında kabul edilen en önemli kanun 15 Ekim 1913'te kabul edilen Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkatı'dır. (İlköğretim Geçici Kanunu). Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkatı, Osmanlı Devleti zamanında eğitim alanında kabul edilmiş en temel kanun olup, bu kanunla ilköğretim alanında köklü değişiklikler yapılmış, Bu kanunla ilk kez "ilköğretimin zorunlu" ve "devlet okullarında parasız" olduğu hükme bağlanmıştır.³⁵

Meşrutiyetle birlikte meslek okulları açılmasına ayrıca önem verilmiş, bu kurumlar Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Millet Mekteplerinin ve halk eğitimlerinin esin kaynağı olmuştur.

Meşrutiyet maârifinin bütçesi, "Tedrisat-ı İptidaiye Vergisi" ile önemli bir gelir kaynağına kavuşmuştur.

Milli Mücadele dönemine baktığımızda; Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasının ardından Türk toplumunu çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmak isteyen Mustafa Kemal Atatürk, bu amaç doğrultusunda ilk olarak köklü inkılâp hareketlerine girişmiştir. Ana düşünce çağdaş, milli ve laik bir toplum meydana getirmek olmuştur. Milli mücadelenin kazanılmasında da etkili olan milli birlik ve beraberlik anlayışı yeni devletin eğitim politikasının da esasını oluşturmuştur. Osmanlı'dan farklı olarak üniter ve milli bir devlet olarak kurulan Cumhuriyet'in eğitim politikası da milli olmalı görüşü hakimdir. Bu itibarla daha milli mücadelenin

33 Selçuk Akşin Somel, "Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin", İletişim Yayınları, 2010, s.

34 Ergin, a.g.e., s.16,

35 "Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı 23 Eylül 1329 (1913)", Düstur, İkinci Tertip, C.V, Madde:1, s.804-823.

devam ettiği yıllarda 1921 yılında Ankara’da milli bir eğitim programının oluşturulması amacıyla Maarif Kongresi toplanmıştır.³⁶

Bir yandan savaş ekonomisi uygulanmaya devam ederken 1920-22 yılları arasında yıllık bütçeler hazırlanamamış, altı aylık dönemler halinde geçici avans bütçeler hazırlanmıştır.

Çağdaş ve modern eğitime adım atmak, eğitime bir sistem getirmek, Cumhuriyet ilkelerini benimsetmek sebebiyle 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu³⁷ yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunla, medreselerin kapatılmasını öngören ve tüm eğitim kurumlarında birlik sağlanması amaçlanmıştır.

Tezin II. Bölümünde Eğitim Kurumlarının bütçeleri ve sayısal verilere yer verilmiştir. Öncelikle Cumhuriyet Döneminde Eğitimin Mali kaynaklarından, Vilâyet Hususi İdarelerinin ve Maârif Vekâletinin eğitime ayırdığı bütçe ile devlet bütçesinden eğitime ayrılan ödenekler, kesin hesap kanunları eşliğinde yapılan tablolarda ayrıntılı incelenmiş ayrıca Cumhuriyet dönemindeki okullar, İlköğretim ve Ortaöğretim, Millet Mektepleri, İlköğretmen Okulları ve Darülfünuna ait 1923’ten 1933’e okul, öğretmen, öğrenci ve mezun sayılarına ve yıllar itibariyle artış oranlarına yer verilmiştir.

Tezin III. Bölümünde ise TBMM bütçe görüşmelerinde eğitim konusu ve bütçe fasılları tetkik edilmiştir.

³⁶ Fatma Acun, “Atatürk ve İnkılâp Tarihi”, Siyasal Kitabevi, 11. Baskı, Ankara, 2010, s.223.

³⁷ **Tevhid-i Tedrisat Kanunu**, Kanunun numarası: 430, Kabul Tarihi: 3/III/1340, Neşir Tarihi: 29/IV/1340, Resmi Gazete No. 1-78

I. BÖLÜM

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E EĞİTİMİN MALİ KAYNAKLARI

1.1 Osmanlı Döneminde Eğitim ve Eğitimin Mali Kaynakları

1.1.1. Tanzimat Dönemi Eğitimin Mali Kaynakları

Tanzimat dönemi eğitim tarihi açısından dönüm noktasıdır diyebiliriz. Halen hangi önemli eğitim kurumumuzun tarihini incelesek Tanzimat'ın izlerini ya da temelini bulmamız mümkündür. İlköğretimin zorunlu olması ve yaygınlaştırma çabaları, öğretim yöntemlerinin değiştirilmesi, okullaşma sürecinin başlatılması, laik eğitimin ve yabancı dil öğretiminin gündeme gelmesi, kızlara ortaokul, öğretmen okulu, meslek okulu kapılarının açılması, öğrencilere özel kıyafetler öngörülmesi, okul binaları yapılması, Türkçe eğitimine önem verilmesi gibi konular dönemin ne kadar önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.³⁸

Tanzimat'ın başında ve 1869 Nizamnâmesi çıkıncaya kadar, eğitimin her kademesinde bir karmaşa hakimdi. Bu dönemin okullarını üç grupta toplarsak: 1) Askeri okullar, 2) Sivil okullar, 3) Meslek okullarıdır. Ayrıca, medreseler, azınlık okulları ve yabancı okullar da mevcuttu.

Tanzimat döneminde, eğitimin modernleşmesi ve geniş kitlelere ulaştırılması hususu "1845 yılında Abdülmecid'in Gülhane-i Hatt-ı Hümayun-u ile başlamıştır. Bu hattı-ı hümayuna göre;

- 1- Halkın cehaleti giderilmeli, eğitimi sağlanmalıdır.
- 2- Her düzeyde eğitim ve mesleki eğitim ele alınmalıdır.
- 3- Din ve dünya için geçerli bir eğitim verilmelidir.
- 4- Okullar ülkenin uygun olan her yerinde açılmalıdır."³⁹

³⁸ Sakaoğlu, **a.g.e.** ,s. 93.

³⁹ Akyüz, **a.g.e.**, s.160.

Tanzimat Döneminin eğitim açısından en önemli özelliği, o zamana kadar dini otoritenin tekelinde bulunan eğitim kurumlarının devlet otoritesine bağlanması çabası olmuştur. Devlet otoritesi altına alınmaya başlanan eğitim kurumlarının başlıca gayesi modernleşme ve bilim olmuştur.

1860 yılında İstanbul'da toplam 18 Nümune rüştiyesi bulunmaktaydı. Bu rüştiyelerde yaklaşık 1800 öğrenci eğitim görmekteydi, 160'a yakın da öğretmen ve hizmetli görev yapmaktaydı. İstanbul'daki ilk idadi Sultan Abdülmecid'in annesi Bezmiâlem Valide Sultan tarafından yaptırılan Darülmaârif 1849'da açılarak eğitime başlamıştır. Darülmaârif, (günümüzde Cağaloğlu Lisesi) farklı bir rüştiye konumunda, Bâbîâli'ye memur; Darülfünûn'a da aday yetiştiriyordu. 1860 yılında Osmanlı vilayetlerindeki toplam rüştiye sayısı 60'a ulaşmıştı. Öğrenci toplamı ise 3920 idi.⁴⁰

“1871'de Darümualliminin üç şubesinde 100 maaşlı ve 100 maaşsız toplam 200 öğrenci vardır. Darümualliminlerin, 1874'de sayıları tüm ülkede 300'ü aşan Rüştiye mektebi öğretmenlerini bile sağlamakta oldukça yetersiz kaldıkları söylenebilir.”⁴¹ 1871 tarihindeki darümuallimattaki öğrenci sayısı 37 iken 1872'de 39 olmuş ve bu öğrencilerden 17'si mezun olarak İstanbul içine atanmışlardır. “Hicri 1316 tarihli Maârif Salnamesi'nden anlaşıldığına göre, Darümuallimat, 1870'de açılışından itibaren, 1895 yılı dahil, toplam 302 mezun vermiştir.”⁴²

Genel Eğitim Tüzüğüne göre “Mekâtib-i Âliye” olarak adlandırılan yüksekokullar öğretmen okulları dışında, Darülfünûn ve sâneyi” mekteplerinden oluşmaktadır. Üniversite paralıdır. Yüksekokulların bir kısmı genel eğitim bakanlığına bağlı olarak kurulurken geri kalanı Genelkurmay Başkanlığı'na [Erkân-ı Harbiye Nezareti'ne] ve diğer bakanlıklara bağlı olarak kurulmuştur.⁴³

⁴⁰ Sakaoğlu, a.g.e., s.82.

⁴¹ Sakaoğlu, a.g.e., s.82.

⁴² Akyüz, a.g.e., 187.

⁴³ Mehmet, Alkan: “Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Eğitim”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2008, C:6, s.3-7.

1869 yılında yayımlanan Maârif-i Umumiye Nizamnamesi⁴⁴, Maârif Nazırı Saffet Paşa tarafından hazırlanmıştır. Bu kanunla Osmanlı yönetimi eğitime bir sistem getirmeyi amaçlanmış, eğitimin her kademesi incelenerek kural ve yükümlülükler konulmuştur. Ayrıca ilk kez eğitimin finansmanı konusuna açıklık getirilmiştir.

Maarifi Umumiye Nizamnamesi 198 maddeden oluşmaktadır⁴⁵ ve okulları iki kısma ayırmıştır. İlki Genel okullar (Mekâtibi Umumiye) yönetimi devlete ait okulları kasetmektedir. İkincisi özel okullardır ve yönetimleri kişilerce veya cemaatçe yapılmaktadır. Kontrolü devlet tarafından yapılmaktadır. Osmanlı Devleti okulları beş kademeye ayırmıştır:

- 1- Sıbyan Mektebi (İlkokul) (Mekâtibi Sıbyaniye)
- 2- Rüştîye (Ortaokul) (Mekâtibi Rüştîye)
- 3- İdadiye (Lise) (Mekâtibi İdadiye)
- 4- Sultaniye (Mekâtibi Sultaniye)
- 5- Yüksekokullar (Mekâtibi Âliye)

Nizamnamenin mali hükümlerine göre başlıca maddeleri şu şekildedir:

Mali İşler

- 1- (Madde 4) Sıbyan okullarının inşaat ve tamir masrafları, öğretmen maaşları ve diğer masrafları aynı mahalle veya köyde bulunan cemaatlerce ödenecektir.

⁴⁴ Nizamnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz. Mahmut Cevat, **a.g.e.**, s.404-439., ayr.bkz. Kodaman, **a.g.e.**, s.62-63.

⁴⁵ Nizamnamede ilköğretimle ilgili maddeler şunlardır: **A)Genel Hükümler:** 1)Her mahalle ve köyde ve icabına göre bir iki mahalle ve bir iki köyde en az birer sıbyan okulu bulunacaktır. 2)Sıbyan okullarının tahsil müddeti dört yıldır.3) Devam mecburiyeti erkekler için 6-10; kızlar için 7-11 yaşları arasındadır. 4) Bir mahalle veya köyde iki sıbyan okulu varsa bunlardan biri kızlara diğeri erkeklere tahsis edilecektir. **B)Ders ve imtihanlara dair hükümler;**1) Okutulacak dersler: Usul-ü cedide veçhile Elifba, Kur'an-ı Kerim, Tecvid, Ahlaka müteallik resail, İlm-i hal, Yazı talimi, Fenn-i hesap, Tarih-i Osmani, Coğrafya, Malumat-ı Nafia. 2) Derslerde değişiklik ancak Nezaretin müsaadesiyle olacaktır.3) İmtihanlar, köy ve mahalle ihtiyar meclisi huzurunda yapılacaktır. **C)Hocalara dair hükümler:** 1) Hocaların Osmanlı tebaasından ve Darümuallimin mezunu olması şarttır. 2) Okulun nizamnamesine uymayan hocalar cezalandırılır veya işten atılır.

- 2- (Madde 19)- Rüştîyelerin inşaat ve tamir masrafları ile, öğretmen ve hizmetlilerin maaşları ve diğer masrafları, vilâyetlerin eğitim dairelerinin veznesinden ödenecektir.
- 3- (Madde 22)- Rüştîye başöğretmenlerinin maaşları sekizer yüz ve ikinci öğretmenlerin beşyüz kuruş maaşı olacaktır. Nezaretçiye ikiyüz elli ve kapıcıya da yüzelli kuruş maaş verilecektir. Okulların diğer gelirleri için yıllık dörderbin kuruş ayrılacak, her rüştîye okulunun yıllık adi masrafları kırkbin kuruş olacaktır.
- 4- (Madde 30)- Bu okulların yıllık ödenekleri en çok 40bin kuruş ve Maarif İdaresi veznesinden ödenecektir.
- 5- (Madde 34)- İdadilerin inşaat ve tamir ile öğretmen ve hizmetlilerin maaşları ve diğer masraflar Vilâyet Maârif İdaresince ödenir.
- 6- (Madde 37)- Öğretmen ve hizmetlilerin aylık maaşları altıbin kuruş, yıllık çeşitli giderler sekizbin kuruştur. Okulların tüm giderleri yıllık yaklaşık seksenbin kuruş olacaktır.
- 7- (Madde 42)- Her vilâyetin merkezi olan şehir ve kasabalarda bir sultani bulunacaktır. İdadilerden imtihanla çıkmış olanlar Osmanlı Devleti uyuğu olup, hangi dinde bulunsa bulunsun bu okula ücretle kabul edilecektir. Ancak üstün zekâlı ve çok yetenekli çocuklardan ücret alınmayacaktır. Bunlardan her mezhepte bulunan öğrencilerden %5'i parasız ve %10'u çeyrek veya yarım ücretle kabul edilecektir.
- 8- (Madde 43)- Sultani okullarının inşaat masrafları Hükümetçe ödenecektir. Öğrencilerden alınacak ücret giderleri karşılayamadığı takdirde fazlası ayrıca hazinece ödenmek üzere her yıl maarif bütçesine ödenek olarak koyulacaktır.
- 9- (Madde 44)- Sultani okullarının öğrencileri yatılı ve gündüzlü olacaktır. Yatılı öğrencilerinden alınacak ücret Maarif Meclisi tarafından öğrencilerin ekonomik durumlarına göre belirlenecektir. Fakat yıllık ücret yirmi Osmanlı lirasından az ve otuz Osmanlı lirasından fazla olamayacaktır.
- 10- (Madde 58)- Müdüre maaş 5.000 ve öğretmenlere maaş 4.000 kuruşa kadar verilecektir.
- 11- (Madde 60)- Erkek öğretmen okulunun rüştîye bölümündeki öğrencilere 80'er, idadiye bölümü öğrencilerine 100'er, sultaniye bölümü öğrencilerine 120'er kuruş aylık verilecektir.

- 12- (Madde 72)- Müdürün maaşı 1.500, öğretmen ve ustaların maaşı 750, hademelerin maaşı ise 150 kuruş olacaktır.
- 13- (Madde 116)- Nazırın maaşı 7.500 kuruş, şube müdürlerinin maaşları da öğretmenlik maaşlarına 1.000'er kuruş ilavesi ile verilecektir.
- 14- (Madde 192)- Bu madde de Umumi Maarif İdaresinin gelirleri şu şekilde belirtilmiştir; Nizamnameye göre umumi maarif idaresinin gelirleri devlet tarafından ayrılan ödenekler ve halkın vereceği yıllık yardımlar, vakıflardangelen gelirler, Yüksekokul ve sultaniye öğrencilerinin ödeyecekleri öğrenim ücretleri ve para cezalarından oluşmaktadır.⁴⁶
- 15- (Madde 193)- İstanbul'da bulunan rüştiye ve idadiye okulları ile Maarif Meclisi bütçesi her yıl Maarif Umumi Heyetinde kararlaştırıldıktan ve Devlet Şurası tarafından onaylandıktan sonra padişahın emrine göre halkın yapacağı para yardımı, belediye daireleri tarafından toplanan paralar maarif merkez veznesine teslim edilir. Hazineden verilecek para da adı geçen vezneye yatırılır.
- 16- (Madde 194)- Vilayetlerin rüştiye, idadiye okulları ve maarif meclislerine ait bütçeleri, vilayetlerin maarif meclislerince hazırlanarak genel meclis de onaylandıktan sonra Maarif Nezareti yoluyla Devlet Şurasına gönderilir. Padişah tarafından verilecek emre göre adı geçen giderler için halktan alınacak yıllık yardımlardan her cemaata ait hisse, umumi meclisin uygun göreceği usule göre maarif sandıklarına teslim olunur. Devlete ait olan ödenek de mahalli mal sandıklarından maarif veznesine ödenir.⁴⁷

1871 yönetmeliği “Okul binalarının belli bir zamanda yapılması için halkın icbar edilmesi” esasını eklemişti. Öğretmenlerin maaşları için, aşar ve avarız gibi vergilerden ilköğretime bir miktar ayrılması, bu yetmezse vakıf gelirlerinin, fitre ve kurban derilerinin ve devamsız öğrenci velilerinden alınacak cezaların ilköğretime verilmesi isteniyordu. Bunlar da masrafı karşılamazsa o vakit çevre halkından “salma” toplanarak eğitim giderlerinin tamamlanması uygun görülmüştü. Gerçekte ise, aşara yapılan onda birlik zam ve diğer vergilerden ayrılması düşünülen eğitim payı, hiçbir zaman ilköğretime verilmedi. Okulların giderleri ancak ve yalnız salma'lardan karşılandı.”⁴⁸

⁴⁶ Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, **a.g.e.**, madde no: 192.

⁴⁷ Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, **a.g.e.**, madde no: 194.

⁴⁸ Başgöz, Wilson, **a.g.e.**, s. 40.

Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra okulların yaygınlaştırılması aşamasına gelindi fakat bunun için yeterli kaynak bulunamamaktaydı. Bu itibarla 1884 yılında “öşrü’l- öşr” (“öşrün onda biri”)adında bir vergi konuldu. Sandıklarda toplanan bu vergiler vilayet okullarının finansmanında kullanılacaktı. Fakat toplanan bu vergi amacına ulaşamamış, başka harcamalar için kullanılmıştır.⁴⁹

“İmparatorluğun meslek (sanat) okulları devlet bütçesinden yardım görmemiştir. Buralar çevre halkının yardımı, ve kendi buldukları orjinal yollarla masraflarını karşılamışlardır. Her meslek (sanat) okulunun bir sipariş atölyesi vardır. Bu atölyeler devlet dairelerine ve özel kişilere iş yapmak suretiyle okulun giderlerinden bir kısmını daima karşılamıştır. Öğrenciler böylece gerçek malzeme üzerinde ve gerçek bir iş için çalışarak sanatlarını öğrenmek ve geliştirmek imkânı bulabilmişlerdir. Meslek (sanat) okulları başarılı ve faydalı çalışmaları yüzünden, çevreden büyük bir destek görmüşlerdir. Hayırsever vatandaşlar bu okullara para, arazi, arsa hatta köy bağışlamışlardır. Örneğin, Diyarbakır sanat okulunun bu yolla elde edilmiş 18 parça köyü ve 21 dükkânı vardı.

Meslek (sanat) okulları, bu mülklerini ya kendileri çalıştırıyor, ya da kiraya vererek gelirinden faydalanıyorlardı. Böylece meslek (sanat) okullarının kendi masraflarını karşılamak için vakıflara benzer gelir kaynakları bulunmaktadır.⁵⁰ Genel Eğitim Tüzüğüne göre Rüştîye ve İdadilerin masrafları vilâyet maârif idâresi sandığından karşılanacaktır.

Parasız yatılı eğitim sistemi sayesinde yeni açılan okullar zengin ve eşraflı ailelerin çocuklarını yetiştirme geleneğinden kurtulmuştur. En pahalı okul olan “Galatasaray Sultanisi” bile, ilk açıldığı yıl 150 yoksul talebeyi parasız kabul etmiştir.⁵¹ Medreseler vakıf gelirleri ile kendilerini geçindirirken yeni okullar halkın sırtına çekilemeyecek kadar ağır vergi yükleri yükletmiş, vergi imkânı bulunamayınca eğitimin masraflarını karşılamak mümkün olmamıştır.⁵²

Ekonomisi çökmekte olan imparatorluk için eğitim giderlerinin finansmanı büyük sorun olmuş olup, bu finansman sorunu Türkiye Cumhuriyeti’ne miras kalmıştır.

⁴⁹ Gündüz, **a.g.m.**, s.1658-1669.

⁵⁰ Başgöz, Wilson, **a.g.e.**, s. 37.

⁵¹ İsmail Doğan, “**Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri**”, Nobel Yayın, 2. Basım, Ankara, 2012, s. 212.

⁵² Başgöz, Wilson, **a.g.e.**, s. 38-39.

Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. Yüzyıldan başlayarak iktisadi alanda Avrupa'nın gerisinde kalması, temelde Avrupa ülkelerinin hızla ilerlemelerinden kaynaklanıyordu. Batının bu artan üstünlüğünün Osmanlı yönetimi tarafından anlaşılması ve kabul edilmesi uzun zaman almıştır. Ondan sonra da Islahat Hareketleri ve Tanzimat ile tarihe geçen yenilenme ve reform çabaları, bazı alanlarda düzenlemeler sağlamakla birlikte devletin iktisadi kalkınmasına yönelik bir ilerleme sağlanamamıştır. Tanzimat'la birlikte eğitimin finansmanı sorunu açıkça ortaya çıkmıştır. Bu sorunun artarak çoğalmasının en büyük sebebi, Osmanlı Devleti'ni askeri bakımdan düşmanlara karşı, asayiş bakımından da iç bölünmelere karşı koruma amacını güdüyor olması ve finansmanı askeri alanlar ve savunma için kullanması olmuştur.⁵³

1.1.2. Abdülhamid Dönemi Eğitimin Mali Kaynakları

II. Abdülhamid, 33 yıllık saltanatı (1876-1908) boyunca eğitim ve öğretimin sadece İstanbul'da değil tüm ülkede yaygınlaştırılması için uğraşmıştır. 1869 Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi'nin uygulanması çalışmaları aralıksız sürmüştür.

1876 tarihli Kanun-i Esasi'de ilköğretim zorunluluğu yinelenmiş, Osmanlı'da yaşayan herkes özel veya resmi okullara gitmeye mecbur tutulmuştur. Kanun maddesinde Osmanlı'da yaşayan herkesin eğitim hayatının ilk mertebesi mecburi olacak ve bunun derecesi ve içeriği özel bir kanunla tayin edilecektir” denilmektedir.⁵⁴

Bu dönemde, mülkiye, hukuk ve ticaret mektepleri, idadiler hep okumuş eleman gereksinimi için revaçtadır. Bayındırlık çalışmaları, yol yapımları, kentleşme ve belediye hizmetleri ise teknik eğitimi özendirmiştir. II. Abdülhamid'in üzerinde durduğu okulların başında Mekteb-i Mülkiye⁵⁵ bulunmaktadır. Ayrıca II. Abdülhamid, 1892'de bir de Aşiret Mektebi açtırmıştır.⁵⁶

⁵³ Oktay Yenal, **a.g.e.**, s.55-56.

⁵⁴ “**Kanun-i Esasi 23 Aralık 1876**”, Düstur, Birinci tertip, c.VI, s.4-20.m.15.

⁵⁵ **Mekteb-i Mülkiye**, 1859 yılında İstanbul'da bir meslek okulu olarak kurulmuş ve kuruluşundan itibaren bir dizi değişikliğe uğramıştır. Kuruluşunda Mekteb-i Mülkiye-i Şahane adıyla İçişleri Bakanlığına bağlı bir kurumken, 1918 yılında adı Mekteb-i Mülkiye olarak değiştirilmiş ve Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, 1936-1937 Eğitim-Öğretim Yılında, Atatürk'ün isteğiyle Ankara'ya taşınarak adı Siyasal Bilgiler Okulu olmuştur. 23 Mart 1950 tarihinde 562 sayılı Yasa ile de Ankara Üniversitesinin çatısı altına girerek Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi adını almıştır.

⁵⁶ Bayram Kodaman, “**II.Adülhamid Devri Eğitim Sistemi**”, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1980,s.122.

Abdülhamid'in en yakın vezirlerinden Said Paşa 1878-1879 yılları arasında eğitime ilişkin iki ayrı raporu hazırlayarak padişaha sunmuş, görüşleriyle padişahı etkilemiştir. İllerdeki eğitim örgütlerinin genişletilmesini, her vilayete sultanî açılmasını, ilköğretim masraflarının halka yüklenmesini, rüştiyelere Fransızca konmasını, paralı darülfünun ve sanayi-i nefise mektebi açılmasını öneren Said Paşa, çöküşün eğitimle ilişkisini vurgulamıştır. 1881'de bir eğitim programı hazırlamıştır. Yüksek, teknik, meslek ve genel öğretimi düzenleyen program, küçük sanat okulları vasıtasıyla köylere kadar iş eğitimi götürülmesini hedeflemiştir.⁵⁷

II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) iptidai mektepler olarak adlandırılan ilkokullar, Maârif Nezareti'ne bağlı olarak yapılandırılmışlardır. Ülkenin her tarafında Usul-u Cedide program ve yönteminin uygulanacağı iptidailerin açılmasına ilgi vardı. Halk, sıbyan mekteplerinin iyileştirilmesini, rüştiyeler, idadiler, hatta Sultaniler açılmasını istemekteydi. Valiler Sadrazam Said Paşa'nın genelgesine uyarak Aşâr Vergisi ile Musakkafat vergisine artışlar getirmişlerdi. Büyük kentlerde, Tıp mektebi açmak için komisyonlar kurulmuş; kampanyalar başlatılmıştı. İptidailerin giderleri için her tarafta, karışık bir formül benimsenerek, daha önce Menafî sandıkları için Aşâra 1/10 oranında eklenen vergi, 1/7,5'a yükseltilmiş, bunun 1/3'ünün maârife, 2/3'ünün de menafî Sandıklarına ayrılmasına karar verilmişti.⁵⁸

II. Abdülhamid döneminde de eğitimin en önemli sorunu eğitime kaynak yetersizliği olmuştur. Bâb-ı Âli uluslararası borçlarını ödemeyi başaramadığı için, 1881'de, yabancı alacaklıların temsilcisi olarak Osmanlı devleti gelirlerinin bir bölümünü hükümet adına toplayan ve bunları Avrupa'ya aktaran *Düyûn-u Umûmiyye İdâresini* ("Genel Borçlar Yönetimi") kurmuştur. Yabancı sermayeyle kurulan Bank-ı Osmânî ("Osmanlı Bankası"), Düyûn-u Umûmiyye İdâresi ile birlikte devlet gelirlerinin gittikçe büyüyen bir payını denetim altında tutulmakta idi. Böylece, zaten sıkıntıda olan devlet hazinesi iyiden iyiye zor durumda kalmıştı. Bâb-ı Âli'nin Maârif Nezâreti'ne yeterli kaynak aktarması imkânsız hale gelmişti ve dolayısıyla da coğrafi açıdan uzak vilayetlerde sadece devlet bütçesinden yapılan tahsislerle okul

⁵⁷ Said Paşa'nın hazırlamış olduğu eğitim programındaki hedefler doğrultusunda II. Abdülhamid'in yaptırmış olduğu okullar ve eğitim programlarına dair ayrıntılı bilgi için **Bkz.** Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.** s. 98-101.

⁵⁸ Sakaoğlu, **a.g.e.**, 108-109.

açılması pek de kolay olmuyordu.⁵⁹ Bu nedenle Abdülhamit döneminde eğitimin en önemli kaynağı mûnderise vakıflarıydı. 1881’de yayımlanan bir kararnameye göre, mûnderise vakıflarının tüm gelirleri sadece ilköğretimin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için kullanılacaktı.⁶⁰

Yerel mali kaynaklar taşrada maddi açıdan güvenilir ve kurumsal açıdan düzenli bir ilkokul sisteminin kurulması için gerekli olan istikrarı ve sürekliliği sağlamakta yetersiz kaldığı görülmekteydi. Her bölgenin nüfus yoğunluğu, halkın eğitim düzeyi, kaynak kullanmada etkinliği, maddi ve kültürel koşulların farklılığı, yerel idâreleri örnek ve standart bir okul sistemi kurmasına engel teşkil ediyordu.

“II. Abdülhamid’in önde gelen Sadrazamlarından Said Paşa’nın önerisi doğrultusunda 1 Mart 1884’te Maârif Hisse-i İânesi (Eğitime Katkı Vergisi) adında bir vergi kabul edildi ve kısa bir süre sonra da kapsamı genişletildi. Bu verginin ihdas gerekçesi öncelikle idadilerin yapım ve işletilmesinde kullanılmak üzereydi. Vergi, mükellefler tarafından kolaylıkla kabul edilmiş ve memleketin farklı bölgelerinden çeşitli sebeplerle itirazlar yükselmisti. En temel itiraz, yerel idarelerden toplanan vergilerin merkeze aktarılmasıydı.”⁶¹ Vergi tutarı, yerel öşür miktarıyla orantılı olarak tespit edilmiş, Maârif Hisse-i İânesi ilk başta bir birim öşüre $1/7 + (1/7 \text{’nin } 1/4 \text{’ü})$ eklenmesiyle ve elde edilen rakamdan $1/3 \text{’ü}$ (toplam aşarın yaklaşık %5’i) eğitime, $2/3 \text{’ü}$ bayındırlık hizmetlerine (menâfi hissesi, toplam öşürün yaklaşık %10’u) tahsis edilerek hesaplanıyordu. Ancak bu hesaplama yöntemi pek pratik olmadığından yeni bir düzenleme yapılarak 1303 mali yılının başında (1 Mart 1887) yıllık tarım hasılatından kile başına %11,5 vergi alınmasına karar verildi; bu miktarın %10’u aşar vergisi olarak hazineye aktarılacak, kalan %1 Menâfi Hissesi, %0,5 de Maârif Hisse-i İânesi olacaktı. Tarımla uğraşmayanlardan alınan emlak vergisi (Musakkafat Vergisi) %6’dan %5’e inecekti.⁶²

1888’de kurulan Ziraat Bankası’nın bütün taşra şubeleri, aynı zamanda, Maârif Hisse-i İânesi’nin toplandığı ve öğretmen maaşlarının ve idari harcama meblağlarının da ödendiği noktalar haline getirildi. Birkaç yıl sonra bu düzenleme değiştirildi. Yerel maârif sandıkları, başlıca kaynağı Maârif Hisse-i İânesi olan fonları, yerel eğitim harcamalarını karşılamak amacıyla bünyesinde toplama

⁵⁹ Selçuk Akşin Somel, **a.g.e.**, s.183-209.

⁶⁰ Somel, **a.g.e.**, s: 194.

⁶¹ Gündüz, **a.g.m.**, 1658-1669.

⁶² Somel, **a.g.e.**, s: 186-187, ayr.bil. bkz. Nurdoğan, **a.g.e.**, s.444.

sorumluluğunu üstlendi. 1896 tarihli “Osmanlı Vilayetlerindeki Maârif Müdürlerinin Vazifelerine Dair Talimat”ta belirtildiği üzere, Maârif Hisse-i İânesi’nin vilayet merkezindeki maârif sandığına aktarılmasının sorumluluğu vilayet maârif müdürüne verildi. Maârif Hisse-i İânesi’nin ihdas edilmesiyle, eskiden yerel eğitim harcamaları için toplanmakta olan “öşürün onda biri” (öşr-ü öşr) ya da “çift öküz vergisi” (çift başına teklifi) gibi vergiler iptal edildi. Maârif Hisse-i İânesi’nin maârif sandıklarına aktarılmasına ilişkin bu bürokratik düzenlemeler, diğer devlet teşkilatlarının daha önceden sıklıkla karşılaştığı üzere eğitim fonlarına el koyup başka amaçlar için kullanma olanağını büyük ölçüde ortadan kaldırması açısından önemliydi.⁶³

Öte yandan 1890’daki düzenlemeden önce dahi merkezi hükümet, bazı durumlarda, belirli bir vilayetten toplanan tüm maârif hissesini keyfi olarak hazineye devretmekte, bu uygulamalar ise hem eğitimin gelişip yaygınlaşmasını hem de mevcut devlet okullarının görev yapmasını engellemekteydi.

1891 yılında alınmaya başlanan emlak vergisinin bir bölümü eğitim masraflarını karşılamak için kullanılmıştır.

Maârif hissesinden vilayetlere ayrılan payın toplam miktarın dörtte üçünden yarısına indirilmesi, taşrada devlet okullarının yaygınlaşması için elzem olan temel mali dayanağa ağır bir darbe niteliğini taşır. Gerçi maârif hissesi ağırlıklı olarak taşradaki idâdi mekteplerine mali kaynak sağlamak için tasarlanmıştı, ama diğer taraftan rüştiye öğretmenlerinin maaşlarının önemli bir bölümü, verginin ilk düzenlenmesinde vilayetlere ayrılan paydan karşılanmaktaydı. Bu kısıtlı kaynak şimdi sadece ve sadece idadi mekteplerinin kurulması ve işletme giderleri için yeterliydi ve bu durum, taşra idarelerinin bu koşullarda ilkokul açmanın zorluğundan şikâyet etmelerine yol açtı.

Sonuç itibariyle maârif hissesi, vilayetlerde Osmanlı ortaöğretiminin gelişmesi için ciddi bir imkân sağladıysa da, vergi gelirlerinin giderek artan miktarlarda başkente aktarılması söz konusu imkânı kısıtladı. Öte yandan Anadolu ve Balkanlar’daki çekirdek vilayetler ve Suriye vilayetinin halkı, maârif hissesi gelirlerinin doğru yerlerde kullanılacağı konusunda çok kuşkuluydu ve bu kuşkularında haklı oldukları ortaya çıktı. Çevre bölgelerde yerli halkın Osmanlı idari sistemine entegre olmayışı, hükümetin bu yörelerde maârif hissesini

⁶³ Somel, **a.g.e.**, s. 186-187

toplayamamasına neden oldu. Bütün bu koşullar bir araya geldiğinde, Maârif Hisse-i İânesi, halkın benimsemediği ve genel eğitimin gelişmesi amacıyla her zaman etkili bir şekilde kullanılamayan bir vergi niteliğine sahip oldu.⁶⁴

Mayıs 1899 yılında toplanan Meclis-i Vükelâ, yeni okul açılması ile mevcut okulların geliştirilmesi, kalitelerinin artırılmasının yolunun genel bütçeden eğitime pay ayrılması olduğu belirlenmiştir.

Belirlenen bu yolun aksine ülkenin içinde bulunduğu mali krizden dolayı eğitime yeterince bütçeden pay ayrılmamış olup, yeni okulların açılması için toplanan vergilerde dış borç ödemelerinde kullanılmıştır. “Devlet 17 Mayıs 1899 tarihinde bir mazbata yayınlamış bu mazbataya göre devlet bütçesinden maârife ayrılan pay %1.5 olduğu belirtilmiş, buna karşın, Balkan Devletlerinin maarife ayırdığı pay (Yunanistan, Sırbistan ve Romanya)’da %10, Bulgaristan’da ise %60’a kadar çıkmaktadır.”⁶⁵

Anadolu’da yaşanan maddi sıkıntıların giderilmesi için çözüm arayışlarına gidilmiş, gıda ürünlerinden emlak vergisine kadar çeşitli vergi gelirleri ve maddi kazanca sahip olan ürünlere zam yapılması düşünülmüş, vergilerden eğitime aktarılan oranın yükseltilmesi göz önünde tutulmuştur.

II. Abdülhamit dönemi, okullarda modern eğitim yöntemlerinin uygulandığı aynı zamanda merkeziyetçiliğin yeniden güçlendiği dönem olmuştur. Aynı zamanda bu dönemin en dikkat çeken hususlardan biri de ilköğretimin yaygınlaşması olarak kabul edilir. Tanzimat döneminde de eğitime kaynak ayırmada devlet hayli isteksiz davranmış, ancak işin içinden çıkılmaz hale geldiği için yeni kaynaklar ayırmak zorunda kalmıştır. Yeni kaynak yaratmak için en çok başvurulan çözüm ise halka yeni vergiler yüklemek olmuştur.⁶⁶

1.1.3. II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimin Mali Kaynakları

II. Meşrutiyet, 1908 ile 1918 tarih aralığını kapsayan dönemdir. II. Meşrutiyet dönemini üç alt döneme ayırmak mümkündür. İlk olarak, Meşrutiyet’in ilanından II. Abdülhamid’in tahttan indirildiği 31 Mart olayına kadar olan dönem; ikincisi 31 Mart olayından Balkan Savaşları’na kadar olan dönem ve üçüncüsü ise Balkan

⁶⁴ Somel, a.g.e., s.194.

⁶⁵ Gündüz, a.g.m., s. 1663.

⁶⁶ Gündüz, a.g.m.,s.1664.

Savaşları'ndan I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemdir. Bu üç alt dönemin eğitim ile ilgili başlıca özellikleri şunlardır: İlk dönem ders program ve müfredatlarında radikal değişimler yaşanmamış, fakat “meşrutiyet” bir siyasal değer olarak aktarılmaya başlanmıştır. İkinci dönemde ders kitaplarında Abdülhamid dönemi bir “istibdat” dönemi olarak gösterilmiş, 31 Mart olayı ise II. Meşrutiyet’e karşı yapılan “şeriatçı ve gerici” bir ayaklanma olarak ders kitaplarında yer almıştır.⁶⁷ Üçüncü ve son dönemin başından Balkan Savaşlarına kadar, Tanzimatın “Osmanlılık” ideali ve Osmanlı insanı tip ülke insanlarını birarada tutacak, siyasi birliği sürdürebilecek bir unsur olarak görülmüş, bu düşünce eğitimde de (amaçlarda, ders kitaplarında, vs.) geçerliliğini korumuştur. Balkan Savaşları ve felaketleri ile beraber “Osmanlılık” tan vazgeçilerek “Türkçülük” ideali öne çıkmıştır. Bu durum, “yeni bir nesil yetiştirme” düşüncesini ortaya çıkarmış ve çocuğun artık bir “birey” ve “vatandaş” olarak görülmesini sağlamıştır. Bu gelişme, Cumhuriyet döneminde tam şeklini almıştır.⁶⁸

12 Ocak 1910 tarihinde Maârif Nazırı olan Emrullah Efendi “Tûba Ağacı” olarak adlandırdığı kuramında eğitimin öncelikle yükseköğretimden başlayarak lise, ortaokul ve ilkokullara göre düzenleme yapılmasını savunduğu fikirlerini nazırlığı döneminde uygulamaya koymak istedi. “Eğitim alanında, dönemin bir başka önemli siması olan o sırada Dârülmuallimin müdürü olan Sâtı Bey, Emrullah Bey’in aksine eğitimdeki reformların ilkokuldan başlayıp yükseköğretime doğru bir seyir takip etmesi gerektiğini savunmuştu. Emrullah Efendi, kuramını ortaya atarken gerçekleri gözönüne alarak hareket etmiştir. Dönemin başında ilköğretimle ilgili sorunları yansıtan konuşmasında;

*“Ülke geniş, vasıtalar sınırlı, nüfusa oranla bütçe ödeneği pek az, para olsa da öğretmen yoktu. 70 bin öğretmene ihtiyaç vardı. Eğitimi, çocuk yetiştirmeyi bilen 70 bin öğretmeni değil, bunun yüzde 1’ini bulmak bile hayaldi. Maârif programları bina ve para istiyordu. Köylerde ise okul olabilecek tek bina yoktu. Bina yapılırsa, gönderilecek öğretmen bulunmamaktaydı.”*⁶⁹ demiştir.

⁶⁷ Mehmet Alkan, **TALİD** 6 (12), 2008, s.57.

⁶⁸ Akyüz, **a.g.e.**, s.267.

⁶⁹ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 125-126.

“Meşrutiyet Döneminde eğitim alanında kabul edilen en önemli kanun 15 Ekim 1913’te kabul edilen Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkatı’dır (İlköğretim Geçici Kanunu).”⁷⁰ Maârif Nazırı Emrullah Efendi tarafından hazırlanan Tedrisat-ı İbtidaiye Layiha-ı Kanuniyesi, ancak Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkatı kabul edildikten sonra uygulanabilmişti. Bu kanun, Osmanlı Devleti zamanında eğitim konusunda kabul edilmiş en temel kanun olup, bu kanunla ilköğretim alanında köklü değişiklikler yapılmıştı. Fransa’nın İlköğretim Kanunu’ndan esinlenerek hazırlanmıştır. Kanun 10 fasıldan oluşmaktaydı. Ele alınan konular; ilköğretim okulları, ders programları, il ve ilçelerde kurulacak iptidai meclisleri, öğretmenliğin esasları, eğitim ve öğretimin genel durumudur. Bu kanunla ilk kez “ilköğretimin zorunlu” ve “devlet okullarında parasız” olduğu hükme bağlanmıştır.⁷¹“Yalnız, Kanun’un ilerki maddelerinde birinci madde hükmüne karşın ilköğretim giderlerinin karşılanmasının doğrudan doğruya halkın üzerine yüklendiği görülecektir. Kanun’un 15. Maddesi ilköğretim masraflarının halk tarafından karşılanacağını ortaya koyar.

Tanzimattan beri uygulanamayan ilkokulun zorunluluğu ilkesi bu dönemde gerçekleştirilebilmiş, bu amaçla okul çağına gelen çocukların listeleri çıkarılmıştı. Mülki amirlere bu konuyu izlemeleri için yetki aktarılmış, çocuğunu okula göndermeyen veliler mahkeme kararı olmaksızın bu konuda oluşturulan tedris meclisleri aracılığı ile para ve hürriyeti bağlayıcı cezalar verme yetkisi tanınmıştı. Bu sayede ilkokul düzeyinde okullaşma oranı hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olmaktadır.⁷²

Kanun, ilköğretimi 3 kısma ayırmıştır: Ana Mektepleri, Sıbyan Mektepleri ve İbtidailer. Bir kısmı ilk Meşrutiyet yıllarında numune rüştiyesi 6 senelik mekteb-i ibtidai düzenlenmişti. Bu sisteme göre ilköğretim altı yıl olarak belirlenmiş oldu ve ikişer yıllık 3 döneme ayrılmıştı. Bu devreler Devre-i ibtidaiye (7–8 yaş), Devre-i vasatiye (9–10 yaş) ve Devre-i Âli’dir (11–12 yaş). “Bu kanuna göre eğer 12 yaşına kadar okulu bitiremeyen öğrenciler varsa belli gün ve derslere gelerek öğrenimlerine

⁷⁰ “**Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı 23 Eylül 1329 (1913)**”, Düstur, İkinci Tertip, C.V, Madde:1, s.804-823, ayr. bkz, “**Tedrisât-ı İbtidâiyye Kanûn-ı Muvakkatı**”, Matbaa-i Âmire, İstanbul: 1329, s.5.

⁷¹ “**Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı 23 Eylül 1329 (1913)**”, Düstur, İkinci Tertip, C.V, Madde:1, s.804-823, ayr. Bilgi için Bkz. Alp, a.g.e., s. 20.

⁷² Alkan, a.g.e, s.9-10.

devam edeceklerdi.” Bu kanunun kabul edilmesinden sonra birçok il merkezlerinde ve köylerde iptidai okullar açılmıştır.⁷³

“İbtidailerden sonra tali (ikinci basamak) eğitimin ilk aşaması olan idadiler gelmekteydi. İdadilere yaşları 10-15 olan ibtidai mezunları ile yaşları 13-18 olan rüştiye mezunları devam etmektedir. Vilayet ve bağımsız sancak idadileri tek devreli ve dört yıllıktır. İki devreli olanlar ise rüşdiye kısmı ile birlikte yedi yıllıktır. Liva idadileri iki farklı kategoride düzenlenmiştir. Birincisi bağımsız idadiler denen iki yıllık idadiler, diğeri ise rüşdiyeli olan ve beş yıllık idadilerdir. Son olarak İstanbul idadileri gelmektedir ki iki devreli altı yıllık bir eğitim vermektedirler.”⁷⁴

“Sultaniler 7-20 yaş arası öğrenci almakta ve üçe ayrılmaktaydılar. Tam devreli sultaniler 12 yıllıktı ve iki devreye ayrılmıştı. İlk kısım beş sınıflık “tahsil-i ibtidaiyye” yani ilköğrenimdir. İkinci kısma ise “tahsil-i taliye” deniyordu. Tahsil-i taliye de ikiye ayrılmıştı. İlk dört yıla “devre-i evvel” (ilk devre), son üç yıla ise “devre-i sani” (ikinci devre) deniyordu. Devre-i sani kısmı ise edebiyat ve fûnun olarak ikiye ayrılıyordu.”⁷⁵

İkinci tür sultaniler yedi yıllıktı. İbtidaiyye kısmı olmayan bu okulların ilk dört yılı rüşdiye son üç yılı ise ali olarak adlandırılıyordu.

Son olarak II. Meşrutiyet’in yeniliklerinden olan kız (inas) sultanileri açılmıştır. Bunlar da ikiye ayrılıyordu. İlk yükseköğrenimine açık ve tek devre halinde on yıllık eğitim veren bir biçimde tasarlanmıştı. İkincisi ise altı yıllık meslek sultanileriydi.⁷⁶

“1912 tarihli Nizamname ile Darülfünun beş şubeye ayrıldı: Ulûm-i Şer’iye, Ulûm-i Hukukiye, Ulûm-i Tıbbiye, Fünûn, Ulûm-i Edebiye. Bunlardan Ulûm-i Edebiye şubesi de Felsefe, Tarih ve Coğrafya, Ulûm-i İçtimaiye, Edebiyat, El sine kısımlarına bölündü. I. Dünya Savaşı yıllarında Darülfünûna tekrar el atıldı: Tıp şubesi hariç, diğ er şubelere çok sayıda Alman ve Macar profesör getirildi: Yalnız Edebiyat şubesine 8 Alman, 1 Macar alındı. Batıda öğrenim gören Bazı Türk gençleri de kuruma müderris muavini olarak atandı. Darülfünûn hocalarına Müderris, şubelerine Fakülte denmesi, kurum içinde Darülmesai denen Enstitüler açılması da

⁷³ Alp, **a.g.e.**, s. 20.

⁷⁴ Alkan, **a.g.e.**, s. 10.

⁷⁵ Alkan, **a.g.e.**, s. 10.

⁷⁶ Alkan, **a.g.e.**, s.10.

bu zamana rastlamıştır. Yalnız bu değişme ve yenilikler daha çok Edebiyat ve Fen Fakültelerinde görülüyordu.”⁷⁷

1915 yılında kızlara mahsus, İnas Darülfünûnu adını taşıyan bir yükseköğretim kurumu daha açılmıştır. Bu kurumun her biri 3 yıl süreli olmak üzere, 3 şubesi bulunuyordu. Bunlar; Edebiyat, Riyaziyat, Tabiiyattır. 1917’de ilk mezunlarını veren kurum 1920’de kaldırılıp Darülfünûna bağlanmıştır.

“1913 tarihli Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkatı’na (İlköğretim Geçici Yasası) Cumhuriyetin ilk yıllarında ilköğretimin finansmanı ile ilgili etkinliği devam etmiştir.”⁷⁸

Bu kanuna bakıldığında, ilköğretime ait eğitim ve inşai harcamaların Vilayet Hususi İdaresi tarafından, orta öğretim ve yüksekokulların harcamaları ise devlet tarafından karşılanılmaya başlandığı görülmektedir.

“İlköğretim Geçici Yasası ilkokulun (mekatibi iptidaiye) kurulması için gerekli arsanın sağlanması, okul binasının yapılması, öğretmenler, okul müdürleri ve yardımcılarının aylıklarının ödenmesi ile okul binasının onarılması, ders araç gereçlerinin sağlanması, hademe ücretlerinin ödenmesi gibi konulardaki giderleri mahalle ahalisine zorunlu tutmaktadır. Ayrıca Devletçe gerekli görülen merkezlerde yatılı resmi ilkokulların kurulması öngörülmüş ve bu okulların ücretli öğrenci kabul edebileceği belirtilmiştir.”⁷⁹ (Madde 18).

“Bu geçici yasaya göre ilköğretimin finansmanı devlet ve vilâyet hususi idareleri bütçelerinden desteklenir (Madde 65). Devletçe gerekli görülen yerlerde kurulacak ve yönetilecek ilköğretim kurum ve okullarının yapım ve eğitim giderleri kısmen ya da tümüyle devlet bütçesinden verilir (Madde 66). İlköğretim öğretmenlerinin alacakları aylık miktarlarını da belirten bu yasa ilköğretimin finansmanını vilâyet hususi idarelerine bırakmıştır. Bu dönemde ilköğretim dışındaki öğretim düzeylerinin finansmanının, daha önceki düzenlemelerle sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.”⁸⁰

“Geçici Kanunun beşinci bölümünü oluşturan “Tedrisât-ı İbtidâiyye Vâridat ve Masârıf ve Maâşatı” bölümüyle 15. madde hükmüne açıklık getirilmiş, vilayet bütçesinden karşılanacak masraflar 67. Maddede ayrıntılandırılarak; ilk mektebin

⁷⁷ Alp, a.g.e.,s.16.

⁷⁸ Karakütük, a.g.m., s. 61.

⁷⁹ Tedrisât-ı İbtidâiyye Kanûn-ı Muvakkatı, Matbaa-i Âmire, İstanbul: 1329.

⁸⁰ Tedrisât-ı İbtidâiyye Kanûn-ı Muvakkatı, Matbaa-i Âmire, İstanbul: 1329.

tüm masrafları ile memur, muallim ve müfettiş maaşlarıyla, “Dârülmualimin-i İbtidâiyyelerin” giderlerinin vilayet bütçesinden karşılanacağı belirtilmiştir.

Ne var ki, zorunlu mektep masrafının nasıl tarh ve tevzii edileceği belirgin değildir. Bu boşluk, 5 Nisan 1330/1914 tarih ve 244 numaralı Kanûn-ı muvakkatla giderilmeye çalışılacak, Tedrisâtı İbtidâiyye Kanûnu’nun mektep giderlerinin nasıl karşılanacağını hükme bağlayan 15. maddesi değiştirilerek verginin toplam prosedürüne açıklık getirecektir.”⁸¹

Meşrutiyet döneminde açılan diğer başlıca yüksekokullar: Orman Mekteb-i Âlisi (1909), Dişçi Mekteb-i (1909), Kadastro Mekteb-i Âlisi (1911), Meşrutiyet döneminde açılan mesleki ve teknik okullar aşağıdaki gibidir. Bu okulların çoğu I. Dünya Savaşı nedeniyle kapatılmıştır. Bu kurumlar, Cumhuriyet dönemindeki Millet Mekteplerinin ve halk eğitiminin esin kaynağı olmuştur denebilir; Polis Mektebi (1909), Maliye Memurları Mektebi (1909), Evkaf Memurları Mektebi (1911), Belediye Memurları Mektebi (1911), Sıhhiye Memurları Mektebi (1912), Ameli Ticaret Mektepleri (1913), Darülbeyt (Tiyatro Mektebi) (1914), Şimendifer Memurları Mektebi (1915), Orman Ameliyat Mektebi (1915), Darûlelhan (Konservatuvar) (1916).⁸²

Darüleytamlar (Yetim Yurtları) (1914): “Daha çok, savaş, düşman istilas, açlık nedeni ile yetim ve öksüz kalan çocukların korunması amacını taşıyan bu kurumlar çocukları barındırıyor, onlara okuma yazma öğretip bir sanat kazandırmaya çalışıyorlardı.” Maârif nezareti, bütçeye tahsisat koyarak bu kurumların bir kısmını yaşatmaya çalıştı. Balkan ve I. Dünya Savaşlarının şehit çocuklarının sayısını çok artırması, Rumeli’den anayurda gerçekleşen göçler, hastalıklar vb. nedenlerle bu kurumlara ihtiyaç arttı ve Mart 1917’de Darüleytamlar hakkında bir teşkilat kanunu çıkarıldı.⁸³

⁸¹ Işıl Çakan, “Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması”, İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, S.2, 2002, s.87.

⁸² Akyüz, a.g.e., s. 265-287.

⁸³ Akyüz, a.g.e., s.276.

Bu dönem mevcut Erkek ve Kız Sanayi Mektepleri de geliştirilmeye çalışılmıştır: 1911 tarihli Nizamname ile Vilâyet Sanayi Mektepleri adı altında düzenlenen Erkek Sanayi Mektepleri, “her vilâyetin en ziyade muhtaç olduğu sanayi-i mahallenin bir veya ikisinde gerekli ve yeterli bilgileri edinmiş usta ve çıraklar yetiştirmek” amacını taşımıştı.⁸⁴

“Türk eğitim tarihinde, 1908-1922 yılları arasında 24 maarif nazırı değişmiş ve eğitimde yenilikler denemişlerdir. II. Meşrutiyet’tin ilanından sonra eğitimde olumlu gelişmeler olmuş, Arapça harf yerine Latince harf kullanılması gerekliliğinden bahis olmuştur. Ayrıca öğretim birliği sağlanmaya çalışılmıştır.⁸⁵ Öğretmenlerin ilk kez yasal güvenceye kavuşup meslek örgütlerini kurabildikleri, kadınların, eğitimin tüm aşamalarından yararlanma olanağı buldukları, eğitim ve öğretime dönük yayınların, öteki alanlarındaki yayınların önüne geçtiği; öğretim birliği düşüncesinin uyandığı; okul, ders kitabı, metod, öğretmen kavramlarının topluma mal edildiği Meşrutiyet döneminin iç ve dış eğitim dinamikleri, doğan çelişkileri Cumhuriyet’in çözümleyeceği olumlu bir miras bırakmıştır.”⁸⁶

⁸⁴ Akyüz, **a.g.e.**, s. 265-287.

⁸⁵ Ural Akbulut, “**Tanzimattan Cumhuriyet’e Eğitim**”, Türkiye Bilimler Akademisi Forumu, Sıra No: 19, 2003, Ankara, s. 26.

⁸⁶ Sakaoglu, **a.g.e.**, s. 149.

Aşağıdaki tablo Meşrutiyetten önce ve sonra önemli illerden bazılarındaki okul ve öğrenci sayısını göstermektedir.⁸⁷

Tablo 1. 1 Meşrutiyet öncesi ve sonrası okul ve öğrenci sayıları

İl	II. Meşrutiyetten Önce		II. Meşrutiyetten Sonra	
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
Afyon	19	1800	77	5600
Bolu	13	1326	108	6982
Ordu	6	670	60	3290
Malatya	25	951	87	2319
Kocaeli	14	1387	157	8941
Denizli	17	1985	110	7432
Giresun	4	700	41	3000
İçel	6	350	45	2392
Isparta	20	1200	78	5000
Urfa	13	550	27	1100
Sivas	48	1982	101	5233

Tablo 1.1’deki verilerden görüldüğü gibi Meşrutiyet’ten sonra okul ve öğrenci sayısında ciddi bir artış olduğu gözlenmiştir.

Vilâyetlerdeki Sanayi Mekteplerinin masrafları 1912’ye kadar, kişilerin özel yardımları, düzenlenen piyango gelirleri, satın alınan dükkânlar vs. gelirleri ile karşılanıyordu. Mart 1912’de çıkarılan Vilâyetler İdaresi Kanunu ile bu kurumların masrafları vilâyetler özel idaresi bütçesinden karşılanmıştır.

“Meşrutiyet dönemi eğitim bütçeleri hakkında dönemin eğitim konusunda önemli simalarından Satı Bey, önceki dönemlerle karşılaştırmalı olarak şu bilgileri vermektedir”:

“Meşrutiyetten önce muntazam bütçe yapılmazdı. Her Nezaret (Bakanlık), gerekli gördüğü yere istediği masrafı yapabiliyordu. Bunun için irade almaktan başka bir şeye gerek yoktu. Fakat, Divan-ı Muhasebat’tan alınan kayıtlara göre 1320 (1904)’den 1324 (1908)’e kadar olan senelerin bütçeleri 170.000-180.000 lira kadardı. Bu bütçe içinde Mekteb-i Mülkiye, Aşiret Mektebi gibi bazı mekteplerin masrafları dahil değildi. Bunlarla beraber 200.000 lira olarak kabul edilebilir.

⁸⁷ Başgöz, Wilson, **a.g.e.**, s. 52.

Meşrutiyet döneminden sonra 1909 tarihinde eğitim bütçesine ayrılan 660.000, 1910 tarihinde eğitim bütçesi 940.000 liradır. 1914'te ise 550.000 liraya iniyor. Çünkü bu yıl, İl Özel İdareleri Kanunu uygulandığından İdadiler, Darülmualimler, Darülmualimatlar, İptidailer, illerin özel idare bütçelerine bırakılmıştır. Bu taşra bütçelerinin o yılki masrafları 680.000 liradır ki, yukarıdaki 550.000 lira ile beraber 1914 senesi eğitim bütçesinin 1.230.000 lira olduğu anlaşılır. Demek oluyor ki, eğitim bütçesi, Meşrutiyetin ilanından 1914'e kadar altı yıl içinde altı misli artmıştır.

Bütçelerdeki bu farkların anlamını kavrayabilmek için şu hususlara dikkat etmelidir: Meşrutiyetten önce Maârif Nezareti merkez idarelerinin masraf ve maaşları yılda 48-50.000 lira tutuyordu. Bu genel eğitim bütçesinin %25'idir. 1909'da Nezaretin merkez dairelerinin masrafı genel eğitim bütçesinin %9'una, 1914'te %2,5 ine iniyor. Şu hususa da dikkat etmek gerekir: 1908'de Osmanlı Devleti çok genişti. 1914'te ise birçok büyük ve kalabalık bir çok vilayetler elden çıkmıştı. 1908 bütçesindeki eğitim tahsisatı buralara da harcanyordu. Bu durum düşünülürse, 1914'te eğitime ayrılan para, 1908'dekine göre on-oniki misli artmış demektir.⁸⁸

“1920'de İstanbul Vilayeti Maârif Meclisi üyeleri Tedrisât-ı İbtidaiye Meclisi üyeleri ile bir araya gelerek İlköğretime yeni kaynaklar arama yoluna gitmişlerdir:

- *Bütün ibtidâi öğrencilerinden veya devre-i âliyye devam eden öğrencilerden öğrenim ücreti alınmalıydı. Bu madde, Nezaret tarafından “ilköğretimin zorunlu ve parasız olduğu”na dair kanun maddesinin ihlâli anlamına geleceğinden kabul edilmemişti.*
- *Masârîf-ı mecbûre vergisi maaş sahiplerine de teşmil edilmeliydi.*
- *Bir diğer nokta, ana mekteplerinden öğrenim ücreti alınması ile okul bakkallarından kira bedelleri toplanması konusuydu. Bu maddeler teamüle uygun görüldüğünden, Maârif Nezareti tarafından hemen onaylanmıştı. Yeni uygulamaya göre aylık yarım lira öğrenim ücreti alınmak üzere, ilkinden 2000 ve ikincisinden 3000 lira oranında bir gelir beklenmekteydi.⁸⁹*

Meşrutiyet maârifinin bütçesine, “Tedrisat-ı İptidaiye Vergisi” ile sürekli gelir getiren bir kaynak sağlanmış oldu. Bu vergiden önce maarif bütçelerine ayrılan tutar 180-200 bin lira arasında iken 1909-14 tarihleri arasında artış göstererek 600 bin liraya ulaşmıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlaması bütçede maârif ödeneğinin azalmasına sebep oldu. Meşrutiyet sonrasında, yatırımlara ayrılan payda artış sağlanmış, maarif ödeneğinden aylıklar için ayrılan pay %25'den %2'ye

⁸⁸ Akyüz, **a.g.e.**, s. 265-287.,

⁸⁹ Gündüz, **a.g.m.**, s. 1666.

düşürülmüştür. 1917’de 1.600.000 liraya çıkarken Maârif bütçesini bir mebus, azımsamamakla beraber başka ulusların eğitim bütçeleriyle karşılaştırıyor; kişi başına düşen eğitim payının Almanya’da 12 frank, İngiltere’de 11,5, Romanya’da 7,5, Bulgaristan’da 5, Yunanistan’da 1,5, Türkiye’de ise 1,3 frank olduğunu söylemekteydi.⁹⁰

Tablo 1.2 Çeşitli Ülkeler ve Kişi Başına Düşen Eğitim Payları

Ülkeler	Kişi Başına Düşen Eğitim Payı
Almanya	12 frank
İngiltere	11,5 frank
Romanya	7,5 frank
Bulgaristan	5 frank
Yunanistan	1,5 frank
Türkiye	1,3 frank

⁹⁰ Sakaoğlu, a.g.e., s. 137.

Tablo 1.3 “1887-1912 Tarihleri Arasında Maarif Harcamalarının Kamu Harcamalarına Oranı (TL)”⁹¹

Yıllar	Kamu Harcamaları TL	Maarif Harcamaları TL	Oran %
1887	19.093.001	119.573	0.62
1888	19.944.156	204.980	1.02
1889	19.276.851	189.247	0.98
1890	19.060.478	124.988	0.65
1891	18.917.602	107.041	0.56
1892	19.329.716	108.476	0.56
1893	19.313.483	87.927	0.45
1894	19.885.707	117.473	0.59
1895	18.437.168	81.917	0.44
1896	18.539.186	88.850	0.47
1897	21.145.264	82.475	0.39
1898	21.125.467	85.255	0.40
1899	19.878.237	92.028	0.46
1900	20.476.801	82.688	0.40
1901	20.363.607	86.313	0.42
1902	21.191.547	90.267	0.42
1903	23.066.109	98.177	0.42
1910	33.783.296	782.834	2.31
1911	36.557.755	851.496	2.32
1912	38.436.854	744.110	1.93

Tablo 1.3’e göre, (1887-1912) tarihleri arasında eğitime ayrılan bütçe incelendiğinde, 1887 yılında devlet harcamaların da eğitim harcamaları oldukça küçük bir paya sahipken 1910 yılından itibaren % 2.18 lere kadar yükselmiştir. Bu durumun başlıca sebebi devlet harcamalarının da ilköğretim masraflarının da eklenmesidir.

⁹¹ Karakütük, **a.g.m.**, s. 62.

Meşrutiyet Döneminde eğitimde yaşanan gelişmeleri özetleyecek olursak; Kızlar için ilk kez bir yükseköğretim kurumu açılmıştır. Geleneksel sıbyan mekteplerinin çoğu kapatılmıştır. Satı Bey tarafından ilk anaokulu açılmıştır. Medreselerin ıslahı için çalışmalar hız kazanmıştır. Okul, öğrenci ve öğretmen sayılarının arttırılması hedeflenmiştir. Programlara sosyal hayata dönük programlar eklenmiştir.

1.1.4. Milli Mücadele Dönemi Eğitimin Mali Kaynakları

“1920-22 dönemi ülkemiz için Kurtuluş Savaşı’nın yaşandığı zor yıllar olmuştur. Bu dönemde yorgun, maliyesi çökmüş güzide evlatlarını dört cephede kaybetmiş Türkiye”⁹², kendi olanakları doğrultusunda yol almaya çalışmıştır. Atatürk bu zor ekonomik şartlar altında kıt kaynaklarla Cumhuriyeti kurabilmek için hem cephede hem de ekonomide tam bir bağımsızlık savaşı vermiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet’e miras kalan eğitim, her yönden perişan durumdadır. Eğitimin her kademesinde okullaşma oranı çok düşük, öğretmen sayısı oldukça azdır. Okulların fiziki ortam ve olanakları fevkalâde kötüdür. Eğitime ayrılan finansman oldukça yetersizdir.

Bu dönemde, Anadolu’da eğitim üç ayrı yönetim tarafından idare edilmekteydi. Bunlar TBMM hükümetinin Maârif Vekâleti, İstanbul Hükümetine bağlı Evkaf Nezareti’nce denetimleri yürütülen sıbyan mektepleri ve Maârif-i Umumiye Nezareti’ne bağlı iptidai ve diğer okullar ile Yunanlıların işgali altındaki bölgelerde Yunanlıların Anadolu Eğitim Genel Müdürlüğü’ydü. “Maârif Nezareti, öğretmen ve öğrencilerin, Anadolu’da doğup gelişen milli hareketle ilgilenmelerini engellemeye çalışmış fakat İzmir’in işgalinden doğan milli heyecanı dile getirmekte öğretmenlerin görev almalarına karşı çıkamamıştı. Baskılara rağmen İstanbul öğretmenlerinin büyük çoğunluğu Anadolu hareketine bağlı kalmıştı.”⁹³

Ankara Hükümeti 2 Mayıs 1920’de Maârif Vekâletini kurduktan sonra bir eğitim komisyonu oluşturulmuştu. 3 Mayıs’ta hükümetin kurulmasının ardından

⁹²İlber Ortaylı, “15 Mayıs 1919”, **Milliyet Gazetesi**, 20 Mayıs 2007, <http://www.milliyet.com.tr/2007/05/20/pazar/yazortay.html>

⁹³ Akyüz, a.g.e., s. 320.

T.B.M.M. Osmanlı Hükümeti'nden farklı olarak Nezaret (Bakanlık) tabiri yerine Vekâlet adını kullanmayı uygun buldu.⁹⁴

6 Mayıs 1920 günü Rıza Nur Bey ilk Maârif Vekili seçildi. 9 Mayıs 1920'de bakanlar kurulunun ilk programı belirlendi.

Milli Mücadele döneminde ilk, orta, lise ve yüksekokul düzeyinde okul, öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin istatistiki bilgilerin kesinliği ve doğruluğu tartışılmaktadır. “Meclis zabıt ceridelerine ve arşivlere girilebilmiş belgelerden anlaşıldığına göre, 3495 ilkokul (bunlardan 682'si, yani yüzde 20'si kapalı), 3316 (1511'i Muallim Mektebi çıkışlı olmayan) öğretmen, tam devreli (ilk-orta-lise: 12 yıllık) 5 Sultani, 32 İdadi (9 yıllık), 13 Muallim Mektebi (ilkokul sonrası 5 yıllık) vardı.” Maârif Vekili Rıza Nur, 19 Ekim 1920'de Meclis'te yaptığı konuşmada şu sayıları vermiştir:

“Bugün elimde bulunan sayılara bakılırsa 28 sultani vardır. Bunların birkaçı işgal altında bulunuyor. Yatılı öğrenci sayısı 340, gündüzlüler 2591'dir. Öğretmen ve memur mevcudu 578'dir. Her öğretmene 20 öğrenci düşüyor. Her sultaniye yılda 6 bin lira harcanıyor. Galatasaray Sultanisi'nin yıllık gideri 40-50 bin lira arasındadır. (Anlaşıyor ki, bakan, İstanbul'da ve işgal altındaki yerlerde bulunan okulların sayısını da dikkate almıştır). 50-60 kadar da idadi (4 yıllık ortaokul) var. İptidailerimiz (ilkokullar) 40 bin öğretmen istiyor...”⁹⁵

Meclis Maârif Encümeni zabıt kâtibi Cevdet Bey, Maârif Vekilinin verdiği sayıları düzeltmek ve düşüncelerini açıklamak için söz alarak, “2500 öğrenci sultanilerde değil ilkokullardadır. Sultanilerdeki 347 öğrenciye karşılık 587 kadrolu öğretmen ve memur vardır. Müstahdemler ise bu sayıya dahil edilmemiştir. Biliyorsunuz ki Meşrutiyet'ten beri birçok okullar açıldı. Muallim Mektepleri, sultaniler, savurganlıkla kuruldu. Ama hiçbirisi, beklenen amacı gerçekleştirmedi. Araç gereç yetersizliği, bina bulunmayışı dikkate alınmadı. Bunlar gerçek birer sultani ve muallim mektebi değildir, birer okul karikatürüdür. Her okulda 15-20 öğrenci ancak var. Okulları düzeltmek ve düzene koymak ilk vazifemiz olmalıdır” diyordu.⁹⁶

16 Temmuz 1921'de Yeni Türkiye'nin kurulmasında büyük fayda sağlayacak eğitimin, sorunlarını ve bu sorunlara çözüm bulabilmek adına Ankara'da Maârif Kongresi toplandı. Mustafa Kemal Atatürk, yeni kurulacak devletin sağlam temeller üzerine inşa edilmesini sağlamak amacıyla, eğitime, yeni nesiller

⁹⁴ Alp, “Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılabına Türkiye'de İlköğretim”, s. 18.

⁹⁵ TBMM Zabıt Cerideleri, Devre I, (İ: 86), 19.10.1920, C: 5, s.109.

⁹⁶ TBMM Zabıt Cerideleri, Devre I, (İ: 86), 19.10.1920, C: 5, s.111.

yetiştirmeye azami önem vermiştir. Bunun en önemli göstergesi Milli Mücadele'nin en kritik ve zorlu zamanında cepheden gelerek Maârif Kongresine katılmasıdır.

Mustafa Kemal Atatürk, Maârif Kongresi'nin açılış konuşmasında yeni oluşturulacak eğitim programının milli olması zorunluluğuna ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir;

“Gerçi bugün maddi ve manevi güç kaynaklarımızı, milli hudutlarımız içerisindeki şehirlerimizde işgalci bulunan düşmanlara karşı kullanmak zorundayız. Memleket irfanı için ayrılabilen şey gelecek maârifimize dayanabileceği bir temel kurmaya yeterli değildir. Ancak geniş ve yeterli şart ve araçlara sahip oluncaya kadar mücadele günlerinde dahi büyük bir dikkat ve özenle işlenip, çizilmiş bir milli eğitim programını meydana getirmeye ve mevcut maârif teşkilatımızı bugünden verimli bir faaliyetle çalıştıracak esasları hazırlama hizmetlerimizi yoğunlaştırmalıyız.”

“Şimdiye kadar izlenen öğretim ve eğitim usullerinin milletimizin geri kalma tarihinde en önemli bir etmen olduğu kanısındayım. Onun için bir milli eğitim programından söz ederken varlığımızla hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkenlerden tamamen uzak milli özümüz ve tarihimize orantılı bir kültür amaçlıyorum. Çünkü milletimizin dehasının tam gelişmesi için ancak böyle bir kültürle sağlanabilir. Gelişigüzel bir yabancı kültürü, şimdiye kadar izlenen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Kültür (bilgi ve fikri üretim) zeminle orantılıdır. O zemin milletin seciyesidir.”⁹⁷

Mustafa Kemal Atatürk öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmaya beklenti ve tavsiyelerini dile getirerek şu şekilde devam etmiştir: *“İşte biz bu kongrenizden, yalnız, çizilmiş eski yollarda sıradan yürümenin tarzı hakkında fikir alışverişinde bulunmayı değil, belki açıkladığım şartları taşıyan yeni bir sanat ve beceri yolu bulup millete göstermek ve o yolda yeni nesli yürütmek için yol gösterici gibi kutsal bir hizmet bekliyoruz...”*

Maârif Kongresi savaş dolayısıyla beklenen sonucu verememiş olsa da böylesi bir zamanda toplanması eğitim tarihi açısından oldukça anlamlıdır.

Milli mücadele zamanında 1920-22 yılları arasında yıllık bütçe hazırlanamamış olup, altı aylık geçici bütçeler hazırlanmıştır.⁹⁸ Tablo 1.9.'a göre 1920, 1921, 1922 yıllarına ait kesin hesap verilerine göre gider bütçeleri yer

⁹⁷ Kongrenin açılışına uzun bir başyazı ayıran **Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, daha önce iki İnönü Savaşı'nı ve başlamak üzere olan Sakarya Savaşı'nı kastederek, der ki: “Mustafa Kemal Paşa üçüncü Yunan taaruzunun en ateşli zamanında muallim ordusunun gelecek vazifesi ile meşgul bulunuyor. Bu asil ve yüce örnek Türk tarihinin benzeri ender bulunan kıymetli hatıralarından biri olacaktır. Ayr. Bil Bkz, Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, s.279

⁹⁸ 1922 yılına ait Maarif Vekaleti bütçesi için bkz. **B.C.A.**, 20.12.1922, 180.090.0.160.768. s.191-197. **EK 3**

almaktadır. Sözü edilen bütçeler, yıl içinde hizmetin yürütülmesi için çıkarılan avans yasaları ile verilen ödeneklerin bir nevi mahsubu niteliğini taşımaktaydı.⁹⁹

Tablo 1. 4 Kesin Hesap Verilerine Göre Gider Bütçeleri¹⁰⁰

Kurumlar	Ödenek 1920 Yılı	Genel Bütçeye göre %si	Ödenek 1921 Yılı	Genel Bütçeye göre %si	Ödenek 1922 Yılı	Genel Bütçeye göre %si
Hilafet ve Hanedan	551.012	---	---	---	144.455	---
Büyük Millet Meclisi	953.996	1,4	985.376	1,1	1.067.645	1
İcra Vekilleri Heyeti	---	---	12.730	---	18.721	---
Muhassessatı Zatiye	---	---	3.493.225	4,2	4.924.217	4,8
Duyunu Umumiye	7.680.969	12	1.202.611	---	2.263.711	2,2
Maliye Vekâleti	6.413.629	10,1	5.499.268	6,6	8.084.300	8
Dahiliye Vekâleti	2.731.023	4,3	2.228.013	2,7	2.451.191	2,4
Sıhhiye Vekâleti	613.141	---	549.293	---	948.578	---
Şeriye Vekâleti	522.062	---	305.000	---	632.226	---
Adliye Vekâleti	2.759.274	4,3	2.448.244	2,9	2.792.695	2,7
Maârif Vekâleti	577.061	---	504.063	1	1.432.245	1,4
Nafia Vekâleti	620.396	---	1.125.307	1,3	928.724	---
İktisat Vekâleti	1.264.921	2	1.454.023	1,7	2.523.353	2,4
Hariciye Vekâleti	303.748	---	459.924	---	970.257	---

⁹⁹ Nahit, Yüksel “Cumhuriyet’in “İlk” Bütçesi: Coşku, Gurur ve Kaygı”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 159, Temmuz-Aralık 2010, s. 301-302.

¹⁰⁰ İhsan Güneş, “Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: IV, Sayı: 12, 1988, s.763-781.

- İhsan Güneş’in makalesinde 1920 yılı Emniyet-i Umumiye’ye ait bütçe sehven 354.688 TL olarak yazılmıştır, olması gereken 1.354.688 TL’dir.

Müdafaai Milliye Vekâleti	27.576.039	43	50.984.384	62	55.829.136	52
Bahriye Dairesi	289.548	0,5	443.379	---	1.117.868	1,1
Askeri Fabrikalar	---	---	---	---	---	---
Müdüriyeti Umumiyesi	752.969	1,1	2.764.595	3,3	1.554.285	1,5
Jandarma Komutanlığı	4.858.976	7,7	4.166.039	5	5.845.176	5,7
Emniyet-i Umumiye*	1.354.688	2,1	937.320	1,1	1.682.348	1,6
Posta ve Telgraf Müdüriyeti	1.427.898	2,1	1.505.891	1,8	2.129.657	2,1
Rüsumat Müdüriyet Umumiyesi	356.160		356.152	1	1.141.463	1,3
Matbuat ve İstihbarat	88.000	---	53.791	---	107.494	---
Müdüriyet-i Umumiyesi	---	---	---	---	---	---
Aşair ve Muhacirin	874.735	1,3	663.556		1.139.338	1,1
Ziraat Bankası	---	---	---	---	1.245.458	1,2
Şurayı Devlet	---	---	---	---	---	---
Divan-ı Muhasebat	26.096	---	---	---	---	---
Defter-i Hakani	403.311	---	---	---	---	---
Riyaset	18.375	---	---	---	---	---
Toplam	63.018.357		82.162.190		100.974.541	

Tablo 1.4’de görüldüğü üzere savunma giderlerine bütçenin yarısından fazlası ayrılmıştır, bununla birlikte maârif bütçesine savaş yıllarına denk gelen 1921 yılında 577.061, 1922 yılında 504.063, 1922 yılında 432.245 lira ayrılması eğitim bütçesine

yeterli gelmemekle birlikte, böylesi bir dönemde dahi kaynak ayrılması eğitim açısından oldukça umut verici olmuştur.

1920-1921 yılı Bütçe Yasasının ilk maddesi, “Muvazenei Umumiye-i Devlete dahil varidat ve masarifat yekününün 1337 senei Maliyesi için senei mezkureye müteallik hesabı kat’i layihasının hitami tetkikinde tespitini” öngörmekteydi. 1921 yılı Kurtuluş Savaşının en yoğun yaşandığı dönemde ihtiyaçların karşılanması maksadıyla avans yasası kapsamında ödenek ayrılmıştır.¹⁰¹

3 Ocak 1921’de genel bütçeyi hazırlamak için bütçe tasarısı Meclis’te görüşülmeye başlanmıştı. Maliye Vekili bütçeyi şu şekilde izah etmişti:

Maliye Vekili 1920 (1136) bütçesinin oldukça parlak, basit ve sade, eski Osmanlı bütçelerine nazaran daha mütevazî olduğunu belirtmiş, 1919 (1135) senesi bütçesi ile kıyaslandığında 47-48 milyon daha arttığını yani %100 oranında artış olduğunu dile getirmiştir.¹⁰²

Adana Leyli Sultanisi ile Gaziantep’teki Ticaret İdadisi için Maârif Vekâleti’nin 1337 Bütçesine Tahsisat İlâvesine Dair Kanun’da, 1921 maârif bütçesine on altı bin üç yüz yetmiş bir lira ilâve edilmiştir: Mekâtibi sultaniye ve idadiye maaşatı için 2.427, mekâtibi sultaniye ve idadiye masarifatı için 7.740, tahsisatı fevkalâde için 6.204, toplam: 16.371 lira ilave edilmiştir.”¹⁰³

Maârif Vekili Rıza Nur’un istifa etmesinden sonra ikinci maârif vekili Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver) döneminde (Aralık 1920-Kasım 1921) ilk Maârif bütçesi yapılmış, Maârif Kongresi düzenlenmiştir.

Atatürk, 1 Mart 1922’de Büyük Millet Meclisi açılış konuşmasında şöyle demiştir:

*“Efendiler; bugünkü uğraşımızın amacı, tam bağımsızlıktır. Tam bağımsızlık ise ancak, mali bağımsızlık ile gerçekleşebilir. Bir devletin maliyesi bağımsızlıktan yoksun olunca, o devletin yaşantısını sağlayan bütün bölümlerinde, bağımsızlık, felce uğramış demektir. Çünkü, devletin organları, ancak mali güç ile yaşar. Mali bağımsızlığın korunması için ilk şart, bütçenin ekonomik bünye ile denk ve uygun olmasıdır. Bu sebeple, devletin bünyesini yaşatmak için, başka kaynaklara başvurmada, memleketin kendi gelir kaynaklarıyla yönetimini sağlayacak çare ve tedbirleri bulmak, gerekli ve mümkündür.”*¹⁰⁴

¹⁰¹ Yüksel, a.g.m., s.302.

¹⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre I), İ: 128, (3.1.1337)1921, C: 7, s.129.

¹⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre I), İ: 128, (3.1.1337)1921, C: 7, s.201.

¹⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre I), İ: 1, (1.3.1338)1922, C: 18, s.7.

Ankara'nın Maârif Vekâleti'de eski eğitim kanunları ile idare edilmektedir. Maârif Vekâleti'nin ayrı bir bütçesi olmadığı gibi, eğitim giderleri genel bütçeden alınan avanslarla karşılanmıştır. Eğitime ayrılan para, genel bütçe giderlerinin %0,6 sı kadardır.

1920 Türkiye'si'nin eğitim konusunda en önemli sorunlarından biri ödenemeyen öğretmenlerin maaşları olmuştur. Zor durumda kalan öğretmenler geçinebilmek için ev eşyalarını satıyorlar, borç içinde daralıyorlar ve bu nedenden dolayı; birçoğu meslekten ayrılıp polis, jandarma, memur, kâtip oluyorlar bunun sonucunda ise okullar ya öğretmenlerin grevi yüzünden ya da Vilâyet İdare Meclislerince kapatılıyordu.

Öğretmenlere maaş verilememesi veyahut maaşlarının yetersiz olması sadece savaş yıllarında değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin her döneminde bir numaralı eğitim meselesi olmaya devam edecektir.

“Devlet giderlerini karşılamak için toplanan vergi kaynakları içinde tarım ürünlerinden alınan aşar ve hayvan sahiplerinden alınan ağnam vergileri büyük yer tutuyordu. Kurtuluş Savaşı'nın 147 milyon liraya varan maliyetinin finansmanında da toplanabilen vergilerin payı ancak yüzde 60 kadardı. Gerisi bütçe dışı kaynaklar, el koymalar, bağışlar ve 13 milyon liralık Rus yardımı ile karşılanmıştı. Kurtuluş Savaşı yıllarında ağnam vergisi 5 katına çıkarılmış, kazanç (temettü) ve tüketim vergilerinin oranları artırılmış ve savaş kazançları vergisi koyulmuş, ancak böylelikle vergi geliri toplamı 1920-21 yılında 44 milyon liradan 1922-23 yılında 72 milyon liraya çıkarılabilmıştır.”¹⁰⁵

¹⁰⁵ Yenal, a.g.e., s.67-69.

Tablo 1. 5 Maârif Vekâleti Harcamalarının, Genel Bütçe Giderleri İçindeki Oranı (1921-1923)

Yıllar	Genel Bütçe	Maârif Vekâleti Harcamaları	Maârif Vekâletinin Genel Bütçe Harcamaları İçindeki Oranı %
1921	57.128.833	390.412	0.7
1922	74.957.848	1.136.064	1.5
1923	105.929.911	3.033.003	2.9

Kaynak: 1921-1925 dönemi Milli Eğitim Bakanlığı Harcamaları için bkz. Hasan Âli Yücel, “Türkiye’de Ortaöğretim”, (İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayını, 1938), s. 255, 1926-1934 dönemi Milli Eğitim Bakanlığı Harcamaları için bkz. DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı** 1936-37 (İstanbul, DİE Yayını No: 115), s.359, 361.

Maârif Vekâleti’nin harcamalarını içeren bilgiler Tablo 1.5’de gösterilmiştir. 1921 yılında 57.128.833 liralık genel bütçeden maârif işlerine ayrılan para sadece 390.412 liradır (yüzde 6,8’i), Milli Mücadele’nin sonraki yıllarında miktar ve oranın arttığı görülüyor: 1922’de, 74.957.848 liralık bütçeden 1.136.046 lira (yüzde 1,5), 1923’te de 105.929.911 liradan 3.033.003 lira (yüzde 2,9) ayrılmıştır.

Bazı okulların öğretmenlerinin maaşı, eskiden beri “Muhasebe-i Hususiye-i Vilâyet Kanunu’na göre, her vilayetin tahsildarları halktan vergiler toplarlar ve kendi sınırları içinde çalışan memurlara verirlerdi. Bu arada halktan toplanan vergiler arasında “Hisse-i Maârif”¹⁰⁶ adıyla önemli bir vergi de vardı ve bununla ilkokul, öğretmen okulu ve idadi öğretmenlerinin maaşları verilecekti.

Okulların kapatılması 1920’lerin Türk eğitiminde diğer önemli problemlerdendir. İlkokullar, İlköğretmen okulları ve idadiyeler Vilayet Hususi İdareleri bağlı olup masraflarını İl Özel İdare karşılıyordu. Bu okulların öğretim ve yönetimi ise Maârif Vekâleti’ne bağlı idi. Bu yüzden bazan vali ve vilâyet meclisleri, bazan da halk, harcamalarını karşılayamayacakları okulları kapatıyorlardı.¹⁰⁷

¹⁰⁶ II. Abdülhamid’in önde gelen Sadrazamlarından Said Paşa’nın önerisi doğrultusunda 1 Mart 1883’te Maarif Hisse-i İanesi kabul edilmiştir.

¹⁰⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, (Devre: II), İ: 34, (14.7.1336) 1920, C: 2, s. 307-308.

Sonuç itibariyle Milli Mücadele döneminde savaştan kaynaklanan maddi imkânsızlıklar nedeniyle maarif bütçesine gereken bütçe ayrılamamıştır. Ayrıca savaşa katılan öğretmenler ve verilen kayıplar da eğitime yeteri kadar eğilinmesine engel olmuştur. Milli Mücadele döneminde ülkenin önde gelen eğitimcileri anket yapmışlardır. Bu anket ile dönemin eğitim anlayışını ifade etmek ve Türk eğitiminin eksiklikleri göz önüne sermek amaçlanmıştır.

1.2 . Cumhuriyet Dönemi Eğitim Kurumlarını Etkileyen Gelişmeler

Türkiye Cumhuriyeti, insan gücü, ekonomi, kültür ve toprak gibi bir ülkenin sahip olduğu bütün maddi ve manevi değerleri Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras almıştır.¹⁰⁸ Devraldığı bu miras; 13 milyona yakın nüfusun, geçimi büyük oranda tarım ve hayvancılığa dayalı, bankalar, madenler, limanlar ve demiryolları yabancı şirketlerin yönetiminde, sanayi yok denecek kadar az, halkın çok az bir bölümü okur-yazar, kadınlar da ise okur-yazar oranı oldukça azdır. Eğitim kurumlarının alt yapısı her bakımdan yetersizdir. Yeterli sayıda yetişmiş kalifiye eleman bulunmamaktadır, ekonomik açıdan yarı sömürge durumunda ve kişi başına milli gelir 4 lira, kişi başı kamu harcaması 50 kuruştur. Yeni Türkiye ağır ekonomik sıkıntılar ve dış borçlar yüzünden büyük sıkıntı içerisinde, yasalar ise çağın gerisinde kalmıştır. İşte bu tablo ile yola çıkan Mustafa Kemal (Atatürk), Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni halkın eğitimine önem vererek sağlam temeller üzerine kurmayı hedeflemiş ve gerçekleştirmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşı'nın en kritik günlerinde, milli eğitime sistem getirmek amacıyla yapmış olduğu çalışmalarından en önemlisi 1. Maarif Kongresi'ni toplamasıdır. Ayrıca 1923 yılından itibaren her yıl yapılan Heyet'i İlmiye toplantıları da oldukça önem arz etmektedir.

Cumhuriyet'in ilk döneminde öncelikle ekonomik alt yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin ekonomik yol haritası, Şubat 1923 tarihinde ilk kez yapılan I. İktisat Kongresi'nde belirlenmiştir. Bu Kongre'de, Milli İktisat politikasının devamına karar verilerek bu politika dahilinde karma ekonomik model öngörülmüş ve özellikle özel sektörün teşvik edilmesi ve bu suretle modernleşme ile

¹⁰⁸ Acun, a.g.e., s. 257.

birlikte burjuva sınıfının oluşturulması hedeflenmiştir. Ticaret ve sanayiye elinde bulunduracak olan bu sınıf, ülke kalkınmasında etkin rol almışlardır. Öncelik tarıma dayalı ve iç tüketim maddelerini karşılayacak sanayinin kurulmasına verilmişti. Atatürk Orman Çiftliği'nin kurulması, aşâr vergisinin kaldırılması, topraksız köylüye toprak dağıtılması, tarım eğitiminin modernleşmesi çalışmaları, Halkalı Ziraat Mektebi'nin yeniden yapılandırılması (1930), 1930 yılında Ankara Yüksek Ziraat Okulu açılarak, bu okulun 1933 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsüne dönüştürülmesi bunlardan bazılarıdır.¹⁰⁹

XX. yüzyılın başında eğitimde yapılan yenileme çalışmaları ve reformlar beraberinde yeni teşkilatlanmaları meydana getirmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan eğitim teşkilatı şu şekildeydi:

Sıbyan Okulları	⇒	Evkaf Nezaretine
Medreseler	⇒	Meşihat Makamına
Yeni tarz okullar	⇒	Maarif Nezaretine
Yabancı ve Azınlık Okulları	⇒	Kendi dernek ve kuruluşlarına bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmekteydi. ¹¹⁰

Bu çoklu yapının eğitim sistemine zarar vereceğine, eğitimde birliğin sağlanması gerektiğine inanan Mustafa Kemal Atatürk, Türk eğitim sistemini sağlam temeller üzerine inşa etmek üzere öğretimin birleştirilmesi yönünde kararlar alınmasını sağladı. 2 Mart 1924 günü Cumhuriyet Halk Fırkası Meclis Grubu'nda görüşülen üç yasa tasarısı, ertesi günkü genel kurulda kabul edildi. Birbiriyle ilgili ve bağlantılı bu yasalar, sonraki devrim yasalarının da temelini oluşturdu. Bunlar, Halifeliliğin kaldırılması, Şer'îye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanun'larıydı.¹¹¹

Atatürk'ün yapmış olduğu çalışmalar çerçevesinde, Maârif Vekili Vasıf Çınar ve elli yedi arkadaşı tarafından Tevhid-i Tedrisat (eğitim ve öğretimin birleştirilmesi) hakkında bir önerge hazırlanarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunuldu. Bu önergenin gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır: “Bir devletin genel eğitim siyasetinde,

¹⁰⁹ Acun, **a.g.e.**, s.258.

¹¹⁰ Refik Duran, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, “**Eğitim ve Öğretimdeki Gelişmeler: Yeni Devlet Yeni Eğitim**”, Atatürk Kültür, Dil ve tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s. 108.; Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, İstanbul, 1977. Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**.

¹¹¹ Hayrünisa Alp, “**Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılabına Türkiye'de İlköğretim**”, Nobel, Ankara, 2016, s. 118.

*milletin düşünce ve duygu bakımından birliğini sağlamak gereklidir ve bu da öğretim birliği ile olur. Tanzimat'ın ilan edildiği sıralarda öğretim birliğine geçilmek istenmişse de başarılı olunamamış, bilakis bir ikilik ortaya çıkmıştır. Bu ikilik eğitim ve öğretim birliği bakımından birçok kötü ve sakıncalı sonuçlar doğurmuş, iki türlü eğitimle memlekette iki tip insan yetişmeye başlamıştır. Önerimiz kabul edildiğinde, Türkiye Cumhuriyeti dahilindeki eğitim kurumlarının tek mercii Maârif Vekâleti olacaktır. Böylece bütün eğitim kurumlarında, Cumhuriyetin irfan siyaseti, ortak bir eğitim yolu izlenecektir.” Bu önerge 3 Mart 1924 tarihinde meclis genel kurulunca kabul edilerek kanunlaşmıştır.*¹¹²

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen “Tevhid-i Tedrisat” Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti’ndeki tüm bilim ve eğitim kurumları Maârif Vekâleti’ne bağlanmış; Şeriye ve Evkaf Vekâleti ve özel vakıfların yönettiği bütün medreseler ve okulların yönetimi ve bütçeleri Maârif Vekâleti’ne devredilmiştir. Bu merkezileşme çabalarının göstergeleridir. Ancak, eğitim sistemindeki bu merkezileşme eğilimi ilköğretimin finansmanına yansımamış, özellikle de ilköğretim giderlerinin karşılanmasında merkezle yerel idareler arasındaki paylaşım geçmiş dönemde olduğu gibi sürmeye devam etmiştir.¹¹³

Bu kanunda maarif bütçesi ile ilgili olarak: “*Şer’iye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekatip ve medrese tahsis olunan mebalîğ maârif bütçesine nakledilecektir*” ifadesi yer almıştır.¹¹⁴

Cumhuriyet döneminde iktisadi alanda gerçekleştirilen büyük başarının temeli, Atatürk’ün üzerinde durduğu iki idealin ulusal siyasal olarak benimsenip uygulanmasında görülmelidir. Bu amaçlar, ülkenin iktisadi kalkınması ve bu kalkınmanın halka dönük olması diye tanımlanabilir. Cumhuriyet, Osmanlı’nın sonuna kadar Ortaçağ’dan kurtulamayan Türk halkının kaderini hızla değiştirmiş, halkın yoksulluğunu azaltmış ve Batı’nın 300 yıl gerisinde kalmış bir ekonomiyi çağdaşlaşmaya götürmüştür. Başka bir deyişle, Cumhuriyeti Osmanlı’dan ayıran en

¹¹² Duran, **a.g.e.**, s: 109., **Tevhid-i Tedrisat Kanunu**, Kanun No: 430, 3 Mart 1340, Neşir Tarihi: 29/IV/1340, Resmi Gazete No: 1-78.

¹¹³ Çakan, **a.g.m.**, s.103, “Cumhuriyet rejiminin ilk dönemlerinde de eğitim giderlerinin finansmanı üç kaynaktan beslenmeye devam eder. Bunlar: devlet bütçesi, vakıf gelirleri ve vatandaşların eğitim için vilayet yerel meclislerine aktardıkları vergilerdir. Özellikle ikinci grupta yer alan vakıf gelirleri 1924 yılında Evkaf Vekâleti’nin kaldırılması ile birlikte eğitim için bir gelir grubu olmaktan çıkmıştır. **TBMM Zabıt Ceridesi**, (Devre II), C: 17, İ: 95(6.4.1341), s. 112-124.

¹¹⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, (Devre: II), İ: 2, (3.3.1340) 1924, C: 7, s: 24–27.

önemli özellik, halkın çoğunluğunun iktisadi kalkınmasına ve eğitim almasına önem vermesi olmuştur.¹¹⁵

Lozan antlaşması ile siyasal ve ekonomik bağımsızlık perçinlenmiş oldu. Ancak kapitülasyonların ayrıcalık tanıdığı yabancı şirketlerin etkinliği devam etmekteydi. Devletleştirme politikası için önemli miktarda paralar ayrılarak yabancı şirketlerin etkinliğine son verilmeye çalışılmıştı. 1929 yılında ödemesine başlanan Osmanlı borçlarına bütçenin önemli bir bölümü ayrılmış, bu sebeplerden ötürü bütçe açıklar vermişti.¹¹⁶

Bir yandan ülkede asayiş sağlanmaya çalışılırken bir yandan da hukuki düzenlemelere gidilmekteydi. Batıdan alınan kanunlar (Medeni Kanun, Ticaret, Borçlar, İcra İflas, Muhasebe-i Umumiye Kanunu) ülke ekonomisinin işleyiş ve gelişmesi bakımından büyük öneme sahip olmuştur. Anayasa ile Türkiye’de ilk kez belirlilik kazanan özel mülkiyet hakkı, serbest ticaret ve kontrat hakkı, bu kanunlarla çok daha netleşmiştir.

Atatürk, TBMM’de ve düzenlenen Muallimler Birliği Kongrelerinde öğretmen topluluklarına hitaben yaptığı konuşmalarda, en fazla eğitimin milliliği üzerinde durmuş ve eğitimin önemini dile getirmiştir.¹¹⁷

Atatürk Cumhuriyet’in ilanından sonraki dönemde yapılan Muallimler Birliği Kongresi’nde (25 Ağustos 1924) öğretmenlere şöyle seslenmiştir:

“Öğretmenler, yeni nesil, Cumhuriyet’in fedakâr öğretmen ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz ve yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Cumhuriyet, fikren ilmen ve bedenlen kuvvetli ve yüksek karakterli muhafızlar ister, yeni nesli bu nitelikte ve yetenekte yetiştirmek sizin elinizdedir. (...) Memleket evladı her öğretim kademesinde ekonomik hayatta yapıcı, etkili ve başarılı olacak şekilde donatılmalıdır. Milli ahlâkımız, medeni esaslarla ve hür fikirlerle geliştirilmeli ve kuvvetlendirilmelidir. (...) Yeni Türkiye’nin birkaç yıla sığdırdığı askeri, siyasi ve idari devrimler çok büyük, çok önemlidir. Bu devrimler, sizin, sosyal ve fikri devrimlerdeki başarınızla sağlamlaşacaktır. Hiçbir zaman hatırınızdan çıkmasın ki Cumhuriyet, sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister” diyerek dile getirmiştir.¹¹⁸

¹¹⁵ Oktay Yenal, “Cumhuriyet’in İktisat Tarihi”, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.60.

¹¹⁶ Yenal, a.g.e., 67, ayr. Bkz. Korkut Boratav, “Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009”, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s. 43.

¹¹⁷ Acun, a.g.e., 223.

¹¹⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, s. 200.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in 1925'teki 9 aylık ikinci vekilliğinin başladığı günlerde, 13 Mart 1925'te çıkartılan 439 sayılı Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu¹¹⁹ ile öğretmenlerin özlük haklarından, atamalarına ve maaşları gibi pek çok konuya açıklık getirilmiş ve böylelikle öğretmenlik ayrı bir meslek sınıfı durumuna getirilmiştir. Kanunun 13. Maddesinde öğretmen maaşları ve artışları yer almıştır. Kanununa göre, öğretmen maaşlarına, hizmet süresinin yirminci senesine kadar 3'er yıl arayla 300 kuruş artış yapılır, 20. senesinden itibaren 2'şer yıl arayla yine 300 kuruş artış yapılır ve böylelikle öğretmen maaşları 2000 kuruştan 28. hizmet yılı sonunda 5000 kuruşa ulaşmış olur hükmü bulunmaktadır.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikalarının belirlendiği, eğitim sorunlarının tanınmış eğitimciler tarafından ele alındığı, ilk olarak 1923 yılında gerçekleştirilen Heyet-i İlmiye toplantılarının ve Milli Eğitim Şuralarının eğitim tarihi açısından önemi büyüktür. Her yıl toplanması öngörülen Heyet'i İlmiye Toplantıları 1923, 1924 ve 1925 yıllarında üç kere toplanmıştır.¹²⁰ 1925 yılında toplanan üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısında, eğitime ayrılan bütçenin arttırılması üzerinde durulmuş, devlet ve il bütçelerinden Milli Eğitim Teşkilatına ayrılan ödeneklerin daha yararlı bir şekilde kullanılması gerekliliği üzerinde durulmuştur.¹²¹ Ayrıca öğretmen ihtiyacının karşılanması konusu ele alınmıştır.¹²²

22 Mart 1926'da, 789 sayılı Maârif Teşkilatı Kanunu¹²³ kabul edilmiş, ardından "Türk Dili ve buna ilişkin bütün bilimsel meselelerle uğraşmak üzere bir Dil Heyeti, yalnızca öğretim ve eğitim işleriyle uğraşacak bir Talim ve Terbiye Dairesi" oluşturulmuştur. Teşkilat yasasının 7. Maddesi, ortaöğretim kurumlarını Liseler, Orta mektepler, İlk Muallim Mektepleri, Köy Muallim mektepleri olarak belirlemiştir. 24 Nisan 1926'da çıkan 822 sayılı kanunla ilkokullar gibi, lise ve ortaokullarda gündüzlü okuyan öğrencilerden para alınmaması (öğrenimin meccaniliği), 8 Haziran 1926 tarihli 915 sayılı kanunla da bir kısım okullara parasız yatılı öğrenci kabulü de

¹¹⁹ **Orta Tedrisat Muallimler Kanunu,**

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200439.pdf

¹²⁰ Abdürrahim, Güzel, **İlk Heyet-i İlmiye Çalışmaları, Alınan Kararlar ve Dinî Tedrîsat**, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4, s.337-356.

¹²¹ Cemil, Yavaş, **Heyeti İlmiye ve Milli Eğitim Şûralarında Din Eğitimi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003, s. 124.

¹²² **A.g.e.**, s.58

¹²³ **Maarif Teşkilatına Dair Kanun, Kanunun numarası : 789, Kabul Tarihi: 22/III/926, Neşir Tarihi: 3/IV/926, Res.Ga.No :- 338, Bulunduğu Düstur:- 7/1085, a.g.k., için ayr.bkz. Maarif Teşkilatına Dair Kanun, Maarifle İlgili Kanunlar, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940. s.19-24.**

bu dönemde gerçekleştirilmiştir. 1926-27 ve 1927-28 öğretim yıllarında, yaşlı ve yeniliklere ayak uyduramayan öğretmenlerin emekliye sevkı, okullarda kız-erkek karma eğitimin yaygınlaştırılması, din derslerinin, ilk ve ortaokullarda asgari düzeye indirilmesi, liselerden büsbütün kaldırılması; ilkokullar dışında bütün okulların devlet bütçesine bağlanması (diğer vekâletlere bağlı okullar ile özel okullar hariç), öğretmen okullarının düzenlenmesi ve iyileştirilmesi, lise öğretiminin yeni koşullara uyumu ile parasız öğretimin yaygınlaştırılması, bütün okulların programlarının yeniden düzenlenmesi, okul kitaplarının ıslahı, darülfünûn'a bilimsel ve yönetsel özerklik tanınması ve orta öğretim öğretmenlerinin mesleki konumlarının ve terfilerinin yasalaştırılması, teftiş örgütünün yenilenip genişletilmesi, Maârif Vekâleti'ne Müze, Kütüphane, Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) şubelerinin oluşturulması, Mıntika Maârif Emirliklerinin kurulması gibi köklü ve ciddi bir çok yenilik başarılmıştı. Bu kanun ile Türkiye, 13 eğitim bölgesine ayrılmıştı, farklı sayılardaki illeri kapsayan bu bölgelerin her birinin başına da Maarif Emni atanmış, illerin başına ise Maarif Müdürü getirilmişti.¹²⁴ İlk Tedrisat müfettişleri de maârif müdürlerine bağlı şekilde ilkokulları denetlemişlerdir.¹²⁵

1.2.1. Mektep Vergisi Kanunu (13 Nisan 1925)

Eğitime finansman bulmak için geliştirilen yöntemlerden biri de Mektep Vergisi Kanunu'dur.¹²⁶ Kanuna bakıldığında zorunlu eğitim çağında bulunanların okutulması için gerekli masraflara halkın da katılımını sağlamak hedeflenmiştir. Bu yasa ile şehir ve kasabalarda vergi mükellefi olan herkesin vergiyi ödemekle mükellef tutulduğu belirtilmiştir.

Teklif sonucu düzenlenen 13.4.1925 tarih ve 616 sayılı Mektep Vergisi Kanunu Cumhuriyet rejiminin Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı'ndan bağımsız ilk mektep vergisi kanunudur. Kanunun 2.maddesi her ferdi mektepten yararlansın yararlanmasın bu vergiyi vermekle yükümlü kılmış, bu tarihten sonra okulu olmayan köylü yararlanmadığı eğitimin masraflarına ortak olmuştur. Kanun'un 4. maddesinde umumi ve hususi bütçeden maaş alanların ücretleri üzerinden yüzde bir mektep hakkı kesileceği kabul edilmiştir. Kanunun 5. ve 6. maddelerinde ise vilayet hususi

¹²⁴ Sakaoğlu, **a.g.e.**, 179-180.

¹²⁵ Sakaoğlu, **a.g.e.**, 179-180.

¹²⁶ "Mektep Vergisi Kanununun Suret-i Tatbikiyesini Gösterir Talimatname" için bakınız: **M.V.M.**, Sayı: 3 (1 Temmuz 1341), s.45-51. Isıl Çakan, **a.g.m.**, s.105. madde 4,5.

meclislerinin o bölge halkına uygulanacak verginin belirlenmesinde ise yetkili oldukları, kazalarda maarif encümenleri, vilayetlerde de ilk tedrisat meclisleri kanalıyla sözkonusu verginin halkın gelir, servet durumlarına göre dağıtılacağı hükme bağlanmıştır.¹²⁷ Kanun teklifinin görüşülmesinde bir kısım mebus tarafından arazi ve emlak, temettü, ağnam ve mahsulatı araziye vergilerine bu vergilerin %5'i kadar maarif vergisi konulması, bu yolla toprak güçlülerinden aktarılabilecek verginin netleştirilerek belirli bir orana bağlanması önerilmişse de, teklif dikkate alınmayacak¹²⁸ ve taşradaki eşraf, ağa gibi toplumsal katmanların ellerinde bulundurduğu mülk ve kazançlara endeksli belirli bir oran belirlenemediğinden, yerel güçlerin katkısı gerektiği gibi olamayacaktır.¹²⁹

28 Mayıs 1925 tarihli “Mektep vergisi kanunun suret-i tatbikini gösterir talimatname” vergisinin niteliği hakkında bilgi sunar. Buna göre kanun Türkiye’de oturan ecnebinin, manevi şahsiyete haiz imtiyazlı imtiyazsız Türk ve ecnebi şirketlerin de aynı şartlarla yükümlü olduklarını hükme bağlamaktadır.¹³⁰ (madde 4,5). Mektep vergisiyle yatılı ve yatisız açılmış veya senesi içinde açılacak ilk mekteplerin daimi ve fevkalade masraflarının karşılanması amaçlandığı anlaşılmaktadır. Sözkonusu masraflar, ilk mekteplerin kirası, tamirâtı, kırtasiye, kitap aydınlatma, ısıtma, öğretim araçları, hususi idarelere ait muallim meskeninin tamir ve masrafları, tüm mektep hademelerinin aylıkları, kadın erkek ilk tedrisat muallimleri ile müfettişlerinin ve muallimlerin zam kanunu gereğince maaş ve fevkalade tahsisatlarıdır. (madde 10) Mektep vergisinin dağıtılmasına temel olan fevkalade masraflar da talinametnamede belirlenmiştir. Bunlar; ilk mekteplerin çağdaş bir şekilde inşası, mektep binalarına gerekli arsaların istimlak bedelleri, mektep binalarına yapılacak ilaveler, ilk tedrisat derecesindeki mekteplerin mesleki sınıflarının tamamlanması (madde 11) olarak sıralanmıştır. Kanunun 4. Maddesi gereğince nüfusu elli binden fazla olan yerleşim yerlerinde belediyelerin de vilâyet hususi idarelerine yardım etmesi ilkesi kabul edilmiş ve bu yardım miktarının

¹²⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, (Devre II), C: 17, İ: 100 (12.4.1341), s. 274.

¹²⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, (Devre II), C: 17, İ: 100 (12.4.1341), s. 269.

¹²⁹ Çakan, **a.g.m.**, s.104.

¹³⁰ “Mektep Vergisi Kanununun Suret-i tatbikiyesini Gösterir Talimatname” için bakınız: **Maarif Vekaleti Mecmuası**, C: 2, Sayı: 3 (1 Temmuz 1341), mad.4-5, s.45-51.

belediye ve hususi idarelerin ortaklaşa kararlarıyla belirleneceği düzenlenmiştir (madde 15).¹³¹

Bu vergi ile ilkokulları geliştirmek esas alınmıştır. Vergiden toplanan miktar ile ilkokulların harcamaları okulların tamiri ve okulu olmayan köylere ilkokul yapımı için harcanmak hedeflenmişti. Kanun zor durumda olan köylü için bir masraf olarak görülmekteydi.¹³² Köylüler arasında tepki toplamışsa da vergi yürürlükte kalmaya devam etmiştir. 1926 Maarif Teşkilatına Dair Kanunda mektep vergisi tekrar ele alınarak düzenleme yoluna gidilmiştir.

1.2.2.Maârif Teşkilatına Dair Kanun (22 Mart 1926)

Eğitim öğretimin geliştirilmesinde önemli etkenlerden bir diğeri de Maarif Teşkilatına Dair Kanun¹³³ olmuştur. Bu kanun ile İlkokul, lise ve Yüksekokulların düzenlenmesi esas alınmıştı. Yasa gereği devletin izni olmaksızın okul açılmayacağı, okullarda derslerin ne şekilde öğretileceği ve ders konuları belirlenmiştir. Diğer vekâletlere bağlı olan Orta öğretim kurumları da Maârif Vekâleti'ne bağlanmıştır. Ayrıca mesleki eğitim veren okullar, köy okulları ve öğretmen okulları da Maârif Vekâleti'ne bağlanmıştır.

İlköğretim okulları şehir yatılı ve gündüzlü, köy yatılı ve gündüzlü olmak üzere sınıflandırmıştır. Ayrıca eğitim süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir.¹³⁴ 1926 yılında değişikliklerden bir tanesi de eğitimden alınan ücretin kaldırılması olmuştur.¹³⁵

Yasa ile eğitimde oluşan boşluklar ortadan kaldırılmış, eğitimin millileştirilmesinde ve tek çatı altında toplanmasında önemli bir adım atılmıştı. Ders içeriklerinin de Maârif Vekâleti'ne uygun olarak hazırlanması, ülkenin ihtiyacı olan eğitim programlarının öğrencilere aktarılmasına, ders içeriklerindeki ikiliklerin ve farklılıkların ortadan kalkmasına neden olmuştur. Kanunun getirdiği önemli bir gelişme de Milli Eğitimin 13 ayrı mıntıkeye ayrılmış olmasıdır.

¹³¹ A.g.k. için bakınız: **Maarif Vekaleti Mecmuası**, C: 2, Sayı: 3 (1 Temmuz 1341), s.45-51.

¹³² http://www.tbmm.gov.tr/zabıtcidelerilar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc003/kanuntbmmc003/kanuntbmmc00300616.pdf, çevirimiçi, 22.04.2018.

¹³³ **Maarif Teşkilatına Dair Kanun**, Kanunun numarası : 789, Kabul Tarihi: 22/III/926, Neşir Tarihi: 3/IV/926, Res.Ga.No :- 338, Bulunduğu Düstur:- 7/1085, **a.g.k.**, için ayr.bkz. Maarif Teşkilatına Dair Kanun, **Maarifle İlgili Kanunlar**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940. s.19-24.

¹³⁴ Hasan, Cicioğlu: **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985, s.34.

¹³⁵ Yahya, Akyüz: **Türk Eğitim Tarihi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 391.

1.2.3. Maarif Vergisi Hakkında Kanun (25 Nisan 1927)

İlköğretim giderlerinin karşılanmasında belirli bir ilkeye dayalı olmayan düzenleme çabaları 1927 yılına kadar sürmüştür. 25.4.1927 tarihinde Hükümet'in 1/1163 sayılı kanun tasarısının sonuçlanıp 1130 sayılı Maârif Vergisi Hakkında Kanun¹³⁶,un kabul edilmesiyle sorun geçmiş düzenlemelere kıyasla bir ölçüde çözüme kavuşturulmuştur. Tasarının gerekçesinde yürürlükte olan Mektep Vergisi Kanunu'nun sakıncaları üzerinde durulmuştur. Gerekçeye göre verginin matrahı belli değildir, vergi mükellefi tebliğden önce ne kadar vergi vereceğini bilmemekte, vergiyi tarh eden komisyonlar çoğu zaman vergiyi adil olarak dağıtmamaktadır. Bu nedenlerden ötürü vergi sürekli bir biçimde halkın yoğun şikâyetini beraberinde getirmektedir. Tasarı gerekçesinde çözüm yolu halktan doğrudan doğruya alınan vergilere yapılacak ilave zamlar yolu ile katkının belirlenmesi olarak gösterilmiştir.¹³⁷ Bu gerekçeler üzerine kabul edilen yeni düzenlemenin 1. maddesinde ilk eğitim masrafları için vatandaşlardan aktarılacak katkının bağlı olduğu gelir kaynakları ve bu kaynaklara bağlı olarak belirlenecek katkı payları belirlenmiştir:

1130 sayılı Kanun'a bağlı olarak salınan Maârif Vergisi'nin de ilköğretim giderleri için yeterli kaynak oluşturmaması, yeni arayışları zorlamıştır. Bütçelerinde maârif hizmetine yeterli olmayan vilayet hususi meclislerinin bu masrafa karşılık olmak üzere 19 Kânûn-ı sâni 1925 tarih ve 542 sayılı Yol Mükellefiyeti Kanunu gereğince tayin edilecek miktarın azami dört yevmiye miktarındaki kısmından oluşan vergiyi tarh etmeye mezun oldukları 26.4.1928 tarihli Kanun'la kabul edilir. Bu vergiyi bedenen ödemek isteyen mükelleflerin mektep inşaatında çalışarak da katkı sağlayabilecekleri hükme bağlanır.

Maârif Vergisi çeşitli aşamalardan geçtikten sonra IV. Dönem TBMM tarafından kabul edilen 1454 sayılı Kanun'la müstakil bir vergi gurubu olmaktan çıkarılmıştır. Kanun'la vasıtasız vergilerle bu vergiler üzerine konulan ilave zamların (munzam kesirlerin) birleştirilmesi ve oranlarının belirlenmesi usulü kabul edilmiş, müsakkafat (bina), arazi, kazanç ve sayım vergilerine ilave zamlar yapılması yöntemi

¹³⁶ Maarif Vergisi Kanun Tasarısı için bkz. eklerde yer alan **B.C.A.**, 20.4.1927, 30.18.1.1.24-24-14, **Maarif Vergisi Kanunu**, Kanun numarası: 1130, Kabul Tarihi: 22.06.1927, Neşir Tarihi: 18/VII/1927, sayı: 636, s.517-518.

¹³⁷ Alp, “**Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılabına Türkiye’de İlköğretim**”, s.108-116.

bırakılarak bu vergilerden maârif hissesi ayrılacağı kabul edilmiştir. Kanun’la müsakkafat, arazi vergisi, kazanç vergisi, ve sayım vergilerinin her birinden vilayetlere, hususi idarelere ve maârife ayrılacak hisseler belirlenmiştir. Müsakkafat vergisinden %15, arazi vergisinden %19, kazanç vergisinden %28, sayım vergilerinden de koyun keçi, eşek için %25, tiftik keçisi için %21, deve, manda, inek öküz, at – kısarak – katır için %32, domuz için %28 maârif hissesi ayrılacağı öngörülmüştür. Vilayet hususi idarelerinin müstakil vergi salma yetkisinin kaldırılmış olduğu 709 sayılı “Maârif Vergisi kanununun 5 inci maddesinin mülga olduğu hakkında Heyeti umumiye Kararı” ile de ayrıca belgelenmiş, vasitasız vergilere munzam kesirlerin tevhit ve nisbetlerin tadiline dair olan 1454 sayılı Kanunla 1130 sayılı Maârif Vergisi Kanunun 1., 2., 4., maddeleri ilga edildiğinden hususi idarelerin müstakil vergi salma yetkisinin kalktığı duyurularak, vergilerden belirli oranda maârif hissesi ayrılacağı karara bağlanmıştır.¹³⁸

1.maddesinde ilk eğitim masrafları için vatandaşlardan aktarılacak katkının bağlı olduğu gelir kaynakları ve bu kaynaklara bağlı olarak belirlenecek katkı payları aşağıdaki gibidir;

- A) Umumi, mülhak ve hususi bütçelerden maaş, tahsisat ve ücret alanların (eytam ve eramil hariç) aldıkları mebalîğ üzerinden iki taksitte istifade edilecek yüzde birler,
- B) Masavi nispette olmak üzere vilayet meclisi umumilerince sayım ve kazanç vergilerine yüzde elliye arazi ve müsakkafat vergilerine yüzde yirmi beşe kadar tarh edilecek kesri munzamlar”¹³⁹

Düzenleme ile ilköğretim için vatandaşlardan alınan katkıların bundan böyle ayrı olarak toplanmayıp, arazi, kazanç, sayım vergileri ve maaşlar üzerine yapılacak ilave zamlar yolu ile karşılanması esası getirilir. Özellikle arazi ve sayım vergileri üzerine yapılacak ilave zamlar bazı mebuslarca yüksek bulunup, değiştirilmesi talep edilmişse de madde aynen kabul edilecektir.¹⁴⁰

1927 yılında yapılan düzenleme ile 1925 yılına ait Mektep Vergisi Kanunundaki olumsuzluklar giderilmeye çalışılmıştır. Kanunun gereği olarak vergi mükelleflerinin belli olmayışı gösterilmiş, verginin miktarının da belirli olmayışı Kanunun

¹³⁸ Alp, “Tevhid-i Tedrisat’tan Harf İnkılabına Türkiye’de İlköğretim”, s.108-116.

¹³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre II), C: 33, İ: 79 (21.6.1927), s.347.

¹⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre II), C: 33, İ: 79 (21.6.1927), s.347-350.

zaruriyetini ortaya çıkarmıştır. Vergi yükünde de adil olunmaması mükelleflerden tepki gelmesine sebep olmuştur. Mektep vergisi yerine halktan alınan zorunlu vergilere yapılacak zam ile mektepler için alınan vergi de adalet sağlanmış olacaktı.

Kanun ile vergi mükelleflerinden ayrı ayrı vergiler toplanmak yerine gelirleri üzerinden yapılacak vergilerden hesaplanarak tedarik edilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁴¹

1.2.4. Yabancı Uzman Görüşleri

1924 yılından başlayıp 1960 yılına kadar Türkiye'ye eğitim sisteminin bütününe incelemek üzere yabancı uzmanlar gelmiştir. Gelen uzmanların bir kısmı resmi davetli olarak bir kısmı konferans vermek veya öğretmenlik yapmak için gelenlerdir.¹⁴²

1924-1950 arası dönemde Türkiye'ye gelen eğitim uzmanları genellikle Almanya, Belçika, Fransa, Avusturya, İsveç, İsviçre, Macaristan, Çekoslovakya, İngiltere ve Yugoslavya gibi Avrupa'dan gelen uzmanlar oluştururken, bir kısmı da ABD'li uzmanlar olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin çağırdığı ilk yabancı uzman John Dewey'dir. Amerikalı olan Dewey Maarif Vekâleti'nin daveti üzerine gelmiş ve 2 ay eğitim üzerine incelemelerde bulunmuştur.¹⁴³

Dewey 1924 tarihinde 2 ayrı rapor hazırlamış, şu önerilerde bulunmuştur: Dewey'e göre Türk eğitiminin uzun vade içeren gelişme programlarına ihtiyacı vardır. Eğitimle ilgili eserler tercüme edilmelidir. Okul binaların düzenlenmesinde sağlık ve temizlik kurallarına uyulmalı, binaların araç gereçleri sağlanmalıdır. Okullarda toplum hayatına ait bilgiler öğretilmeli meslek ve sanat eğitimi verilmelidir. Meslek ve sanat okullarında dersler uygulamalı olmalıdır. Öğretmen maaşlarına zam yapılmalıdır.¹⁴⁴ Öğretmen okulları geliştirilmelidir. Köy okullarına, köy hayatının şartlarına göre yetişmiş öğretmen göndermek gereklidir. Dewey, raporunda yükseköğretime de yer vermiş ve İstanbul Üniversitesi'nde sosyal hizmetler biriminin kurulması, yetimhaneden yüzde on oranında öğrenci alınarak

¹⁴¹ http://www.tbmm.gov.tr/zabıtceridelerilar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc005/kanuntbmmc005/kanuntbmmc005_01130.pdf, Çevrimiçi 22,04,2018.

¹⁴² Zafer, Tangülü, Oğuzhan Karadeniz, Sinan, Ateş, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemimizde Yabancı Uzman Raporları (1924-1960), *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/5, spring 2014, Ankara, p., 1895-1910.

¹⁴³ John Dewey'in ikinci raporu için bakınız: *Maarif Vekaleti Mecmuası*, sayı: 2 (1 Mayıs 1341), s.10-11.

¹⁴⁴ John Dewey'in ikinci raporu için bakınız: *Maarif Vekaleti Mecmuası*, sayı: 2 (1 Mayıs 1341), s.10-11.

doktor mühendis olarak yetişmelerinin sağlanması gibi fikirler ileri sürmüştür. Bu rapor Maârif Vekâleti üzerinde etkili olmuştur.

1932 yılında Alfred Kühne¹⁴⁵, Teknik Eğitimin Gelişimine dair rapor hazırlamıştır. Kühne hazırladığı raporda, Türkiye'nin siyaset ve askeri gelişmelerin yanında modern bir yönetim anlayışının gelişmesi gerektiğini belirtmiştir. Kühne'ye göre; Türkiye'de öğretmen maaşları çok düşüktür ve artırılmalıdır. Kühne, ilköğretimde görev alacak öğretmenlerin okullarında bir uygulama bahçesi yapması, bahçe ve tarla işlerinin öğrenilmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca, Türkiye'de çırakları yetiştirecek sanayi ve usta olmadığından Devlet Demiryolları, ordu ve bahriyenin elindeki çırak okullarının genişletilerek, çırak yetiştirilmesini önermiştir.

Omer Buyse, Teknik Öğretim Hakkında rapor hazırlamıştır. Rapordaki tespitlere göre; meslek ve teknik okulları gelişen sanayinin çok çok gerisindedir. Bu okullarda kendi alanları ile ilgili meslek sahiplerinden faydalandırılmalıdır. Gerekirse bu okullarda öğretmenlik yaptırılmalıdır. Yeni okullar açarak okulun bulunduğu çevrenin ihtiyacına uygun program hazırlanmalıdır. Okulları nezaret komisyonları yönetmelidir. Komisyon başkanı Maârif Vekâleti tarafından atanan bir memur olmalı, komisyonda hem devletin görevlendirdiği memurlar, hem de okullarda mesleklerde çalışan ustalar bulunmalıdır.

Albert Malche, 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor hazırlamıştır. İsviçreli yükseköğretim uzmanı olan Malche'nin Raporu İstanbul Darülfünununun Avrupa'daki üniversitelere nazaran daha zor şartlar altında çalıştığı, Darülfünun öğretmenlerinin derslerde öğrencilere okutabilecekleri nitelikte bilimsel yayın yapamadıkları, yabancı eserleri anlayabilecek, çevirebilecek öğrenci sayısının çok az olduğu belirtilmiştir. Malche, bundan dolayı öğrencilerin, derslerde yalnızca ders

¹⁴⁵ 1932'de İsviçreli uzman Albert Malche bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşunda çok önemli katkılar sağlayan raporunu sundu. 1934'te Amerikalı uzman Miss Parker Türkiye'ye gelerek önce Ankara Maarif Cemiyeti mektebinde bir süre çalıştı, sonra da okulları denetlemek üzere görevlendirildi. 1933-1934 yıllarında genişolarak ekonomik alanda tetkikler yapan Amerikan heyeti ise raporunda eğitime önemli bir bölüm ayırdı. Bütün bu yabancı uzman görüşleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kitap olarak, ayrıca Maarif Vekâleti Mecmuasında da Türkiye'den yurtdışına yabancı ülkelerdeki eğitim sistemini araştırmak üzere gönderilen eğitimcilerin raporlarıyla birlikte yayınlandı. 1924'te yayın hayatına başlayan Maarif Vekâleti Mecmuası ve 1926'da Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası hükümetin eğitimcilere ulaşmasını sağlayan resmi yayın organlarıydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akkutay, Ülker, **Milli Eğitimde Yabancı Uzman Raporları (Atatürk Dönemi)**, Ankara, 1996.

notlarından faydalanmakta olduklarını ve eğitimin düzeyinin düşük olduğunu tespit etmiştir.¹⁴⁶

Amerikan heyeti Raporunda, eğitimin ekonomik kalkınmadaki etkisini vurgulamıştır. Eğitimle, Türkiye'nin ekonomik meseleleri arasındaki ilgiye dikkati çekerek başlayan raporda: İktisadi noktadan bakıldığında esaslı eğitim ihtiyaçlarının henüz tamamiyle bulunup değerlendirilmediği ve bunların tatmini için gerekli araçların teminine yeterli derecede önem verilmediği belirtilmiştir. Raporun eğitimle ilgili önerilerine göre; ilköğretim yüzde yüze varan oranda sağlanmalı, ortaokulda bitirme sınavı yapılmalı, çırak eğitimi sağlanmalı, öğrencinin yeteneğini ortaya çıkaracak hazırlık dönemi olmalı, liselere de bitirme imtihanı konulmalı, lise ile üniversite arasında bir ara eğitim dönemi konulmalı ve üniversite eğitimi olmalı şeklindedir.¹⁴⁷

Prof. Dr. B. Parker, Dewey'in tavsiyesi üzerine Türkiye'ye gelmiştir. Bakanlıkça ilkokulları incelemek üzere görevlendirilmiştir. Amerikalı olan Parker, toplam 100 kadar okulda inceleme ve gözlemler yaparak rapor hazırlamıştır. Hazırlanan rapor iki madde halinde özetlenmiştir: 1- Daha fazla çocuğa ilkokul kapılarını açmak için gerekirse okulda geçirilen zaman kısaltılmalıdır, 2- Eğitim imkânı öncelikle ülkeye faydalı olabilecek çocuklara verilmelidir. Bu nedenle de öğrenciler okula seçme usulü ile alınmalıdır.

Türkiye'ye gelen yabancı uzmanlar eğitim sistemimiz üzerinde artı ve eksisiyle bir etki yaratmışlardır. Birçok Türk eğitimci ve uzmanda yurtdışına giderek okullarda incelemelerde bulunmuşlardır. Her öğretmen maaş zammı, zor geçinen büyük kitlenin omuzuna yeni vergiler yüklemiş, yeni rejimin dayandığı kitleden kopmasını hazırlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti 1930'larda bütçesinin yüzde otuzdan fazlasını maaş ve ücretlere ayırmak durumunda kalmıştır. Öğretmen maaşlarının düşük olması milli gelirin düşük olmasıyla paraleldir. Yabancı uzman raporlarının eğitimin bütçesi konusundaki görüşleri öğretmen maaşlarının yükseltilmesi ortak paydasında birleşmektedir. Özellikle Dewey'in şiddetli önerilerine rağmen öğretmen maaşları

¹⁴⁶ Tangülü, Karadeniz, Ateş, **a.g.m.**, s.2.

¹⁴⁷ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.210-211., Amerikalı eğitim bilimci John Dewey'in hazırladığı raporlarla ilgili bkz. "Profesör John Dövi'nin Raporu", **M.V.M.** sayı:1 İstanbul: Matbaa-i Amire,1925., Profesör John Dövi'nin İkinci Raporu, **M.V.M.** sayı:2 İstanbul: Matbaa-i Amire,1925., John Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, M.E.B. Yay., İstanbul 1952., Türkiye'ye gelişinin basına yansımalarına ilişkin bkz. John Dewey: "Amerikalı Profesör Con Dövi fikirlerini izah ediyor", **Tanin**, 16/8/1924, 27/8/1924., John Dewey: "Mister Con Dövi'nin muhabir-i mahsusumuza beyanati", **Tanin**, 21/8/1924., John Dewey: "Profesör Con Dövi ve maarif teşkilâtımız", **Vatan**, 27/8/1924.

yıllarca genel bütçeye aktarılmayıp, il özel idareleri aracılığı ile ödenmeye devam etmiştir.

II. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM KURUMLARININ BÜTÇELERİ VE SAYISAL VERİLER

2.1.Cumhuriyet Dönemi Eğitimin Mali Kaynakları (1923-1933)

Cumhuriyet'in ilk on yılını etkileyen ekonomik anlamdaki değişimler İzmir İktisat Kongresi¹⁴⁸ ve Lozan ile başlamıştır. Bu döneme hakim olan ekonomik anlayış “liberal” politikadır. Gerçekten, sanayi ürünlerin dışalımını ve ticareti alanında kurulan tekeller, sanayiye teşvik girişimleri ve özellikle demiryolları başta olmak üzere yürütülen yaygın kamulaştırma işlemleri, bu dönemde de hükümetin ekonomiye etkin bir biçimde karıştığını göstermektedir. Dönemin iç ve dış koşulları ve yeniden düzenleme girişimleri düşünülürse bu politikanın bir zorunluluk olduğu anlaşılır. Cumhuriyet’le birlikte eski yapı tamamen bırakılmış, yeni, modern ve çağdaş bir anlayış hakim olmuştur. Cumhuriyetçi yenileşme anlayışı, yeni harflerden giyim kuşama, tartı ve ölçü araçlarından saat ve takvime, dil birliği ve tarih bilincinden kültür ve sanata, insan yaratıcılığını ve ilişkilerini içeren tüm alanları kapsamıştır¹⁴⁹

Milli Mücadele dönemi üretimi olumsuz yönde etkilemiş, üretim kaynaklarının azalmasına neden olmuştur. Aynı süreçte spekülasyona dayanan kazançlar hızla artmıştır. Bu durum üretimin ve dışalımın azalmasının doğal sonucudur. “Savaş sırasında altın ve döviz fiyatları %700 artmıştır. Aynı durum diğer fiyatlar için de geçerlidir. Geçinme endeksi 1914=100 alınırsa, 1920’de 1406; 1922’de 999 olmuştur. Aynı dönemde, ekonominin belkemiğini oluşturan tarımsal üretim yarı yarıya azalmıştır. Tarımsal üretim düşüşleri, bir kısım dışsatım malları ve hayvancılıkta daha fazladır. Üretim düşüşlerinin madencilik ve sanayide de görüldüğü söylenebilir.”¹⁵⁰

Savaş gereksinimlerini karşılamak için, vergiler artırılmış ve yeni vergiler konmuştur. Bununla birlikte, kamu gelirlerinin önemli bir bölümü kaldırılınca ya kadar-aşar ve tuz, tütün gibi tekel malları gelirlerinden oluşmaktaydı. Kurtuluş savaşı

¹⁴⁸ A. Afet İnan “İzmir İktisat Kongresi (17.02-04.03.1923), Ankara, **Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları**, XVI. Dizi,Sayı: 46, 1989.

¹⁴⁹ Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, “**Türkiye Ekonomisi**”, 24. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2011, s. 37.

¹⁵⁰ Kepenek, Yentürk, **a.g.e.**, s. 39.

sırasında, olağanüstü önlemlere başvurularak halktan para ve ürün toplandığı bilinmektedir. Ek olarak, Osmanlı Düyun-u Umumiyesi'nin gelirlerine ve Reji İdaresi'nin tütünlerine el konulmuş ve Osmanlı ve Ziraat Bankalarının her birinden bir buçuk milyon lira alınmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'nden silah, araç-gereç ve bir milyon (altın) lira sağlanmıştır. Hindistan Müslümanlarının yardımı olan 300 bin altın lira geçici olarak maliyeye devredilmiş, daha sonra bu paranın 250.000 lirası İş Bankası'nın kuruluş sermayesinin önemli bir kısmını oluşturmuştur. Süre gelen savaşlar ülkenin eğitilmiş insan gücünü kayba uğratmıştır. Bununla birlikte, savaş sonrasında yapılan mübadeleden dolayı ticaretle uğraşan azınlıkların ülkeden ayrılması da nitelikli insan gücünün daha da azalmasını sebep olmuştur.¹⁵¹

Özetlemek gerekirse, Cumhuriyet'in ilk on yılında bütçenin denk olması sağlanmış ve bunların denetimi kesin kurallara bağlanmıştır. Gelirlerin içinde dolaylı vergilerin payı artmıştır. Harcamalarınsa, iç ve dış borç ödemeleri, demiryolları, merkezi yönetimin oluşturulması ve buna bağlı alanlara yapıldığı söylenebilir.¹⁵²

Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitilmiş işgücü kamu da görev yapmaktaydı. Devlet memurluğu sağladığı yararlar neticesinde tercih edilen bir meslek grubundaydı.

Türkiye'de eğitimin mali kaynakları şu kaynaklardan elde edilmiştir:

- 1- Devlet bütçesi
- 2- Çeşitli vakıf gelirleri
- 3- Vatandaştan eğitim için alınan vergiler, ianeler ve çeşitli cezalarla elde edilen gelirler.
- 4- Varlık sahibi kişilerin bağışları.

Memlekette ilk eğitim tamamen vatandaşın sorumluluğuna bırakılmış, bunun için gerekli masraf çeşitli adlar altında ondan toplanmıştır. Orta Öğretimin giderleri bölünmüş, devlet, giderlerin bir kısmını karşılamış, bir kısmını da öğrenciden alınan ücretlerle elde edilmiştir. Üniversite devlet bütçesinin dışında, örneğin öğrenci

¹⁵¹ a.g.e., s. 39.

¹⁵² a.g.e., s. 41, ayr. bkz. Nevin Coşar, "Cumhuriyet Döneminde Denk Bütçe Politikasına Geçiş", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XI, 1995, Sayı 31, Sayfa 239-259.

cretlerinden, vakıflardan gelirlere sahip olmakla beraber, onun masrafının da en büyük bölümünü yine devlet karşılamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılı eēitimin mali glkleri ile mücadele edilmek zorunda kalınan dönem olmuştur. 1923 yılında kabul edilen yasa ile eēitim masraflarının bir bölümü vatandaşı geliri ile doēru orantıda tahsil edilecekti. Geri kalan kısım devlet bütçesi ile karşılanmıştır.¹⁵³ 1927 de kabul edilen Mektep Vergisi Kanunu ile ilköēretim giderlerinin ayrı bir vergi halinde vatandaştan toplanması esası kaldırılmış; devletin sayım, arazi ve kazanç gibi vergilerine yapılan zamlarla eēitim masrafları toplanmıştır. Böylece eēitim vergisinden gelen ve halkın eēitime karşı direnmesine sebep olan psikolojik etki ortadan kalkmıştır.

Orta ve yksekēretimin giderleri Türkiye'de doērudan doēruya devletin genel bütçesinden ayrılan paralarla karşılanmıştır. Üniversitenin kendi masraflarını karşılamak üzere ērenci harçlarının ve baēıřların yanısıra 1924 yılında vakıf mallarına sahip olma ve özel baēıř kabul etme hakkı verilmiş, ancak hiçbiri niversitenin masraflarını karşılamaya yetmemiştir.

Ortaokullar ve Lise düzeyindeki kurumlar saēlam temellere sahip olsa da aynı durumdan ilkokullar için bahsetmek söz konusu olmamış zel İdareler, gelirlerinin daima yarıdan fazlasını eēitime ayırmışlardır. 1924 yılında genel gelirleri 4.5 milyon Türk Lirası olan İl bütçeleri eēitime bunun 2.070.000 lirasını vermişlerdir. Buna raēmen 1925 yılında illerin ilköēretim giderlerinden doēan açıkları 2.5 milyon lira olmuştur. Âşar vergisinin kaldırılması da durumu daha da kötüleştirmiştir. 1926 yılında yol vergisinin gelirleri il bütçelerinden alınıp, hükümetin yol siyasetini desteklemeye ayrılmıştı. Yine aynı yıl özel idare bütçelerinin %10'u Eēitim Bakanlığı'nın okul yapımı işleri için kesilmiştir.¹⁵⁴ 1929'da patlayan dünya ekonomik buhranı ise durumu tamamen kötüleştirdi. Tıpkı savaş yıllarında olduēu gibi okullar kapanmaya, ēretmenlerin maaşları dahi denememeye başlandı. 1930 yılında illerin ilköēretim masrafı 3 milyon Türk Lirasını bulmuştur.¹⁵⁵

Eēitim masrafları ister özel idarelerin, ister devletin genel bütçesinden karşılansın, ortadaki zorluk memleketin ekonomik bünyesinden gelmektedir. Hangi alanda olursa olsun yatırım yapmaya kalkan hkmetler, ziraatte emeēini kullanarak,

¹⁵³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, (Devre: I), İ: 19, (7.4.1339)1923, C: 28, s. 397-398.

¹⁵⁴ Başgöz, Wilson, **a.g.e.**, s: 96.

¹⁵⁵ Başgöz, Wilson, **a.g.e.**, s: 95

geçimini kıt kanaat sağlayan geniş köylü kitlesinin fedakârlığına dayanmak zorunda kalmaktadır. Devlet muhtaç olduğu sermaye birikimini sağlamak için ticaret ve sanayide kullanılan sermayeden vergi almamak siyasetini gütmektedir.¹⁵⁶ Sermayenin vergi kayıtları ile ürkütülmemek istenmesi de emeğe yüklenen verginin ağırlaşmasına sebep olmuştur. Devletin işlettiği demir yolları, limanlar ve diğer tekel teşebbüsleri yeni kurulmuştur, kâr edecek seviyeye gelmemişlerdir. Memlekette nüfusun %80 den fazlasını ziratte küçük işletmelerde çalışan veya yarıcılık yapan köylü, ve şehirlerde emeği ile zor geçinen, küçük esnaf, işçi ve memur teşkil etmektedir. Her yeni verginin bu kitleden fedakârlık beklemesi, bu fedakârlık zaruri de olsa, ona ağır gelmiştir.

Cumhuriyet'in ilk Maârif Vekili Safa Bey'in açıkladığına göre; küçük köylere okullarının ve öğretmenlerinin giderlerini ödemeyen hükümet, bunları birleştirerek büyük ve kalabalık iskân merkezleri kurmayı düşünmüştür. 5-10 küçük köy uygun bir yerde toplanacak, böylece okul ve eğitim masraflarını paylaşabilecek kalabalık bir köy meydana getirilecektir. Bu tedbir, şüphesiz yalnız eğitim alanında değil Türkiye'nin karşılaştığı başka güçlükler için de önemini bugün bile elde tutmaktadır. Hükümetler yetmişmiş eleman meselesini ele alınca her alanda Türkiye'deki köy sayısı kadar büyük rakamlarla karşılaşmaktadırlar. 35 bin okul, 35 bin öğretmen, 35 bin hekim, 35 bin kooperatifçi gibi. Bu rakam, memleketin olanakları karşısında kolay ulaşılabilir bir rakam değildir.¹⁵⁷

“Türkiye’de eğitim yatırımlarının masraflarını karşılamak için çıkarılan kanunlar, eğitimin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemiştir. Finansmanı devlet bütçesinden karşılanan orta ve yükseköğretim kurumları mali bakımdan daha iyi bir durumda iken, giderleri illerin bütçelerinden karşılanan ilköğretimde ve sanat okullarında mali düzeni sağlamak mümkün olmamıştır.”¹⁵⁸

05.05.1925 tarihinde yapılan Muallimler Birliği Kongresinde konuşma yapan Başbakan İsmet İnönü eğitim sorunları hususu ile ilgili olarak şunları söylemiştir: *“Gelelim maârif hayatımızın en büyük derdine; mektep binaları yok, çocukları okutacak muallimler yok. Muallim meselesi, ne yapılırsa yapılsın, zaman meselesidir. Emin olunuz arkadaşlar, resmi bütçeden vasi mikyasta mektep binaları yapabilmek imkânını çok aradık. Takdir edersiniz ki dertler çoktur ve dertler birbirine merbuttur. Bu bina işini az zamanda*

¹⁵⁶ Başgöz, Wilson, **a.g.e.**, s: 96.

¹⁵⁷ Başgöz, Wilson, **a.g.e.**, 97.

¹⁵⁸ Ayvaz, **a.g.t.**, s. 56.

*tahakkuk ettirmek imkânını bulamadık. Bugünkü bütçemizin halini gözünüzün önüne getiriniz. Üçte birimiz derecesinde olan Yunanistan'ın bütçesi iki yüz elli milyonluk, bizim bütçe yüz elli milyonluktur. Hem de bu bütçeden, şark şimendiferini yapmak gibi en ağır bir vazifeyi üzerimize aldık. Bu şimendifer mutlaka yapılacak ve muvaffakiyetle hitama erdirilecektir. Arkadaşlarımız bütçeye ağır bir yük olmadan mektep binalarının yapılabilmesi hakkında ameli kıymeti haiz esaslar gösterirlerse bunu şükranla karşılırsınız”.*¹⁵⁹

İllerden alınan yardımlar 1926 yılında “Yüzde Onlar” olarak yasalaşmıştır. Bu yasaya göre yapılacak olan 10 öğretmen okulunun yapımına yardım için 1926 yılı itibariyle 5 yıl ilim bütçesinin “yüzde onu” Maârif Vekâleti’ne ayrılmıştır. Buna göre “Maârif Vekâleti’nce uygun görülen yerlerde yapılacak olan on öğretmen okulunun yapım ve donatımına yardım olmak üzere 1926 yılından başlayarak beş yıl süreyle her il kendi bütçesinin yüzde onu oranında katılır. Bu amaçla ayrılacak ödenek Milli Eğitim Bakanlığı emrine verilmiştir.”¹⁶⁰

TBMM’de, yeni yapılacak öğretmen okulları için yardım yasası görüşülmüştür. Bu görüşmeler de sırasında Maârif Vekili Mustafa Necati Bey ile Şükrü Bey’in konuşmalarından bu konuyla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Görüşmeler sırasında Maârif Vekili’ne Mustafa Necati Bey okullaşma oranının düşük olduğunu belirterek “*Birbuçuk milyon nüfusu okutmaya mecbur olduğumuz halde bunun bir kısmını okutamıyoruz. Esbabı mucibesi muallim yoksuzluğundandır*”, “*Türkiye’de 20 sene evvel muallim mektepleri açılmıştır*”, “*Muallim mektebi açılması tekarür etmiş ve idarei hususiyelere her vilayette birer darülmuallimin açmıştır. On sene bu devam etmiştir. On sene sonra bakmışlar ki, bunu idarei hususiyeler yapamayacak, idarei umumiyye alalım demişler, idarei umumiyyeye almışlar*”, “*...Muallim okulları her sene iki yüz muallim çıkarıyor. Halbuki her sene üçbin muallime ihtiyacımız vardır... beş sene nihayetinde Türkiye’de on muallim mektebi olacaktır. Ve her sene de üç bin muallim memlekete çıkacaktır. Bu suretle Türkiye maârifî on sene zarfında kendisine lazım olan muallimleri kurtarmış olacaktır. Maârife, muhasebe-i hususiyeler bütçelerinden yüzde on vermekle hiçbir şey kaybetmezler*” demiştir.¹⁶¹

Şükrü Bey de şu görüşü ileri sürmüştür:

¹⁵⁹ Ayvaz, **a.g.t.**, s.57.

¹⁶⁰ Karakütük, **a.g.m.**,s.7.

¹⁶¹ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri**, s. 363-364.

“İkincisi; her vilayetin hususi bütçesinin yüzde onunun tefrik edilmek üzere gösteriyorsunuz. Halbuki birçok vilayette o bütçenin yüzde onu orada maârif namına tahsis edilecek parayı bile tutmaz. Faraza yüz bin lira iradı olan bir vilayetin yüzde onu on bin liradır. Orada Maârife tahsis olunacak para ancak sekiz bin liradır. Vâridi hâtıradır ki, geçen sene Yol Kanunu çıktı ve yol için alınan para kâmilen bu hususa sarfedilmiştir ve kâmilen bu hususa tahsis edilmiştir. Eğer yüzde onu mahalli maârifin parasını bile bulamayan yerlerde ne yapacaksınız?”

Bu konuşmadan sonra Mustafa Necati Bey’in yaptığı konuşmadan bir bölüm şöyledir:

“Diğer sual; bazı vilayetler vardır ki, mevcut paraların yüzde onu yalnız kendilerine yetiştirir. Evet, memleketin bazı taraflarında variyat azdır. Ve muallim için para bulamamaktadırlar. Bu gibi vilayetlere muavenet edeceğiz. Devletin bütçesinde maârif tahsisatından ayrıca bir tahsilat vardır. Bu tahsisattan biz bunlara muavenet ederiz. Tabii ki her vilayet böyle değildir.”¹⁶²

¹⁶² Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, s. 365.

Tablo 2.1. Devletin Eğitime Yaptığı Harcamaların Öğretim Düzeylerine Göre Oranı(1922-1931)%

Okullar	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31
İlköğretim	98.6	65.7	49.3	60.2	57.7	78.9	73.2	70.7	69.9
Ortaöğretim	----	25.2	44.3	31.5	29.9	15.0	19.1	20.3	20.1
Mesleki ve Teknik Öğretim	1.1	4.6	3.9	3.2	4.6	2.1	2.9	3.8	4.5
Yükseköğretim	0.3	1.5	2.5	5.1	7.8	4.0	4.8	5.2	5.5
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı

Tablo 2.1.'de Devletin Eğitime Yaptığı Harcamaların Öğretim Düzeylerine göre oranı gösterilmiştir. Tablodan anlaşılabacağı üzere devletçe eğitime yapılan harcamaların 1922-1931 yıllarında büyük bir bölümü İlköğretime harcandığı görülmektedir. Bu dönemde ilköğretimin devletin yaptığı eğitim harcamaları içindeki payı %49.3 ile %98.6 arasında değişmektedir. Bunun en önemli sebebi okur- yazarlık oranının düşük olması ve bunun sonucu olarak ilköğretime öncelik verilmesidir. Devletin eğitime yaptığı harcamalardan ikinci büyük pay orta öğretimde gerçekleşmiştir. Yükseköğretim ve mesleki ve teknik öğretimin oranları daha düşük seviyededir.¹⁶³

Tablo 2.2. Maârif Vekâleti Harcamaları ve Genel Bütçe Giderleri (1924-1933)

Yıllar	Maârif Vekâleti Harcamaları TL	Genel Bütçe Giderleri TL	Maârif Vekâleti Harcamalarının Genel Bütçe Giderleri İçindeki Oranı %
1924	6.178.406 ¹	131.584.535	4,7
1925	7.518.436 ²	202.342.352	3,7
1926	7.054.023 ³	172.450.208	4,1
1927	7.541.526 ⁴	199.124.175	3,8

¹⁶³ Karakütük, a.g.m., s. 78.

1928	9.605.503 ⁵	200.788.262	4,8
1929	9.316.813 ⁶	212.777.982	4,4
1930	9.710.713 ⁷	210.109.120	4,6
1931	7.967.105 ⁸	207.547.278	3,8
1932	7.195.324 ⁹	211.988.413	3,4
1933	10.004.433 ¹⁰	205.421.630	4,9

Kaynak: *Bütçe Kesin Hesap Kanunları (1924-1941), op. Cilt I.* (1924 yılı sayfa no: 2, 1925 yılı sayfa no: 28, 1926 yılı sayfa no: 50, 1927 yılı sayfa no: 76, 1928 yılı sayfa no: 104, 1929 yılı sayfa no: 134, 1930 yılı sayfa no: 154, 1931 yılı sayfa no: 176, 1932 yılı sayfa no: 202, 1933 yılı sayfa no: 240.)

Tablo 2.2’de görüldüğü üzere 1924-1933 yılları arasında Maârif Vekâleti Harcamalarının Genel Bütçe Giderleri içindeki oranında belirgin bir farklılık olmadığı gözlenmektedir.

Tablo 2.3. Üniversitelerin Bütçe Tahmin ve Gerçekleşmeleri

Yıllar	Başlangıç Ödenekleri	Yıl sonu Ödenekleri	Harcama	Öngörülen Gelir			Gerçekleşen Gelir			Açık veya Fazla
				Özgelir	Hazine Yrd.	Top. Gelir	Özgelir	Hazine Yrd.	Top. Gelir	
1933	325,356	947,563	863,623	102,506	222,850	325,356	110,362	825,310	935,672	72,049
1932	1.197,866	1.198,266	1.084,169	248,798	949,068	1.197,866	145,022	949,068	1.094,090	9.921
1931	1.308,315	1.308,315	1.154,994	299,790	1.069,345	1.369,135	202,546	1.069,375	1.271,921	116,97
1930	1.329,112	1.329,112	1.147,554	137,270	1.193,000	1.330,270	95,071	1.193,000	1.288,071	140,517
1929	1.170,642	1.170,042	1.049,210	98,400	1.073,400	1.171,800	40,850	1.073,400	1.114,250	65,040
1928	1,188,729	1,188,729	1,071,030	130,304	1,059,000	1,189,304	61,850	1,059,000	1,120,850	49,820
1927	874.335	877.096	818.316	74.335	800.000	874.335	22.250	732.278	754.528	63.788
1926	922.834	948.061	861.269	72.834	850.000	922.834	11.986	907.061	919.047	57.778
1925	743.945	1.130.872	1.011.235	23.955	1.075.000	1.098.955	5.509	1.017.938	1.023.447	12.212

Kaynak: *Bütçe Kesin Hesap Kanunları (1924-1941), op. Cilt I.*(1925 yılı sayfa no: 35, 1926 yılı sayfa no: 67, 1927 yılı sayfa no: 92, 1928 yılı sayfa no: 124, 1929 yılı sayfa no: 144, 1930 yılı sayfa no: 166, 1931 yılı sayfa no: 190, 1932 yılı sayfa no: 222, 1933 yılı sayfa no: 258.)

Not: Üniversitelerin Bütçeleri; 1928 yılına kadar İstanbul Darülfünun Bütçesi, 1928 den 1933'e kadar İstanbul Darülfünun ve Yüksek Mühendis Mektebi Bütçesi, 1933 yılında ise Yüksek Mühendis Mektebi ve Yüksek Ziraat Enstitüsü Bütçelerinden oluşmaktadır.

Tablo 2.4. Devletçe Yönetilen Genel Okullar ve Yüksek Öğretim Kurumları Gelirleri

Yıllar	Genel Okullar Geliri	İstanbul Üniversitesi Geliri	Yüksek Mühendis Mektebi
1926	451.000	862.000	1.000
1927	446.000	709.000	1.000
1928	247.000	848.000	273.000
1929	281.000	831.000	283.000
1930	240.000	815.000	449.000
1931	203.000	833.000	461.000
1932	8.000	2.144.000	269.000
1933	1.000	2.157.000	326.000

2.1.1. Maârif Vekâletinin Maârife Ayırdığı Bütçe

1924 yılında çıkarılan Mart ayına Mahsus Muvakkat Bütçe Kanunu'nda toplamda 11.429.454 liranın 438.837 liranın¹⁶⁴ maârif işleri için ayrıldığı görülmektedir.

MEB bütçelerine genel bütçeden ayrılan payda 1925 yılı sonrasını izleyen yıllarda bir düşüş yaşanması, eğitime bütçeden ayrılan payın kendisinden bağımsız düşünülmemeyeceğinin göstergesi olmuştur.

1925 yılında çıkarılan Muvazene-i Umûmiye Kanunu'nda devlet bütçesinden devlet daireleri için ayrılan paradan Maârif Vekâleti bütçesine 592.500 lira kaynak ayrılmıştır. Kanunun otuz sekizinci maddesine göre: Maârif, Ziraat Vekâletleri ile Rûsumat, Duyunu Umumiye ve Tapu ve Evkaf Müdüriyeti Umumiyesine bağlı müfettiş ve muadillerinin ve hesap tetkiki için gönderilecek Divanı Muhasebat teftiş eden muavinlerinin yevmiyeleri, maliye müfettiş ve muavinlerinin yevmiyeleri misillû hesap ve ita olunur.¹⁶⁵ 1925 yılında çıkarılan bu kanunla genç Cumhuriyet'in kurumlarının teşkilatlanması ve finansmanında ilk gelişmelerin baş gösterdiği söylenebilir. Maarif Vekâletinin 1926 yılı bütçesi teklif ve tercüme tertibinden kesilen 5000 lira 1927 yılında iade edilmiştir.¹⁶⁶

2.1.2. Vilâyet Hususi İdarelerinin Eğitime Ayırdığı Bütçe

Vilâyet Hususi İdareleri, günümüzdeki adıyla İl Özel İdareleri, ilk olarak 1864 yılında Vilâyet Nizamnamesi ile kurulmuş, ancak tüzel kişiliğe kavuşması 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanun-ı Muvakkati ile mümkün olabilmıştır.¹⁶⁷ 1913 Yılında yürürlüğe giren Tedrisat-ı İbtidaiye Muvakkati (Geçici İlköğretim Kanunu) uyarınca ilköğretim masraflarının halktan alınacak vergilerle

¹⁶⁴ 1924 senesi bütçesinde “Muvazene-i Umumiye’de dahil bulunan mazulin maaşatı sabıkı misillû her vekâlet memurini mazulesine o vekâlet bütçesinde mevcut faslı mahsustan; Şehremaneti, Ayan, Hazine-i hassa, Şûrayı devlet gibi teşkilâtı Devlete gayri dahil devair ve müessesat mazul memurlarına Düyun-u Umumiye muhassatı zatiye kısmı bütçesindeki mazulin maaşatı faslından maaş verilir” ifadesi yer almıştır.

¹⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 1925, 205.

¹⁶⁶ Bkz. ekte yer alan B.C.A., 2.5.1927, 30.10.0.0.143.25.21, Dosya eki: 144.

¹⁶⁷ Erhan Kanbolat, “Harf Devrimi’nden Köy Enstitülerine Türkiye’de İlköğretim (1928-1940), **Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 453.

karşılanmasına karar verilmiş olup, bu masrafların toplama yetkisi Vilayet Hususi İdarelerine bırakılmıştır.

Vilâyet Hususi İdareler; öğretmen maaşlarının ödenmesi, ilkokulların ödenek, yapı, donatım giderlerinin halktan alınacak vergilerle karşılanmasını sağlamakla birlikte, vergilerin toplanması sırasında çeşitli güçlüklerle karşılaşmıştır.

1913 tarihli Tedrisat-ı İbtidaiye Muvakkati'nin bazı maddelerinde 1914 yılında yapılan değişiklikle Vilâyet Hususi İdarelerine ilköğretimin masraflarının karşılanması yanısıra öğretmen okullarının ve liva idarelerinin masrafları da eklenmiştir.

Vilâyet Hususi İdareleri ilkokulların ve öğretmen okullarının masraflarını karşılanmaktaydı. 1- Âşar vergisinden alınan eğitim payı, 2- Halktan toplanan özel eğitim vergisi «Masarif-i Mecbure».¹⁶⁸ Uzun yıllar süren savaşlar, âşar vergisinin ödeme yeteneğini tüketmiş olup, savaşın son yıllarında, bu vergi dış borçlanmaların ödenmesine ayrılmıştı. Bu sebeplerle iller, âşar vergisinin gelirinden eğitime, ya bir şey ayıramıyorlar veya pek az ayırabiliyorlardı. Geriye, eğitim ve okul giderlerini karşılama için yalnız, «masarif-i mecbure», halktan alınan eğitim vergisi kalıyordu. Bu vergi, her köyün, kasabanın veya mahallenin kendi okulunun giderlerini ödemesi esasına dayanıyordu. Bölgedeki okulun yıllık masrafı ve öğretmenin aylığı hesaplanıyor o bölgenin nüfusuna bölünerek, vergi biçiminde toplanıyordu. Kimin ne kadar vergi ödeyeceğini Vilayat Hususi İdare Kurulları hesaplıyordu. Köy küçükse herkese düşen payı büyük oluyordu. Okulun bulunduğu bölge büyük bir merkezse, nüfusu kalabalıksa, aile başına düşen okul vergisi küçülüyor ve ödenmesi kolaylaşıyordu. Okul giderleri ile ödenecek vergi arasındaki bu ters orantı yüzünden küçük merkezlerde halk okul ve öğretmen istemiyordu.¹⁶⁹

Cumhuriyet döneminde de çoğu zaman halkın tepkisine, öğretmenlerin grevlerine sebep olan bu uygulamalara I. T.B.M.M'de, 8.4.1923 tarih ve 326 sayılı İdare Vilayet Kanun ve Tedrisat-ı İbtidaiye Kararnamesi'nin Tadiline Dair Kanun'nun görüşmeleri sırasında yapılan bazı düzeltmelerle çözüm üretilmeye çalışıldı.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Engin, Berber, **İzmir ve Artbölgesinde Merkezi Yönetimin Sağlık Politikası (1913-1920)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi S 37-38, Mayıs-Kasım 2006, s. 55-76

¹⁶⁹ Başgöz, Wilson, **a.g.e.**, s. 79.

¹⁷⁰ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, (Devre 2), İ: 28, 7.04.1339 (1923), C:1, s.397-398.

Meclis görüşmelerinde yer yer konuyla ilgili sıkıntıların tartışıldığı gözlenmektedir. Örneğin 29 Ekim 1923 günü Urfa Mebusu Şeyh Safvet Efendi; özel idarelerde [idare-i hususiye] çalışan, işinden çıkarılmış olan ya da emekliye ayrılan memur çocuklarının okul ücretlerinde %25 indirim yapılmasına dair, riyaset-i celileye bir takrir sunmuştur. Şeyh Safvet Efendi konuşmasında 1335(1919) senesinden bu yana leyli [parasız yatılı] okullarda okuyan işinden çıkarılmış ya da emekli memur çocuklarının ücretlerinde %5 indirim yapıldığını belirtip, bu sene ders yılı başlangıcı itibariyle yalnız çalışmakta olan memur çocuklarına bu indirimin yapıldığını söylemiş, takririni verme sebebi olarak bu durumu göstermiştir. Bu teklif karşısında dönemin Maârif Vekili İsmail Safa Bey söz alarak; memur çocuklarından alınacak ücretlerin maliye bakanlığının yetkisi dahilinde olduğunu, kendisinin Maliye Bakanı ile bu meseleyi daha önce konuştuğunu Maliye Bakanı'nın da memurların ekonomik durumları hakkında aynı fikirde olup çocuklarına indirim yapılmasının bir zorunluluk olduğunu kabul ettiğini fakat Heyet-i Celileye sunulacak bir takrir sonrası ancak Maliye Bakanı'nın bu durumu onaylamasının mümkün olduğunu söylemişti. Şeyh Saffet Bey de memurların hükümetin himayesine mecbur olduğunu belirten bir konuşma daha yapmış sözleri Elaziz (Elazığ) Milletvekili Hüseyin Bey tarafından kesilmişti; Hüseyin Bey; *“köylü çocuklarının elinde parası olduğu halde, “okul yok, okulda yer yok, kapalıdır” bahaneleri gösterilerek okula alınmadıklarını”* adeta haykırmıştı. Konuşma esnasında Şeyh Safvet'in Beyin sözünü keserek söz alan Karesi Milletvekili Vehbi Bey de *“madem böyle indirim adı geçen memurlar için yapılıyor, diğer bütün memurlara da yapılmalıdır”* demiş, Maliye Vekili Beyefendiye sormak lazımdır ki *“çocuklarımızın bir kısmına öz evlat, diğer kısmına üvey evlat muamelesi yapılmasının mantıklı bir sebebi var mıdır?”* diye sözlerine devam etmiştir.¹⁷¹

Tedrisat-ı İbtidaiye vergisinin yoksul halk üzerindeki yükü ilk dönem yasama meclislerinin sıklıkla çözüme ulaştırabilmek amacıyla tartıştığı konular arasında yer almaktadır. İlköğretimin bir türlü çözüme kavuşamayan kaynak sorunu Maârif Vekâleti'nin davetlisi olarak Türkiye'ye gelen John Dewey'in ilk raporunda, bütçeye eklenmesi zorunlu tahsisatları ayrıntılı biçimde ele almış, ikinci raporunda ise “Muallimlerin Yetiştirilmesi ve Terfii” başlıklı bölüme öğretmenlerin maaş sorunlarına çözüm önerileri getirerek izah etmiştir.

¹⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), I: 43, (29.10.1339), C: 3, s.81-82.

8 Nisan 1923 tarih ve 326 sayılı İdare-i Vilayet Kanunu ilköğretim giderleri açısından şehir ve kasabaların katkısını yaygınlaştırmış olmakla beraber katkının asgari ve azami miktarlarının belirlenerek, gelir derecesi yüksek olanların maârif vergisine katkısının çok sınırlı düzeyde bırakmış olmasından halkın ve halkı temsilen mecliste bulunan milletvekillerinin şikâyetlerinin azalmasını sağlayamamıştı.¹⁷²

Cumhuriyet Döneminde de Vilâyet Hususi İdareleri'nin asıl görevleri bayındırlık ve eğitim alanında olmuştur. En önemli hizmet ilkokullara yapılmıştır.

Cumhuriyet döneminde Vilâyet bütçelerini ıslah etmek maksadıyla yapılan vergi düzenlemeleri şunlardır:

- 1- 31.05.1926 tarihli 883 numaralı kanunla devlet vergisi olan kazanç vergisine kesri munzam olarak %5 kadar zam yapma yetkisi Vilayat Umum Meclislerine ve belediyelere verilmiştir.
- 2- 22.06.1927 tarih ve 1130 sayılı kanunla bu sefer “Maarif Vergisi” adı altında sayım ve kazanç vergilerine %50'ye kadar, arazi ve müsakkafat vergilerine %25'e kadar zam yapma yetkisi verilmiştir. Aynı kanunla, çalışanlardan %1 Maarif Vergisi kesilmesi öngörülmüştür.
- 3- 01.06.1929 tarih 1454 sayılı kanunla Vilayat Umum Meclislerinin devlet vergilerine zam yapma yetkisi kaldırılmış, bunun yerine vergiler asıllarıyla birleştirilerek belirli oranlarda “maarif hissesi” ayrılmıştır.¹⁷³

10.06.1930 tarihinde çıkarılan İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında çıkarılan 1702 sayılı kanun ile ilk ve orta öğretim öğretmenlerinin terfileri, dereceleri, aylık miktarları belirtilmiştir. Bu yasaya 1934, 1936 ve 1938 yıllarında ekleme ve değişiklikler yapılmıştır.

Vilâyet Hususi İdarelerinden bazılarının ilköğretimin finansmanında ödeme güçlüğüne düşmesi ve öğretmen aylıklarını ödeyememesi nedeniyle 1933 yılında il özel idare bütçelerine aktarılmak üzere 200.000 lira ödenek ayrılmış, ekonomik sıkıntı içinde bulunan illere gereksinimleri oranında bu paradan faizsiz aktarma yapılması ve bu paranın il özel idarelerince özellikle öğretmen aylıklarına harcanması kabul edilmiştir. Böylece ilköğretimin finansmanında il özel idarelerinin karşılaştıkları zorluklar aşılmaya çalışılmıştır.

¹⁷² Hayrünisa Alp, “Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılabına Türkiye'de İlköğretim”, Ankara, Nobel, 2016, s.108-109.

¹⁷³ Kanbolat, a.g.t., s. 464.

Devletçe eğitime yapılan harcamaların toplam eğitim harcamaları içindeki oranın 1924-1933 yıl aralığını incelersek,

Tablo 2.5. Eğitim Harcamalarının Devlet ve Vilâyet Hususi İdarelerine Göre Dağılımı (1924-1933)%

Öğretim Yılı	Devlet	Vilâyet Hususi İdarelerine
1924-25	50.7	49.3
1925-26	39.8	60.2
1926-27	42.3	57.7
1927-28	22.7	53.6
1928-29	22.8	61.4
1929-30	25.2	58.1
1930-31	28.1	52.6
1931-32	29.5	54.0
1932-33	29.7	54.8

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1931-32 (Ankara DİE, Yayın No: 21, 1932), s.160 (1924/1925/1926/1927 dönemi), DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1932-33 (Ankara DİE, Yayın No: 34, 1933), s.192 (1927-1928/1930/1931 dönemi)

Tablo 2.5. deki verilerden anlaşıldığı gibi 1924/25 yılında Eğitim harcamalarının Devlet ve Vilâyet Hususi İdarelerine ayırmış oldukları pay birbirine oldukça yakın oranda olup, 1925 yılından sonra Devlet'in ayırmış olduğu pay gittikçe azalmış, Vilâyet Hususi İdarelerinin payı da artmıştır.

**Tablo 2.6. 1925-1933 Yılları Arasında Vilâyet Hususi İdarelerinin
Yaptığı Eğitim Yatırımlarının Maârif Vekâleti Yatırım Ödeneği İçindeki Payı
(TL)**

Yıl	Maârif Vekâleti Yatırım Bütçesi	Vilâyet Hususi İdarelerinin Eğitim Yatırım Bütçesi	Maârif Vekâleti Yatırım Bütçesindeki Vilâyet Hususi İdareler Eğitim Yatırım Bütçesi İçerisindeki Payı (%)
1925	2.466.771	2.922	0,12
1926	3.014.802	6.109	0,20
1927	5.487.174	6.394	0,12
1928	6.158.266	7.538	0,12
1929	5.109.628	Veri Yok	0,00
1930	6.569.436	Veri Yok	0,00
1931	5.906.519	Veri Yok	0,00
1932	4.681.363	Veri Yok	0,00
1933	4.686.659	11.842	0,25

Kaynak: TÜİK İstatistik Yıllıkları (1924-2011) TÜİK Yayınları Güler B. (1994) “İl Özel İdaresi Gelir ve Giderleri 1925-1990”. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi Cilt: 3 S: 3 Mayıs 1994, s.13-28.

Tablo 2.6.’da Vilâyet Hususi İdarelerinin yaptığı eğitim yatırım bütçesinin 1925’de 2.922’den 1933’e 11.842 TL’ye ulaştığı görülmektedir. Vilâyet Hususi İdarelerinin eğitime ayırdığı yatırım bütçesi Maârif Vekâleti Yatırım Bütçesi içerisindeki ayrılan payı %0,12’den %0,25’e çıkmıştır.

1926-1927 öğretim yılının sona ermesinden sonra gündüzlü (nehari) ortaokul ve lise öğrencilerinden ücret alınmayacağı kabul edilmiştir. Böylece Osmanlı döneminden beri ortaokul ve liselerde alınmakta olan ücret uygulaması sona erdirilerek ortaokul ve liselerde alınmakta olan ücret uygulaması sona erdirilerek ortaokul ve liselerdeki öğretim parasız ve devletçe sunulmaya başlanmıştır. Bu, Cumhuriyetin en önemli kararlarından biridir.

Cumhuriyetin başlangıcında ortaokul ve liseler için olduğu gibi ortaokul ve liselerin ilk ve orta kısımlarına alınacak yatılı ve pansiyonlu öğrencilerden de ücret alınmaktaydı. 1932 yılında, okuyan kardeşlerden ikisinin ücretinin %15, diğerinin %20 indirimli olması, yedi ve daha aşağı derecelerdeki devlet memuru çocuklarına %10 indirim yapılması kabul edilmiştir. Böylece aynı ailede birden fazla okuyan kardeşlerin ve devlet memuru çocuklarının öğrenim ücretlerinde indirim yapılarak, özendirilmesi sağlanmak istenmiştir.¹⁷⁴

2.2 . Eğitim Kurumlarının Bütçeleri ve Sayısal Veriler

Bir ülkenin eğitime ayırdığı kaynak o ülkenin geleceğine yaptığı yatırımdır. Türkiye’de eğitim harcamaları büyük oranda kamu sektöründen karşılanmaktadır. Bunun yanı sıra vakıf gelirleri de eğitim harcamalarında yerini almıştır. Eğitimin her kademesinde resmi kurumların yanı sıra özel öğretim kurumları da mevcuttur.

İktisat kongresinde alınan kararlara ek olarak 1929 yılına kadar uygulanan mali politikada liberal döngüde iktisadi bir yaklaşım temel ilke olarak ele alınmıştı. Bu ilke gereğince devlet bütçesinin denkliği üzerine çalışılmalı dışarıdan borç alınmamaya özen gösterilmelidir. Denk bütçe çalışmaları Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında ekonominin bir plan ve program dahilinde güçlenmesi için Atatürk’ün de üzerinde ciddiyetle durduğu bir konu ve mali ve siyasi bağımsızlığın önemli bir göstergesi olmuştur.¹⁷⁵

İncelenen 1923-1933 yılları arasında bütçelere bakıldığında, 1925 yılı haricinde bütçe fazlası vermiştir. 1925 yılındaki bütçe açığının en önemli sebebi büyük bir gelir kaynağı olan Âşar vergisinin kaldırılmasıdır. Bütçe ödenekleri ve kesin hesapların sonuçları, ekonomide herhangi bir yönlendirici gücün bulunmadığı yıllarda gerçekçi bütçelerin hazırlanmış olmasıdır.

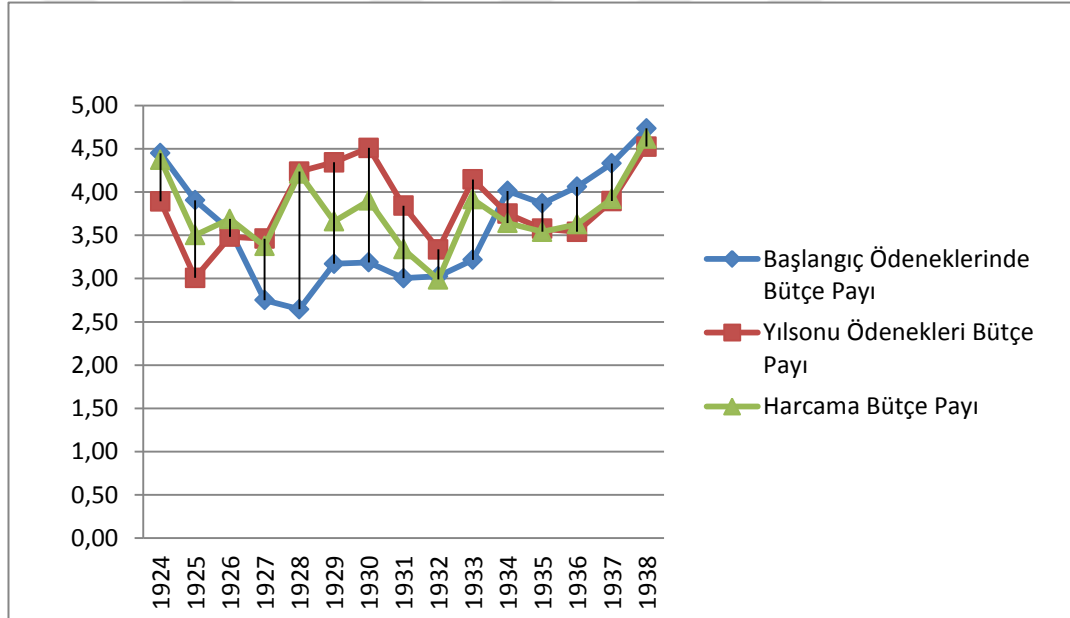
Maârif Vekili Mustafa Necati, 22 Nisan 1928’de Meclis’teki bütçe görüşmeleri arasında eğitimin ilerleyişi ile ilgili şu bilgileri vermiştir: ilkokul sayısının 6060’a, öğrenci sayısının 423.263’e yükseldiğini, yeni bir vergi sistemiyle yurdun her yanında yeni okul binalarının yapıldığını, iki yıl zarfında 1233 okulun

¹⁷⁴ Karakütük, **a.g.m.**,s. 68

¹⁷⁵ Ayvaz, **a.g.t.**, s. 61, ayr. Bkz. Coşar, **a.g.m.**, s. 239-259.

daha hizmete girdiğini açıklamıştır. Sanayiden yoksun, halkı fakir bir ülke için bu sayılar azımsanmamalıdır. Çabaların sonraki yıllarda da sürdüğü, eğitimin ihmal edilmediği, genel bütçeden maârife ayrılan payın, 1923'te, 3.573.000 TL iken 1927'de 6.159.000 TL, 1930'da 8.200.000 TL, 1935'te 9.058.000TL çıkmasından da gözlenmektedir. (Milli Savunma'nın yüzde 23, Bayındırlığın yüzde 11 genel bütçe payından sonra yüzde 5,44 Eğitim ile üçüncü sıradadır. Vilâyet hususi idarelerinden ilköğretime ve ilkokul öğretmenlerine ayrılan ödeneklerle bu oranın o dönemde yüzde 10'dan fazla olduğu söylenebilir.¹⁷⁶

Şekil 2. 1“1924-1938 Yılları Arasında MEB Bütçelerinin Başlangıç, Yılsonu ve Harcama Payına Göre Karşılaştırılması”

Şekil 2.1'e baktığımızda eğitime bütçeden ayrılan pay sayısal olarak artmakla birlikte eğitimin milli gelir içindeki payı fazla değişiklik göstermemiştir. Maârif Vekaleti'nin 1924 yılından 1933 yılına kadarki dönemde bütçe başlangıç ödeneğinin bütçedeki payı ve Maârif Vekaleti harcama kaleminin bütçedeki payı gösterilmiştir. Şekilde görüldüğü gibi 1924-1926 yılları arasında bütçe başlangıç ödeneğinin bütçedeki payı harcama kalemi bütçe payına göre daha fazla olmuştur. 1928 yılında

¹⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre: III), İ: 64, (22.4.1928), C: 3, s.201.

bütçe başlangıç ödeneği en düşük payı almış, genel bütçe içindeki harcama kalemi payı daha yüksek seyretmiştir.

Tablo 2.7. Gerçekleşen Merkezi Bütçe Harcamalarının İşlevsel Dağılımı

Yıllar	Genel Yönetim Harcamaları				İktisadi ve Sosyal Harcamalar					
	Yönetim %	Savunma %	Genel Toplum Hizmetleri %	Genel Yönetim Harcamaları toplamı %	Eğitim	Sağlık	Tarım %	Bayındırlık	Diğer iktisadi ve sosyal harcamalar %	
1926	27	39	12	78	4	2	2	11	3	22
1927	24	39	12	75	4	2	2	16	1	25
1928	23	36	12	71	5	2	-	17	5	29
1929	24	35	12	71	5	2	-	17	5	29
1930	28	32	11	71	5	2	-	17	5	29
1931	28	32	13	73	5	2	-	16	4	27
1932	35	29	13	77	4	2	2	13	2	23
1933	32	32	13	77	4	2	3	13	1	23

Bütçe harcamalarının dağılımıyla ilgili hesaplamalarda, genel bütçeden diğer devlet kuruluşlarına ayrılan bütçeler ve devletin borç ödemeleri ayrı tutulmuştur. Geride kalan harcamalar, harcamaları iktisadi ve sosyal işler alanlarındaki işlev gruplarına ayrılmasına göre sınıflandırılmıştır. 1926-1933 arasında harcamaların işlev gruplarına dağılımında meydana gelen değişimler Tablo 2.7’de gösterilmiştir.¹⁷⁷

Bütçe harcamalarının işlevsel dağılımında dikkati çeken bir özellik savunma harcamalarının büyük bir paya sahip olmasıydı. Bu pay 1926’da %39’dan 1932’de 29’a düşmüştür.¹⁷⁸ Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıklarının, bütçe harcamaları içinde, dönemin başında bir hayli küçük olan payları zamanla artmıştı.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Tezel, Yahya S., “Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)”, Yurt Yayınları, s. 381-382.

¹⁷⁸ Tezel, a.g.e., s., 381.

¹⁷⁹ Tezel, a.g.e., s., 383.

Sonraki yıllarda çok dar mali kaynakları olmasına karşın Cumhuriyet hükümetleri, uzun yıllar, denk bütçe ilkesini titizlikle korumuşlar, hatta, tarım kesimini canlandırmak için aşar vergisinin kaldırılmasına rağmen ve bütçenin yarısından fazlası savunma harcamalarına gittiği halde, ulusal demiryolu yatırımları için de kaynak ayırabilmişlerdir. Dünya bunalımı yüzünden dış ticaret daralıp kamu gelirleri azaldığı zaman bile kağıt para basma yolunu seçmemişlerdir.¹⁸⁰

Gerçekten de Cumhuriyet'in ilk yıllarında zaten çok dar olan bütçe, 1925'de aşar kaldırıldıktan sonra büsbütün daraldı.¹⁸¹ 1926-1933 yılları arasında ortalama olarak 200 milyon lira civarında değişen devlet gelirlerinin yaklaşık olarak yüzde 60'ı vergilerden geliyor, yüzde 20'sine yakın bir bölüm ise tekel kazançlarından kaynaklanıyordu. Yabancıardan satın alınan bazı önemli tekellerin ve bazı yerli tekellerin özelleştirilememesinin nedenini burada aramak gerekir.¹⁸²

1929'da İsmet Paşa Büyük Millet Meclisi'nde şöyle dile getirmektedir:

*“Bizim için çok ağır ve zahmetli sayılacak didinmelerden sonra devlet idaresinde açık bütçe belası ortadan kaldırılmıştır. Güç kazanılan bu iyilikten söz ederken özellikle belirtmeliyim ki açık bütçe tehlikesi artık iyi doktorların dikkat ve gözlemleri altında nüksetmeyecek bir hastalık değil, her idare adamının, her vatandaşın önüne görünerek gelir bir mikrop olmuştur. Gelecekte bu mikrop hiçbir zaman bünyemizi etkileyemeyecektir.”*¹⁸³

2.2.1.İlköğretim ve Ortaöğretim

Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte eğitimin temel dayanağı millilik olmuştur. İlköğretimin hukuksal dayanağı ve gerekli düzenlemelerin yapılması 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Türk kavramının vurgulandığı yasada ilköğretimin Türkler için zorunlu olduğu ifade edilmiştir.¹⁸⁴

Cumhuriyet'in İsmet İnönü'nün Başkanlığında kurulan ilk hükümeti 29 Ekim 1923 günü yeni bir toplum düzenine geçişi amaçlayarak ilk hükümet programını

¹⁸⁰ Yenal, a.g.e. s.72-73.

¹⁸¹ Güneri Akalın, “Atatürk Dönemi Maliye Politikaları”, Cumhuriyetimizin 85. Yılına Armağan, **Maliye Bakanlığı Yayınları**, Ankara, 2008, s. 45.

¹⁸² Yenal, a.g.e. s.74.

¹⁸³ Yenal, a.g.e. s.74-75.

¹⁸⁴ Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Kanun no:491, kabul Tarihi: 20/Nisan/1340(1924), **Resmi Gazete** No:71, **Düstur**; 5/1019. Kanunun 87.Maddesi şöyledir: İptidai tahsil bütün Türkler için mecburi devletmekteplerinde meccanidir.

oluşturdu. Hükümet programı bir nutuk şeklinde oluşturulup millî eğitim ve ilköğretime ilişkin bir görüş belirtilmedi.¹⁸⁵ Fakat tüm il, ilçe ve beldelere gönderilen genelgelerle Osmanlı'dan devralınan ilköğretimin mevcudu ortaya kondu. Amaçlanan, mevcut duruma göre ihtiyaçları tespit edebilmektir.

Maârif Vekili Vasıf Bey, Muallimler Derneği'nin çayında yaptığı bir konuşmasında “*hükümetin muntazam ve kat'i bir tedrisat siyaseti takip ettiğini*” söyleyerek, ilköğretimin bugünkü durumunun kötü olduğunu ifade etmişti. Bu kötü durumdan kurtulmasının harcamaların genel bütçeye aktarılarak mümkün olabileceğini, Meclis çoğunluğunun da bunu istediğini ifade etmiştir. Ayrıca Meclis'e sunulacak “Maârif-i Umumiyye Kânunu” tasarısında da bunun yer aldığını belirtmiştir.¹⁸⁶

1923'te altı senelik ilk tahsil veren 589 kız ve 4181 erkek mektebi olmak üzere 4770 ilkokul vardı. Buna 15 ilk yatı, 87 lise ve ortamekteplerin ilk kısımları ile, öğretmen okullarına bağlı 22 tatbikat mektebi de eklendiğinde ilkokulların sayısı 4894'ü bulmaktaydı. Bu mekteplerden köylerde bulunanlar muhtelit, şehir ve kasabalarda olanlar kızlara ve erkeklere mahsus olmak üzere ayrılmıştı. İlkokullarda çalışan öğretmenlerin sayısı 10102 idi. Bu öğretmenlerin aralarında 1 ve 2 sınıflı öğretmen okulları mezunları da dâhil olmak üzere ancak 2734 öğretmen okulu mezunu öğretmen bulunmaktaydı.

Yine 1923-1924 eğitim-öğretim döneminde ülke genelinde ilkokul olarak yapılmış Devlete ve evkafa ait 2594 bina vardı. Okul olarak yapılmamış 1207 bina da yine Devlete ait bulunmakta ve öğrenciler için uygun şartlar sağlanamamasına rağmen okul olarak kullanılmaktaydı. Bu nedenle, Cumhuriyet hükümeti, okul binası yapımı işini ilköğretim alanında yapılacak işlerin başına aldı. 1926'da Avrupa'dan yabancı bir uzman getirterek Vekâlet içinde bir inşaat dairesi oluşturuldu ve 22 Mart 1926 tarih ve 842 numaralı Maârif Teşkilatına Dair Kanun ile resmi ve hususi hiçbir mektep binasının Maârif Vekâleti'nce planı yapılmadan inşasına müsaade etmemek yetkisini almıştı.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Kalaycı, **a.g.e.**, s.19.

¹⁸⁶ Ergün, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁸⁷ Faik Reşit (Unat), “İlk, Orta, Yüksek Tedrisatımızın On Senelik Bilançosu”, **Fikirler**, 29 Teşrin-i evvel 1933, s.22., **Maârif Teşkilatına Dair Kanun**, Kanunun numarası : 789, Kabul Tarihi: 22/III/926, Neşir Tarihi: 3/IV/926.

Vekâletin inşaat dairesi ülkenin inşaat şartlarını, malzemesini tetkik ederek her yerde bulunan maddelerle kargir, tuğla veya kerpiç ile yapılmaya elverişli sağlıklı şartları haiz muhtelif tipte mektep planları hazırlayarak vilayetlere göndermiş ve bu esaslar dairesinde vilayetlerce şehirlerde ve köylerde okul inşaatına başlanmıştır. Şehir ve kasaba mektepleri vilâyet bütçesinden verilen tahsisatla, köy mektepleri vilayet bütçesinden yapılan nakit yardım ve köy kanunu gereğince köylünün temin ettiği malzeme ve işçi ile yapılmaktaydı.

Tablo 2.8. 1926 Yılında yeniden yapılan ilkokul binalarının türü ve sayısı

	Beton	Kargir	Ahşap	Kerpiç
Vilayet ve Hususi bütçelerinden	54	487	138	36
Evkaf tarafından	0	8	0	0
Hususi cemiyetler tarafından	0	2	4	1
Köylüler tarafından	0	1056	557	307
TOPLAM (adet) :	54	1553	699	344

Muallim maaşlarının oldukça düşük olması, genel bütçeden ve il özel idarelerden muallim maaşlarına yeteri kadar bütçe ayrılmadığı ve maarife ayrılan bütçenin yeterli gelmemesi sebebiyle; Muallimler Birliği'nin 1924 yılında muallim maaşlarının görüşüldüğü sırada Meclise sunduğu dilekçede sorunun yalnızca mahalli idarelerden kaynaklanmadığını da ortaya çıkarmaktadır. Genel bütçeden maaş alan ilk mektep muallimleri için belirlenen maaş miktarları o kadar düşüktür ki, bu durum vilayetlere örnek teşkil etmekte ve vilayet hususi idarelerinin bu tutarın çok daha altında bir maaşla muallim çalıştırmalarına yol açmaktadır.

02 Mayıs 1925 tarihinde toplanan “Muallimler Birliği Umumi Kongresi”nde de benzer olumsuzluklar yinelenmiş, yürütme heyetinin bir yıllık faaliyetinin sunulduğu raporun 14. bölümünde muallim maaşlarının düzeltilmesi için başta Başvekâlet olmak üzere, Maarif vekâletine ve Meclise ayrı ayrı başvurularda bulunulduğu raporlanmıştır.¹⁸⁸ Kongre zabıtlarından daha önceki yıllardaki

¹⁸⁸ Çakan, a.g.m., s. 98.

kongrelerde olduğu gibi ilköğretimin ve bununla birlikte muallim maaşlarının hususi idarelerden kurtarılması yönünde birçok önerge verildiği anlaşılmaktadır. Kongre'nin bu konu üzerindeki görüşmelerinde dönemin maarif vekiliyle bu konuda hemfikir olduğu açıklanarak “ilk tedrisatın mümkün olduğu kadar idâre-i husûsiyeden kurtarılaraq idâre-i umûmiyeye devri esâsı” oybirliği ile kabul edilmiştir.¹⁸⁹

Yerel idarelerin ilk eğitim alanına kaynak aktarmakta yarattıkları olumsuz tavırları dönemin Maarif vekilleri bile kabullenmiştir. I. Dönem TBMM'nde Maarif Vekilliği yapan Hamdullah Suphi Bey 1921 yılında Hakimiyet-i Milliye gazetesindeki mülakatında genel savaştan beri hususi idarelerin ilköğretim için yarattıkları sorunları ortaya koymuştur.¹⁹⁰

Hamdullah Suphi Beyin belki de bu konudaki en somut serzenişi, 1925 yılında İlk Tedrisat Muallimleri Derneği'nde yapmış olduğu konuşmasıdır. Hamdullah Suphi Bey konuşmasında, gerek Tedrisatı İptidaiye vergisinin köylü üzerindeki olumsuz etkilerini gerekse taşra egemenlerinin eğitim üzerindeki olumsuz tasarruflarını hükümetin bir parçası olduğu halde açıklar:

“İdarei hususiye maarifimizde tahribat vücûda getirmiştir. Onun kaydedilecek ziyandan başka bir neticesi yoktur. Tedrisatı iptidaiye kanunu, bu defa doğrudan doğruya köylüye: “parayı ver, sana mektep yapacağız” diyor. Demek ki, köylüden ilk istediğimiz, hakikaten kendisine ezici gelen ağır bir vergidir. Vergiden maada biz, köylüden çocuğunu istiyoruz; bu vergilerin en ağıridir. Çünkü Anadolu'da kalan son erkeklerin yardımcısı, kadın ve çocuktur.... Fakat bütün müşkilat bu noktalarda değildir. Anadolu ve İstanbul matbuatının, asıl köylülerin ve halkın, onlara tavassut eden meb'usların bu vergi dolayısıyla mütemadi işittikleri şikâyet, bize facianın ve hatanın yalnız bir kısmını gösterir. ...Nasıl tasavvur edebiliriz ki, köylünün alın terini, emeklerinin, bütün halka maarif verecek bir işte samimiyetle çalışabilsinler. Tedrisatı iptidaiyemizin bu efendiler tarafından mütalaa ve münakaşa edilmesi her hangi bir noktai nazardan millet için yeisten başka bir şey getirmiyor. ...Geçen sene meclisi umumiye, muallimlerin maaşını üçyüz kuruşa indirmeği teklif ve kabul ettiren hacı Necip efendi, takip ettiği maksadı, hususi bir eğlence âleminde ifşa etmiştir: Maaşlarını üçyüze indirttiğimiz vakit, hocaların istifa edeceklerini biliyorduk, nasıl ki böyle oldu. Onların yerine biz istediklerimiz koyacağız”¹⁹¹

¹⁸⁹ Çakan, **a.g.m.**, s. 98.

¹⁹⁰ “Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey Efendiyle Mülakat”, **Hakimiye-i Milliye**, 10 Mart 1337, s.1.

¹⁹¹ Çakan, **a.g.m.**, s. 100, ayr. Bil, bakınız, Hamdullah Suphi, **Dağyolu**, Birinci Kitap, Türk Ocakları Hars Heyeti neşriyatından, İstanbul: Yeni Matbaa, s.6.

I. TBMM faaliyet sürecinde hususi idarelerin muallim maaşlarını ödememe ve maaşların genel bütçeden karşılanamaması gerçekliği karşısında, mebuslardan bir kısmı yerel idarelerin denetlenmesi ve yetkilerinin daraltılması amaçlı düzenleme taleplerinde bulunmuş, Siverek mebusu Mustafa Lütü Beyin “muhasabe-i hususiye teşkilatının lağvıyla memurini maarif maşatının muvazene-i umumiyyeden tesviye ve itası” başlıklı teklifi bunun örneklerindendir. Ne var ki, teklif, ilgili Dahiliye ve Maarif Vekaletlerinden farklı karşılıklar bulmuş, Maarif Vekâleti yaşanan bu sorunlar nedeniyle teklife olumlu yaklaşırken, Dahiliye Vekâleti bu teklifi halka doğru gidildiği bir dönemde mahalli idarelerin yetkilerinin daraltılması olarak yorumlayarak red etmiştir.¹⁹²

Ortaöğretim; temel eğitime dayalı olarak, en az 3 yıllık öğretim veren genel ortaokul ve liseler ile Kız ve Erkek Sanayi Mektepleri, Öğretmen Okulları ve İmam Hatip Okullarından oluşmaktadır. Cumhuriyet Döneminde eğitim sistemi Mustafa Kemal (Atatürk) tarafından belirlenmiştir. Mustafa Kemal 22 Eylül 1924 tarihinde “*En mühim, en esaslı nokta eğitim meselesidir. Eğitimidir ki bir milleti, ya hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır, ya da bir milleti esaret ve sefalet terk eder*” diyerek, Türk Milleti için eğitimin ne denli önemli olduğunu bir kez daha vurgulamıştır.¹⁹³

1924 tarihinde rüştiyeler ve idadiler üç yıllık ortaokul ve üç yıllık lise haline getirilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı, eğitime bir yön vermek ve sorunları çözmek üzere bir dizi çalışmalar başlatmış ve Heyet-i İlmiye adında kurullar kurmuştur. Heyet’i İlmiye’nin 15 Temmuz 1923’de yapmış olduğu ilk toplantısı Milli Eğitim Şuralarının ilk başlangıcıdır ve oldukça önemlidir.

Ortaöğretim ile ilgili Heyet-i İlmiye’de alınan karar; “Sultani” adının “lise” olması, liselerin bir veya iki devreli olmak üzere iki kademeye ayrılmasıdır. Toplantı da 1923’den önce 55 olan ortaöğretim kurumunun, Cumhuriyet’ten sonra hızla artarak 74’e ulaştığı vurgulanmıştır.¹⁹⁴

¹⁹² Çakan, **a.g.m.**, s. 101, **TBMM Zabıt Ceridesi** (Devre I), İ: 94 (4.11.1336), s. 249-253.

¹⁹³ Cengiz Dönmez, “**Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim**”, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, s. 258.

¹⁹⁴ Dönmez, **a.g.m.**, s. 259.

2.2.2. Millet Mekteplerine Ayrılan Bütçe

Milli Mücadele'den itibaren eğitimin halka yaygınlaştırılması için halk eğitimi konusuna ağırlık verilmiştir. Bu itibarla, Millet Mektepleri Teşkilâtı Talimatnamesi 11 Kasım 1928'te kabul edilerek 24 Kasım'da yürürlüğe girmiştir.¹⁹⁵ Ayrı bütçesi olan millet mekteplerinin bütçesini devlet karşılamakta zorlandığından ek gelir kaynakları teminine gidilmişti.

Her il veya ilçedeki Millet Mektebi teşkilatı gelir ve giderleri için "İdare Heyeti" tarafından bir bütçe düzenlenerek Maârif Vekâleti'nin onayına sunulmaktaydı.

Millet Mektepleri'nin gelir kaynakları:

- 1- İl özel bütçelerinden nakledilecek para,
- 2- Yerel Ticaret ve Ziraat Odalarından alınacak yardımlar,
- 3- Belediyelerden alınacak yardımlar,
- 4- İdare kurullarının bölge halkından topladığı yardımlar,
- 5- Millet Mekteplerine devam etmeyenlerden alınacak 5-60 TL arasında değişen para cezası,
- 6- Genel bütçeden eğitim için ayrılan para,
- 7- Cumhuriyet Halk Fırkası Teşkilatı, Türk Ocakları ve buna benzer kurumlara özel kişilerin yaptığı maddi yardımlar,
- 8- Büyük söylevin plak satışından elde edilen kazanç.

1928 yılının sonu ile 1929 yılının başları arasında Türkiye'de çok sayıda Millet Mektebi açılmıştır.¹⁹⁶

Millet Mektepleri ödeneğinin devlet bütçesine konulmayıp, masrafları karşılamının İl Özel İdarelerine bırakılması ödenek sorunu yaratmıştır. Millet Mektepleri hareketinin yürütülmesinde iller esas alınmıştır. Doğal olarak gerekli ödeneği de İl Özel İdareleri yapmıştır. İl Özel İdare Bütçeleri İl Genel Meclisi tarafından yapılmış ve İl Genel Meclisi de o ile bağlı ilçe temsilcilerinden oluşmuştur.¹⁹⁷

¹⁹⁵ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.** Belge No: 030. 18.1.2/1. 1. 13 (1), 7284 Numaralı Kararname; K.Arıburnu, Milli Mücadele ve İnkılaplarla İlgili Kanunlar, C.I, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1957, s. 314, 321

¹⁹⁶ Millet Mektepleri Muallimlerine Maarif Vekili İsmet Paşa tarafından gönderilen tamim, Maârif Vekâleti Mecmuası, 17 (1929), s.91-92.

¹⁹⁷ Ayvaz, **a.g.t.**, s.68.

Millet Mektepleri'nin 1929 yılı bütçesi 670.407 TL sı maaş ve ücret, 211.101 TL'si diğer masraflar olmak üzere toplam 881.508 TL'dir. Hükümet, Millet Mektepleri tasarısının kabulünden sonra yeni basılacak alfabe, imla ve okul kitaplarının devlet matbaasının ve Millet Mektebi harcamalarına karşılık olarak eğitim bütçesine ek ödenek eklenmiştir.¹⁹⁸

Tablo 2.9. Millet Mektepleri Bütçesi (1928-1933)

Yıllar	Maaş ve ücret (T.L.)	Diğer Masraflar	Toplam
1928-1929	670.407	211.101	881.508
1929-1930	553.445	200.806	754.251
1930-1931	420.610	121.814	542.424
1931-1932	194.364	57.648	252.012
1932-1933	93.774	29.202	122.976
1933-1934	42.273	9.287	51.560

Kaynak: *Maârif 1928-1935 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul: 1935.*

Tablo 2.9'da Millet Mektepleri'nin kurulduğu yıldan 1934 yılına kadar mektep bütçelerinde sürekli düşüşler kaydedilmiştir ancak genel bütçeden MEB'na ayrılan bütçe dönemlerin siyasi, ekonomik ve politik etkilerine göre değişkenlik göstermiştir. Tablo şunu gösteriyor ki, Millet Mektepleri ilk yıllarda hem siyasi hem mali açıdan desteklenmiş olup, ilerleyen yıllarda bu desteğin oldukça azaldığı görülmektedir.

2.2.3. İlköğretmen Okulları Mali Durumu

Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde de değinildiği gibi, TBMM Hükümeti, 8 Nisan 1923'te çıkardığı *İdâre-i Vilâyet Kânunu* ile *Tedrisât-ı İbtidâiye Kânun-ı Muvakkati'nin Tâdiline Dair Kanun*'la ilköğretmen okullarını, il özel idarelerinin elinden alarak, Maarif Vekâleti'ne bağlamıştı. Kanun, 1923 Eylülünden itibaren ilk öğretmen okullarının bütün maaş ve masraflarının, Maarif Vekâleti Bütçesinden karşılanması öngörülmüştü. Ancak, Maarif Vekâleti'nin 1921-1933 yıllar arasında

¹⁹⁸ Ayvaz, a.g.t., s.69.

genel bütçenin çoğu zaman %1'ine ancak ulaşan bütçesi¹⁹⁹, özellikle Mustafa Necati'nin başlattığı yeni öğretmen okulu binaları yapma ve mevcutları ıslah etme politikasını finanse etmeye yetmemiş; ve bilindiği gibi Mustafa Necati, finansman sıkıntısını bir nebze de olsa gidermek gayesiyle *Muallim Mekteplerine Muâvenet Hakkında Kânun*'u çıkarmak mecburiyetinde kalmıştı.²⁰⁰

Atatürk Devri'nde ilk öğretmen okulları tahsisatı, Maarif Vekâleti Bütçesinin önemli kalemlerinden birisi olmuştur. Nitekim bu okulların, 1928'de Musiki Muallim Mektebi ve Köy Muallim Mektepleriyle birlikte 1.000.000 TL olan tahsisatı, Maarif Vekâleti'nin 9.631.033 TL'lik bütçesinde %10.3'lük bir oranla önemli bir yer tutmaktadır, bu oran 1929 yılında da hemen hemen aynı olmuştur. İlk öğretmen okulları tahsisatı, 1930'lu yıllarda, okul sayısındaki düşmeye paralel olarak azalmaya başlamıştır.²⁰¹

1930 yılında Muallim Mektepleri Talinametnamesinde okullara ait bilumum inşaat ve tesisat işleri için okul müdürünün başkanlığında bir “*mübâyaa komisyonu*” kurulması öngörülmüş, ayrıca her ilk öğretmen okulunda, yine müdürün başkanlığında başmuavin ve “Muallimler Meclisi” tarafından gizli oyla seçilen ikişer öğretmenden ve okul doktoruyla dahiliye şefi ve hesap memurundan meydana gelen bir de “*mübâyaa heyeti*” oluşturulmuş, bu heyet, komisyonca mukaveleye bağlanan ve emanet suretiyle yapılmasına karar verilen şeyleri icra görevini yapmaktaydı. Parasız yatılı öğrenciye bir yıl zarfında verilecek elbise, kundura ve diğer levâzımın cins ve miktarı; tahsisat dairesinde olmak üzere, okulun bulunduğu mahallin hava şartlarıyla diğer özelliklerine göre mübâyaa heyetince belirleniyordu. Bu heyet, ayrıca parasız ve kimsesiz öğrencilere verilecek kitap ve kırtasiye gereçleriyle cep harçlığı miktarını da belirlerdi.²⁰²

¹⁹⁹ 1921-1937 kesin hesaba göre Genel Bütçeden Maarif Vekâleti Bütçesine ayrılan paylar ve bunların yüzdeleri için bakınız. H.A. Yücel, a.g.e., s. 255.

(Bazı yıllar bu oran %2'nin biraz üstüne çıkmıştır. Mesela, 307.101.388 TL lik 1928 Mali yılı bütçesinde Maarif Vekâleti'ne 6.575.804 TL ayrılmıştır. (Bu rakam 1928 kesin hesap cetvelinde 9.631.033 TL olarak gösterilmiştir.

²⁰⁰ Cemil ÖZTÜRK, “*Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*”, Türk Tarih Kurumu, 2. Basım, Ankara, 2007, s. 112.

²⁰¹ C. Öztürk, a.g.e., s. 113.

²⁰² C. Öztürk, a.g.e., s. 113.

Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi'ne göre, köy muallim mekteplerinin mali işleri de Muallim Mektepleri Talimatnamesi'ne göre yürütülüyordu.²⁰³

Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1937 yılına kadar, Yüksek Muallim Mektebi tahsisatı 30.000 TL civarında olmuştur.²⁰⁴

1924-25 öğretim yılı başında, Musiki Muallim Mektebi'nin kendi tahsisatı yoktu. Bundan dolayı, okulun her türlü ihtiyacı, misafiri olduğu Erkek Muallim Mektebi tarafından karşılanmıştır. İlk defa 1925 yılı bütçesine, okul için 9.960 TL'lik bir tahsisat konulmuştur. Bu tahsisat, sonraki yıllarda okulda nicelik ve nitelik bakımlarından meydana gelen gelişmelere paralel olarak devamlı surette artmıştır. Nitekim, 1929 bütçesine okul için 35.000 TL tahsisat konmuştur. Aynı bütçede, Yüksek Muallim Mektebi'ne 30.000 TL, Mülkiye Mektebi'ne 34.000 TL ve Sanayii Nefise Mektebi'ne 14.000 TL tahsisat ayrılması, bu yıllarda cumhuriyet hükümetlerinin müzik eğitime ve buna bağlı olarak da müzik öğretmeni yetiştirilmesine ne kadar önem verdiğini göstermesi bakımından son derece önemlidir.²⁰⁵

2.2.4 Darülfünûn

Cumhuriyet Hükümeti, başlangıcından beri yenilik ve devrimlere beklenen sıcaklıkta yaklaşmayan İstanbul Darülfünunu 31.05.1933 tarihinde kapattı. 1.8.1933'te de İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşuna geçildi. Eski Darülfünûn müderrislerinden seçilenler ve Almanya'dan göçen çoğu Musevi asıllı yabancı profesörlerle o günkü deyimle "Berlin dışında en büyük Alman Üniversitesi" oluşturuldu. Ama, Üniversite Maârif Vekâleti'nin denetimi altındaydı. 1924'te Zonguldak'ta, Ticaret Vekâleti'ne bağlı olarak açılan Yüksek Maden Mühendis Mektebi; 1931'de kapanmıştı. Maârif Vekâletine bağlı yüksek tahsil kurumları da şunlardır:

İstanbul Darülfünûnu:

5 üyeli bir Darülfünûn Divanı (Senato) tarafından yönetilen bu başlıca kurumda Edebiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Fen Fakültesi, Tıp Fakültesi ile Eczacı ve

²⁰³ C. Öztürk, a.g.e., s. 153. (Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi madde 13) 12 Ekim 1926

²⁰⁴ C. Öztürk, a.g.e., s. 192. (1928-29 yılları tahsisatı için bakınız Maarif Vekaleti Mecmuası, .S. 16., Mayıs 1928, s. 593.)

²⁰⁵ C. Öztürk, a.g.e., s. 201.

Dişçi Mekteplerinin 1897-1926 arasında 3994 mezun verdiği, Mülkiye Mektebi'nde ise 1926-27 yılında 1. Ve 2. Sınıflarda toplam 37, 3. Sınıfın İdari Şubesinde 16, Mali şubesinde 7, siyasi şubesinde 6 olmak üzere 66 öğrencinin bulunduğu tespit edilmektedir. Darülfünun'un genel öğretim kadrosu 265, öğrenci, mevcudu 2837'dir.

Ankara Hukuk Mektebi:

Onursal Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Türk Hukuk Tarihi Onursal Profesörü İsmet Paşa, Talim Heyeti Başkanı Adliye Vekili Mahmud Esad Bey'dir. 1925'te öğretime açılan bu okulun 1. Ve 2. Sınıflarına 525 öğrenci devam etmiştir.

Ticaret ve Ziraat Vekâletlerine bağlı meslek okulları da şunlardır:

Ticaret Vekâletine bağlı okullar: İstanbul Ticaret Mekteb-i Âlisi, Trabzon, Ankara, Konya, Adana, Antalya Ameli Ticaret Mektepleri.

Ziraat Vekâleti'ne bağlı okullar: İzmir, Karesi (Balıkesir), Bursa, Edirne, Ankara, Adana, Sivas, Konya, Erzincan, Kastamonu, Çorum Ziraat mektepleridir.

Bu meslek okullarının mevcutları 50-90 arasında değişmekte, her biri yılda 20-30 mezun verebilmektedir. Yaklaşık sayılarla, diğer bakanlıklara bağlı bu okulların toplam kapasitesi 1000, mezun sayısı da 300 civarında olmuştur.²⁰⁶

Gazi Orta Muallim Mektebi ve terbiye Enstitüsü'nün maaş ve ücretler hariç yıllık tahsisatı, 1928 yılında, 30.000 TL dır. Bu rakam 1929 yılında, okul teşkilat ve kadrosunun genişlemesine paralel olarak, 100.000 TL'ye çıkmıştı. Bu tarihte, Mülkiye Mektebi'nin yıllık tahsisatı 100.000 TL, Yüksek Muallim Mektebi'nin 30.000 TL ve Sanayii Nefise Mektebi'nin 14.000 TL dir.²⁰⁷

²⁰⁶ Sakaoğlu, a.g.e., s. 219-220.

²⁰⁷ Öztürk, a.g.e., s. 222.

2.2.5. Eğitim Kurumları ile İlgili Sayısal Veriler

Tablo 2.10'daki veriler doğrultusunda Cumhuriyetimizin ilk on yılını kapsayan 1923-1933 yılları arasında eğitim gören tüm öğrencilerin okullara göre artış oranlarına bakacak olursa;

Tablo 2. 10. 1923-1933 Yılları Arasındaki Öğrenci Sayısı

Seneler	İlkokul	Ortaokul	Lise	Öğretmen Okulları	Mesleki ve Teknik Okulları	Darülfünun ve Yüksek Okul	Toplam
1923-24	341.941	5.905	1.241	2.528	6.547	2.914	361.076
1924-25	390.368	10.052	2.234	3.771	7.147	3.483	417.055
1925-26	406.788	11.622	2.748	4.133	6.835	3.930	436.056
1926-27	435.563	15.644	3.159	4.558	6.581	3.551	469.056
1927-28	461.985	19.858	3.819	5.022	7.718	3.918	502.320
1928-29	477.569	23.225	4.168	5.749	8.504	3.827	523.042
1929-30	469.071	25.398	4.746	5.410	8.150	3.682	516.457
1930-31	489.299	27.093	5.699	5.535	9.101	4.186	540.913
1931-32	523.611	30.316	6.940	5.293	9.203	4.704	580.067
1932-33	567.361	36.068	7.873	2.059	7.013	5.295	625.669

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s. 64-72.,**Maarif 1923-32 İstatistikleri**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933, s.2., Hasan Âli Yücel, “Türkiye’de Orta Öğretim” Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1. Basım, Ankara, 1994, s.47-68.

İlkokullarda 1923 yılında eğitim gören öğrenci sayısı 341.941'den 1933 yılında 567.361'e ulaşarak %52.3 oranında artış göstermiştir. Ortaokullarda 1923 yılında eğitim gören öğrenci sayısı 5.905'den 1933 yılında 36.068'e ulaşarak %210 oranında büyük bir artış göstermiştir. Liselerde 1923 yılında eğitim gören öğrenci sayısı 1.241'den 1933 yılında 7.873'e ulaşarak %216 oranında büyük bir artış göstermiştir. Öğretmen okullarında 1923 yılında eğitim gören öğrenci sayısı 2.528'den 1933 yılında 2.059'a düşüş olmuş ve toplam %23.5 oranında artış göstermiştir. Meslek ve teknik okullarında 1923 yılında eğitim gören öğrenci sayısı 6.547'den 1933 yılında 7.013'a çıkmış olmakla birlikte sadece %13 oranında küçük bir artış göstermiştir. Darülfünun ve Yüksekokullarda 1923 yılında eğitim gören öğrenci sayısı 2.914'den 1933 yılında 5.295'e ulaşarak %65 oranında artış göstermiştir.

Tablo 2.11. 1923-1933 Yılları Arasındaki Okul Sayısı

Seneler	İlkokul	Ortaokul	Lise	Öğretmen Okulları	Mesleki ve Teknik Okullar	Darülfünun ve Yüksek Okul	Toplam
1923-24	4.894	72	23	20	64	9	5.059
1924-25	5.987	64	19	26	70	9	6.175
1925-26	5.975	68	21	26	59	11	6.160
1926-27	5.995	135	52	23	38	17	6.260
1927-28	6.043	78	42	23	44	18	6.248
1928-29	6.600	78	49	25	47	18	6.817
1929-30	6.562	82	51	24	48	17	6.784
1930-31	6.598	83	57	25	59	17	6.839
1931-32	6.713	80	61	24	63	18	6.959
1932-33	6.778	190	66	24	68	18	7.144

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s. 64-72.,**Maarif 1923-32 İstatistikleri**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933, s.2-3., Hasan Âli Yücel, “Türkiye’de Orta Öğretim” Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1. Basım, Ankara, 1994, s.47-68.

Tablo 2.11’de görüldüğü gibi 1923 yılında 5.059 olan toplam okul sayısı 7.144 çıkmıştır. Cumhuriyetimizin ilk on yılında okul sayısında %41 oranında artış sağlanmıştır. Bu okullarda en az artış Öğretmen Okullarında ve Mesleki ve Teknik Okullarda olmuştur.

Tablo 2. 12. 1923-1933 Yılları Arasındaki Öğretmen Sayısı

Seneler	İlkokul	Ortaokul	Lise	Öğretmen Okulları	Mesleki ve Teknik Okulları	Darülfünun ve Yüksek Okul	Toplam
1923-24	10.238	796	513	325	583	307	12.762
1924-25	13.822	720	555	385	974	349	16.805
1925-26	14.309	760	671	429	929	420	17.518
1926-27	14.231	1.392	857	358	573	357	17.768
1927-28	15.194	791	594	391	698	451	18.119
1928-29	15.718	815	510	417	715	515	18.690
1929-30	15.308	982	578	461	789	502	18.620
1930-31	16.318	1.068	637	398	815	526	19.762
1931-32	16.973	963	637	320	729	526	20.148
1932-33	15.064	1.380	1.827	---*	777	502	19.550

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s. 64-72.
Maarif 1923-32 İstatistikleri, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933, s.2-3.

*1932-33 yılları arasında Öğretmen okullarında ders veren öğretmen sayılarına ulaşamamıştır.

Tablo 2.12’de görüldüğü gibi 1923 yılında öğretmen sayısı 12.762’den 1933 yılında 19.550’ye çıkmıştır. Cumhuriyet’in ilk on yılında öğretmen sayısında %53 oranında artış olmuştur.

Tablo 2.13. 1923-1932 Yılları Arasında İlkokuldan Mezun Olan Öğrenci Sayısı

Yıllar	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Öğrenci Sayısı
1923-24	10.238	341.941	-----
1924-25	13.822	390.368	-----
1925-26	14.309	406.788	-----
1926-27	14.231	435.563	-----
1927-28	15.194	461.985	-----
1928-29	15.718	477.569	26.275
1929-30	15.308	469.071	19.823
1930-31	16.318	489.299	21.179
1931-32	16.973	523.611	21.198
1932-33	15.064	567.361	24.740

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s. 64-72.,**Maarif 1923-32 İstatistikleri**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933, s.9.

1923’ten 1928’e kadar ilkokuldan mezun öğrenci sayısı toplanamamıştır. 1928-1933 yılları arasında ilkokul öğrenci sayılarında artış olmakla birlikte, mezun olan öğrenci sayısında düşme yaşanmıştır.

Tablo 2.14. 1923-1932 Yılları Arasında Ortaokuldan Mezun Olan Öğrenci Sayısı

Yıllar	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Öğrenci Sayısı
1923-24	796	5.905	-----
1924-25	720	10.052	-----
1925-26	760	11.622	-----
1926-27	1.392	15.644	-----
1927-28	791	19.858	1.909
1928-29	815	23.225	1.970
1929-30	982	25.398	2.682
1930-31	1.068	27.093	4.005
1931-32	963	30.316	4.365
1932-33	1.380	36.068	5.638

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s. 64-72.,**Maarif 1923-32 İstatistikleri**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933, s.32., Hasan Âli Yücel, “**Türkiye’de Orta Öğretim**” Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1. Basım, Ankara, 1994, s.47-68

1928 yılına kadar ortaöğretimden mezun olan öğrenci sayısı bulunamamıştır.

1923-24 ile 1932-33 yılları arasında öğrenci sayısında %510 gibi ciddi bir artış olmuş, bu artış 1928-33 yılları arasında ortaokuldan mezun öğrenci sayılarına da yansımıştır.

Tablo 2.15. 1923-1932 Yılları Arasında Liseden Mezun Olan Öğrenci Sayısı

Yıllar	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Öğrenci Sayısı
1923-24	513	1.241	-----
1924-25	555	2.234	-----
1925-26	671	2.748	-----
1926-27	857	3.159	463
1927-28	594	3.819	398
1928-29	510	4.168	390
1929-30	578	4.746	550
1930-31	637	5.699	1.093
1931-32	637	6.940	1.150
1932-33	1.827	7.873	1.289

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s. 64-72., Maarif 1923-32 İstatistikleri, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933, s.34., Hasan Âli Yücel, “Türkiye’de Orta Öğretim” Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1. Basım, Ankara, 1994, s.47-68.

1926-27 yılları arasında liseden mezun öğrenci sayılarına ulaşılmış, 1926-27’den 1932-33 yılları arasında oldukça önemli miktarda mezun sayısında artış olduğu görülmektedir.

Tablo 2.16. 1923-1932 Yılları Arasında Öğretmen Okullarından Mezun Olan Öğrenci Sayısı

Yıllar	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Öğrenci Sayısı
1923-24	325	2.528	-----
1924-25	385	3.771	151
1925-26	429	4.133	403
1926-27	358	4.558	454
1927-28	391	5.022	640
1928-29	417	5.749	856
1929-30	461	5.410	781
1930-31	398	5.535	896
1931-32	320	5.293	1.043

Kaynak: Maarif 1923-32 İstatistikleri, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933, s.33.

1924 yılından 1932 yılına kadar ki sürede Öğretmen Okullarından mezun öğrenci sayısında çok ciddi bir artış yaşanmış, bu artış öğretmen okullarına verilen önemi ortaya koymaktadır.

**Tablo 2.17. 1923-1932 Yılları Arasında Mesleki ve Teknik Okullardan
Mezun Olan Öğrenci Sayısı**

Yıllar	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Öğrenci Sayısı
1923-24	583	6.547	103*
1924-25	974	7.147	340*
1925-26	929	6.835	383*
1926-27	573	6.581	1.008
1927-28	698	7.718	972
1928-29	715	8.504	1.097
1929-30	789	8.150	1.071
1930-31	815	9.101	1.277
1931-32	729	9.203	1.584
1932-33	777	7.013	839

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s. 64-72.

*Maarif 1923-32 İstatistikleri, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933, s.56.

Mesleki ve Teknik Okulların mezun sayısı 1923-24 tarihleri arasında 103 iken, bu sayı 1931-32 yılında en yüksek seviyeye 1.584'e ulaşmış, ancak 1 sene sonra 1932-33 yılları arasında 839 mezun verdiği görülmüştür.

**Tablo 2.18. 1923-1932 Yılları Arasında Darülfünun ve Yüksekokullardan
Mezun Olan Öğrenci Sayısı**

Yıllar	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Öğrenci Sayısı
1923-24	307	2.914	321
1924-25	349	3.483	375
1925-26	420	3.930	416
1926-27	357	3.551	502
1927-28	451	3.918	627
1928-29	515	3.827	575
1929-30	502	3.682	608
1930-31	526	4.186	574
1931-32	526	4.704	598
1932-33	502	5.295	719

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s. 64-72.

Darülfünun ve Yüksekokullarda mezun öğrenci sayıları incelendiğinde 1923-24 yılları arasında 321 olan mezun sayısının 1927-28 yılları arasında yılları arasında en yüksek seviyeye 627'ye çıktığı görülmüş, bu sayı 1932-33 yılları arasında 719'a çıkmıştır.

Tablo 2. 19. Resmi Lise ve Ortaokullarla, Öğretmen Okullarının 1923-1933 Yılları Arasındaki Mezun Sayıları

Yıllar	Ortaokullar			Liseler			Öğretmen Okulları		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1923-24	--	--	--	--	--	--	--	--	--
1924-25	487	121	608	17	--	17	64	92	156
1925-26	425	107	532	289	72	361	267	136	403
1926-27	1376	356	1732	389	74	463	356	133	489
1927-28	1493	349	1909	333	65	398	435	205	640
1928-29	1482	488	1970	306	84	390	570	286	856
1929-30	2011	671	2682	429	121	550	453	328	781
1930-31	2337	720	3057	481	141	622	532	364	896
1931-32	2762	806	3568	533	154	687	566	477	1043
1932-33	3659	1188	4847	625	209	834	2	5	7
1933-34	3614	1012	4626	711	174	885	341	299	640

Kaynak: Hasan Ali Yücel, Türkiye’de Orta Öğretim, s.103.

Tablo 2.19’a göre, 1924 yılında ortaokuldan mezun olanların sayısı 608 iken bu sayı 1933 yılında 4626 ya yükselerek 50 kat artmıştır. Lise mezunları da 1924 yılında 17 iken 1933 yılında 885’e yükselmiştir. 1923-1933 tarihleri arasında ortaokul, lise ve öğretmen okullarından toplam 6.151 öğrenci mezun olmuştur. Bir ülkede eğitim kurumlarından mezun öğrenci sayısı eğitimin kalitesini ve eğitime verilen önemi göstermektedir. Bu açıdan 1923-1933 yılları arasındaki mezun öğrenci sayısındaki artış dönemin şartları gözönüne alındığında oldukça umut verici olmuştur.

III. BÖLÜM

3.1. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE BÜTÇE GÖRÜŞMELERİNDE EĞİTİM

Türkiye’de, Cumhuriyet Döneminde klâsik bütçe sistemi uygulanmış, bu uygulama bütçe sistemlerinin temelini oluşturmuştur. Bu sistemde harcama kalemi esas alınmıştır. Gider bütçesi daireler bazında sadece harcama birimlerine göre düzenlenmiş ve bu itibarla gelirlere göre gider politikası başarıyla uygulanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bütçenin küçük ve denk olmasına özen gösterilmiş ve böylelikle mali disiplin sağlanmıştır.

Bütçe, 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu’ndaki tanımıyla devlet daire ve kurumlarının yıllık gelir ve gider tahminlerini gösteren ve bunların uygulanmasına ve yürütülmesine izin veren bir kanundur. Bütçe ekonomiye yön vermede etkili ve önemli bir araçtır. Aynı zamanda ekonomik ve sosyal gelişmelerden etkilenecek şekillenebilirler. Bu itibarla, geçmişte de diğer ekonomi politikası araçları gibi bütçelerde dinamik kalmış ve ihtiyaçlara göre yenilenmiştir. Bütçeler, icra organlarına gelirlerin toplanması, tüm hizmet ve harcamaların yapılması yetkilerini de verdiği için ülkenin hizmet ve ekonomik politikalarının somut bir göstergesi olmuştur.²⁰⁸

Cumhuriyet döneminde TBMM’nin bütçeye tamamen hâkim olduğunu gösteren iki kanun; Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve Muhasebe-i Umumiye Kanunudur.

Türk bütçe sistemi Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana sürekli olarak gelişmiş ve bugünkü yapısına kavuşmuştur. Bu gelişmenin sonucu olarak bugünkü bütçe büyüklükleri ile geçmişteki rakamların karşılaştırılmasında zorluklar ortaya

²⁰⁸ Ayvaz, a.g.t., s.1.

çıkılmaktadır. Örneğin 1930 yılında “personel giderleri nedir” denildiğinde bu soruya cevap vermek oldukça zordur. Çünkü 1930 bütçesi ile bugünkü bütçenin tasnif tarzı çok farklıdır. Geçmişteki bütçe büyüklükleri değerlendirilirken bunlar göz önünde bulundurulmalıdır.

İlk bütçenin oluşturulduğu 1924 yılından bugüne kadar bazı kurum ve kuruluşlar devlet bütçesi içinde yer almıştır. Bu kuruluşlar genel ve katma bütçeli kuruluşlar olarak ikiye ayrılmaktadır. 1930 yılında bütçede yer alan kuruluşlar şöyledir:

Genel Bütçeli Kuruluşlar:

- Büyük Millet Meclisi
- Riyaseti Cumhur
- Divan-ı Muhasebat
- Başvekalet
- Şurayı Devlet
- İstatistik Umum Müdürlüğü
- Diyanet İşleri Reisliği
- Maliye Vekâleti
- Düyunu Umumiye
- Gümrükler Umum Müdürlüğü
- Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü
- Dâhiliye Vekâleti
- Emniyeti Umumiye Umum Müdürlüğü
- Jandarma Umum Müdürlüğü
- Hariciye Vekâleti
- Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti
- Adliye Vekâleti
- Maârif Vekâleti
- Nafia Vekâleti
- İktisat Vekâleti
- Milli Müdafaa Vekâleti (Kara Kısmı)
- Milli Müdafaa Vekâleti (Hava Kısmı)
- Milli Müdafaa Vekâleti (Deniz Kısmı)
- Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü

- Harita Umum Müdürlüğü
- Posta Telgraf Telefon Umum Müdürlüğü

Katma Bütçeli Kuruluşlar:

- Evkaf Umum Müdürlüğü
- Seyrisefain İdaresi
- Tahlisiye Umum Müdürlüğü
- Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü
- Ankara Şehri İmar Müdürlüğü
- İstanbul Darülfünunu
- Yüksek Mühendis Mektebi
- Devlet Demiryolları ve Limanlar Umumi İdaresi
- Konya Sulama İdaresi
- Şehir ve Köy Yatı Mektepleri

Bazı yıllarda genel ve katma bütçeli idareler içinde yer alanlardan bazıları, ilgili bütçe kapsamından çıkartılmış ve kimi zamansa bütçelerde yeni katılımlar gerçekleşmiştir.

Tezin bu bölümünde Milletvekillerinin yıllara göre eğitimin bütçesine ait görüş ve düşünceleri kronolojik ve mümkün olduğunca tematik olarak ele alınmıştır.

3.1.1 1924 Yılı Bütçe Görüşmeleri

1924 Ocak ortalarında başlayan bütçe görüşmeleri 15-20 gün içinde tamamlanarak Genel Kurula sunulmuştur. Bu arada hükümet değişikliği olduğu için İsmet Paşa ve arkadaşlarının önerileri doğrultusunda bütçe rakamlarında değişikliğe gidilmiştir.

Maliye Vekili (Bakanı) Mustafa Abdülhalik Bey ve diğer kimi konuşmacılar, 1924 yılı bütçesinin Cumhuriyetin ilk bütçesi olacağının bilinci ve heyecanı içinde olduklarını “veciz” bir biçimde kürsüden ifade etmişlerdir. Bakan, bu bütçenin, beş seneden beri devam eden Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin “muvaffakiyetle tetevvüceden (başarıyla taçlanan)” ilk barış bütçesi olduğuna dikkat çekmektedir. Milletvekili Şefik Bey, Cumhuriyetimizin birinci bütçesini incelemekle meşgul olmasından dolayı Meclisi kutlamakta ve şimdiye kadar bu millete nasip olmayan

“istiklal bütçesi” hakkında fikir beyan etmek üzere kürsüye çıktığı için de kendisini çok bahtiyar hissetmektedir.

*“Asırlardan beri keyfi idareler altında ezilen, daima kanını akıtan, malını feda eden, adaletten nasibedar olmıyan, bir gün olsun huzur ve rahat görmeyen bu millet” , “...kükremiş arslanlar gibi düşmanı memleketten, yakasını esaretten, idaresini istibdattan kurtarmıştır. Yedi kudret ve azmi millet bize, hür, zinde bir irade bahşetmiştir”*²⁰⁹

Osman Kadri Bey, bugünkü ulusal varlığın yaratıcılarını “kemali hürmetle” selamlamaktadır.²¹⁰ Feridun Fikri Bey ise, hakimiyeti milliyenin ve cumhuriyetin gayet güzel bir mefkure olduğuna işaret etmektedir. Zamir Bey, ulusal Kurtuluş Savaşında milletin gösterdiği “harikulade” fedakarlığa vurgu yapmakta. Süleyman Sırrı Bey, savaş yıllarında bütçe “tanzim”ine vakit bulunamadığına ve bu yüzden avans yasaları ile yetinildiğine işaret etmektedir.²¹¹

1924 yılı bütçe görüşmeleri esnasında en çok tartışılan konuların başında, bütçe yasalarının doğaları gereği, hangi kamu idaresine (rüşumat, tapu, posta ve telgraf, emniyeti umumiye, umum jandarma, hariciye, matbuat ve istihbarat, sıhhat ve muaveneti içtimaiye, darüleytam, adliye, maârif, nafia, şimendiferler, iktisat, müdafaai milliye, mübadele, imar ve iskan gibi) ne miktarda ödenek ayrıldığı ve bu ödeneklerin yeterli olup olmadığı hususları olmuştur.²¹²

Ayrıca 28.02.1924 tarihinde TBMM’de adeta halkın sırtında yük olan maarif katkısının hafifletilmesi yönünde Zonguldak Milletvekili Yusuf Ziya Bey ve Çorum Milletvekili İsmail Kemal Beyin teklifleri doğrultusunda Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı 326 sayılı kanun ile yenilenmiştir. Halkı gelir açısından 7 dereceye ayıran kanunun 3. Maddesi kaldırılarak 1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kararnamesinin İl Özel İdarelerinin yetkilerini genişleten uygulamaya yeniden dönüştürülmüştür.²¹³

1924 Yılı Türkiye Büyük Millet Meclisinde bütçe görüşmeleri, Milletvekili Osman Kadri Beyin ülkenin içinde bulunduğu durum ve bütçe hakkında verdiği bilgiler ile başlamıştır: “Bütçe denilince hatıra iki mühim mevcudiyet gelir. Biri mütevazi fedakâr bir halk, ikincisi azimkar, imkânsızlık içerisinde pür helecan bir Hükümet, bütçe birkaç milyonla açık huzuru âlinize geliyor. Fakat ben bu açıktan hiç korkmuyorum. Küçük

²⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre II), İ: 109, (23/2/1340), C. 6, s. 252.

²¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre II), İ: 109, (23/2/1340), C. 6, s. 253.

²¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre II), İ: 107, (20/2/1340), C. 6, s. 166.

²¹² Yüksel, a.g.m., s.311.

²¹³ Çakan, a.g.m., s. 103., TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre II), C: 6, İ: 114(28.2.1340), s. 485-491.

bir eseri telâş bile hissetmiyorum. Halk tâbiri ile delik büyük, yama küçük, Dünya cereyanı bendenize öyle kanaat hasıl etmiştir ki biz kendi yağımızla kavrulmak mecburiyetindeyiz.”²¹⁴ demiştir.

Milletvekili Kâzım Vehbi Beykonuşmasında, “*Maârif bütçesinde beş milyon lira kadar bir tahsisat görünüyor. Gerek diğer vekâletler bütçesinde mekteplere verilen masarîf ve gerek idare-i hususiye mekâtib'i iptidaiyeye tahsis ettiği para nazar-ı dikkate alınırsa zannederim ki bu miktar hemen hemen onbeş milyon liraya varır. Buna mukabil acaba bu memlekette maârif namına ne yapılmıştır? Maalesef buna cevabı nefi ile mukabele edilmektedir.*” demiştir.

Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey, anadilini kullanmayan milletin ilerleyemeyeceğini düşündüğünü ifade eden konuşmasında: “*Efendim, alkışınıza bir rüşvet vereyim; arkadaşım maâriften bahsetti. Tabîi bir maârif sesi gelince yine tekrar edeceğim. Çünkü tekrarlamaktan başka vazifem yoktur. Maârif Vekâletin de şu yoktur, bu yoktur diyor. Sorarım Maârif Vekâletinde hattâ bu Mecliste Türkçe var mı, anadiliniz var mı, soruyorum. Arkadaşlar, o millette ki anadili kullanılmaz, hattâ hiç olmazsa Arapça veyahut Acemcenin kendisi kullanılmazken o milletin terakkisi nasıl kabil olur, o milletin maârifi nasıl ilerleyebilir? Mümkün olduğu kadar kısa söylemek cihetini bir vazife addedeceğim? Arkadaşlar, gerek Hükümetin lisanından ve gerek burada söylenen sözlerden şunu anladım ki biz kendi yağımızla kavrulacağız, yağlanacağız; biraz sinirleneceğinizden korktuğum için bu cihetleri biraz süratli geçeceğim. İstikrarsız kabil değildir. istikrarsız kabil değildir ki, bu bütçe kapanabilsin.*”²¹⁵ demiştir.

Daha sonra söz alan İzmir Milletvekili Şükrü Bey, bütçeye bakıldığında Osmanlı'nın devamı niteliği taşıdığını söylemiş ve söyle devam etmiştir: “*...dünyanın en büyük ve en müthiş bir cidalini yaptık, büyük bir harp ve o harple beraber ilân edilen, büyük bir ihtilâli millet benim kanaatimce bugünkü ricalden, bugünkü Hükümetten, bugünkü müdirandan bekliyor. Bu ihtilâl; bu inkılâp, bu büyük harp yalnız Hükümet için değil- hele memurlar için hiç değil - bilhassa halk için kurulmuştur. (Kanaati, fikri - kalben olduğu gibi - fiilen de hükümran olmağa başlasın... İdare makinamız, yığın, yığın evraktan, ekseriya mânâsız yığın, yığın teşkilâtın, nâmütenahi memurlardan biran evvel kurtularak muntazam bir Devlet makinası şeklinde biran evvel işlemeğe başlasın... Şükrü Bey, köhnemiş kanunlardan sıyrılıp acilen maarif ve adaletin gelişmesini sağlamak gerekliliği üzerinde durmuş ve gelişmenin sonuçlarına biran evvel ulaşılması gerektiğini vurgulamıştır.*”²¹⁶

²¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 1, (23.02.1340), C: 6, s.253.

²¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 1, (23.02.1340), C: 6, s.265.

²¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 111, (25.02.1340), C: 6, s.329.

Şükrü Bey, konuşmasında ayrıca Maliye Encümeni olarak bütçeyi hazırlayanların ne şekilde çalıştıklarını, gayret ve çabaları sonucunda bütçeyi hazırladıklarını ve avans kanunlarından kurtardıklarını söylemiş ve teşekkür etmiştir.

“Oraya vardığım zaman bütün arkadaşlar, mükemmel ve muntazam bir bütçe yapmak ve tonu muntazaman ve vakti zamaniyle Heyeti Umumiye'ye yetiştirebilmek için tahammülgüzar bir surette çalışmıştır. Bundan dolayı bendeniz bu kürsüden teşekkür edeceğim. Çünkü gayretleriyle, bu isticalleriyle hiç olmazsa bu memleketi Avans kanunlarıyla idare etmekten kurtarmış alacaklardır. Pek temenni ederim ki, artık bu sakîm usul, bundan sonra için olsun, ebediyen tarihe gömülmüş olsun. 1340 senesi Muvazenei Umumiye kanunu lâyihasını baştan aşağı tetkik ettiğimiz zaman; görürüz ki, biraz evvel arz ettiğim veçhile, aşağı - yukarı bundan 8 - 10 sene evvel yapılan bütçelerin varidat ve masarifât fasıllarına büyük bir müsabebet ile benziyor. Muvazenei Maliye Encümenince yapılan ekseriya pek haklı ve pek acı tenkidlerle Hükümetçe yapılan bir iki vaitten başka bütçemizde biraz salah ve hareket emareleri bulmak hakikaten pek müşküldür. Yalnız varidat faslına atfî nazar ettiğimiz zaman görürüz ki, burada yıllardan beri, göre göre bir türlü alışamadığımız o gavrifennî. o gayriâdil ve zalim vergiler Kurunu Vüsata simasiyle bütçemizde arzı endam ediyor. Bendeniz bu vergiler hakkında uzun uzadıya söz söyleyecek değilim.”²¹⁷

Milletvekili Şükrü Bey iki gün sonraki celsede yaptığı konuşmasında Aşar Vergisinin nedenli ziraatın ilerlemesine zarar vereceğine dair görüşünü şu şekilde dile getirmiştir;

“Bilhassa Temettü Vergisi hakkında Muvazenei Maliye Encümeni tarafından vurulan birkaç yamadan ve Hükümet arzından 1340 senesinde muntazam bir Temettü Vergisi Kanununun geleceği hakkında işitilen vaitten sonra bu vergiler arasında en bellibaşlı varidatımızı temin eden Aşar Vergisi vardır ki, bu hususta birkaç söz söylemekten men'i nefsedemiyorum. Çünkü Aşar Vergisi o kadar haksız, o kadar manî terakki ki, bunun hakkında şimdiye kadar birçok sözler söylenmiş ve birçok yazılar yazılmış olmasına rağmen bunun fenalığı hakkında söz söylemek her halde hiçbir zaman kâfi derecede fazla söz söylenmiş olmayacaktır.”²¹⁸ Beyefendiler; Aşar Vergisi; pek çoklarımızın zannettiği gibi adaletsiz değildir, yalnız gayrifennî değildir, yalnız zâlim değildir. Bilhassa Aşar Vergisi, ziraatın terakkisine mâni bir vergidir. Bendeniz Aşar Vergisinin fena cepheleri hakkında söylenecek sözleri diğer arkadaşlara bırakıyorum. Bendeniz yalnız bilhassa ziraatin

²¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 1, (23.02.1340), C: 6, s.265.

²¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 111, (25.02.1340), C: 6, s.330.

terakkisine mâni olduğunu birkaç cümle ile Heyet-i Celilenize arz etmek istiyorum.”diyerek ayrıntılı şekilde izah etmiştir.

Maarifvekili Şükrü Saraçoğlu Bey, maarif bütçe görüşmelerine,

“Beyefendiler: Zannediyorum ki memleketimizde Maârif için çok az bir külfet ihtiyar ediyoruz. Halbuki alelûmum memleketimizin külfeti kadar bir külfet ihtiyar ediyoruz. Filvaki bütçemiz tetkik edildiği zaman yalnız âli ve orta tedrisatımız için bütçemizin binde sekseni nisbetinde bir parayı maârifimize hasrediyoruz.”²¹⁹ diyerek başlamıştır:

Saraçoğlu, Arap harfleri nedeniyle okuma yazma oranının düşük olduğunu buna bir çare bulunması gerektiğini şöyle dile getirmiştir.²²⁰ ”Efendiler; bunun yegâne kabahati harflerdir. Arap hurufatı, Türk lisanı yazmaya müsait değildir. Hacıımızın, hocamızın âmirimizin. memurumuzun gayretine, yıllardan asırlardan beri yapılan bunca fedakârlıklarına rağmen halkımızın ancak yüzde ikisi veya üçü okumuştur. Efendiler: Diyorlar ki memleketimiz seyrek nüfusu az, çocuklarımızı bir bina altında toplamak imkânı yokmuş. Bunun için okuyamıyormuşuz. Hayır efendiler, yalandır. Efendiler: İsveç, Norveç arazi itibariyle bizden çok büyük, halkı bizden daha az, darmadağındır. Böyle olduğu halde yüzde yüzü okuma, yazma biliyor. Bunların hocaları seyyardır. Lütfen dikkat ediniz, fazla hoca bulmak imkânı olmadığı için seyyar hocaları vardır. Sekiz, on köyün bir mektebini bir hocaya verirler. Devri daimî yapmak suretiyle yine oradaki çocuklara okuma, yazmayı öğretmişlerdir. Ben isterdim ki tedrisat-ı âliye ve orta tedrisat için bütçesinin binde yüzünden fazla bir meblâgını tahsis eden bu millet, pek az bir zaman zarfında çocuklarının okuyup, yazmasını görsünler; filvâki maârif bütçesi, mekteplerin bir kısmına malik olan bir müessesedir. Her vekâletin birçok mektebi vardır. Her vekâletin bu uğurda aldığı milyonlar var. Bütün bunlardan sonra Hususiyelerin hikmeti vücudu, tedrisat için para toplamak ve muallimlere dağıtmaktır. Bundan maada hususi mektepler, arpa ve buğday ile tutulan hususi hocalar bütün bunlar hesabedilecek olursa bu memleketim masarifi için senevi yaptığı «masraf yirmi beş milyon liraya tecavüz eder. Yani bundan aşağı yukarı bütçemizin dörtte birini teşkil ediyor.”²²¹ Buna, rağmen yine okuyup yazmak bilmiyoruz. Bu pek büyük bir derttir. Benlim kanaatimce buna sebep doğrudan doğruya harflerdir. Maârif Vekâleti bu hususta ne düşündüğünü ve pek az bir zaman zarfında ne yapabileceğini, bu derde deva olarak söylemek mecburiyetindedir.”

²¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 111, (25.02.1340), C: 6, s.335.

²²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 111, (25.02.1340), C: 6, s.335.

²²¹ TBMM Zabıt Ceridesi(Devre II), İ: 111, (25.02.1340), C: 6, s.336.

Saruhan Milletvekili Vâsıf Bey bütçenin öneminden bahsettiği konuşmasında bütçenin bir ülkenin iç ve dış siyasetini nedenli ortaya çıkardığını şöyle dile getirmiştir;

“Bütün medeni milletlerde mevcudolan tariflere nazaran bütçe yalnız bir devletin varidat ve masarifatını tesbit eden, rakamlarını gösteren, parasını gösteren bir kanun değildir. Bütçe istinadettiği devletin siyasiyeti umumiyesini, bilhassa dahilî siyasetini ve dahilî siyasette tatbik edeceği hududu, efkâr ve esasatı gösteren bir düsturu mühimdir. Bu itibarla bütçeyi tetkik ederken; biz bu bütçeyi getiren Hükümetin, Cumhuriyetimizin umdeeriyle ve Cumhuriyetimizin esasatıyla ve Meclisi Âlinin kemali katiyet ve azmiyle ilân ettiği çok aziz ve kutsi umdelerle ne derecelere kadar kabili telif olduğunu tetkik etmek lâzımgelir”²²²

Saruhan Milletvekili Vasıf Bey konuşmasına bütün mekteplerin MaârifVekâletine bağlanması konusuna değinerek devam etmiştir:“O halde arkadaşlar, Hükümetin bize getirdiği bütçe dâhilinde medrese, mektep meselesi diye ayrı merciye tabi, ayrı ilim ve irfan ve terbiye müesseselerini kabul edemeyiz. Bütün mekteplerin mercii Maârif Vekâletidir. Bütün müessesatı ilmiyenin mercii Maârif Vekâleti’dir. Bundan sonra mektep, medrese meselesi yoktur. Türk Milletinin nesillerini yetiştirecek bir tek ilim ve terbiye müessesesi vardır. Bunu ilân etmek ve bütçemizde tatbik etmek mecburiyetindeyiz.”²²³

Çorum Milletvekili İsmail Kemal Bey ile Maârif Vekili Şükrü Bey (Saraçoğlu) arasında eğitimin finansman sıkıntısı ile ilgili şu konuşma geçmiştir:

Çorum Milletvekili İsmail Kemal Bey- “1340 senesi varidatı masarifatına tekabül etmeyen vilayetlere 100 bin lira tahsisat konmuştur. Halbuki geçen sene varidat daha çoktu. Bu sene aşar kalktı. Tarik parası yol kanunu kabul edildikten sonra yola tahsis edildi. İdarei hususiyelerin varidatı azaldı. Binaenaleyh geçen sene yüz bin lira verildiğine göre, bu sene (500) bin lira koymak lâzım idi.. Tenzilindeki maksat nedir?”²²⁴

Maârif Vekili Şükrü Bey (İzmir)- *Tedrisatı iptidaiye vergisinden dolayı, İdarei Hususiyelerde her taraf şikayetçidir. Biliyorsunuz, bu hususu sizlere arz etmiştik ki, hükümet tarafından teklif edilen bütçeyi pek ufak tadilatla Heyeti Celilenize sevk edeceğiz. Yaptığımız evvelâ bundan ibarettir. Saniyen: İsmail Kemal Bey’in, küçük bir noktalarını tashih etmek isterim, hatalarını demiyeyim. Geçen sene hükümet (100) bin lira tahsisat isteyerek bütçeyi, muvazeneye ve muvazeneden buraya sevk etmiş değildir. Bütçe, tahsisatsız olarak Heyeti Celilenize sevk edilmiştir. Heyeti Celile bu tahsisatı kabul etmiştir.*

²²² TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 113, (27.02.1340), C: 6, s.413.

²²³ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 113, (27.02.1340), C: 6, s.416.

²²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre: II), İ: 66, (28.2.1 341)1925, C: 15, s.27.

İsmail Kemal Bey (Çorum)- *Efendim! Madem ki bu tahsisat kabul edildi. Halbuki varidat geçen sene fazla idi. Bu sene azdır. Hususiyelerde varidat kalmamıştır. Her tarafta tedrisatı iptidaiye vergisinden müştekidir. Binaenaleyh geçen sene (100) bin lira kabul edilince, bu sene daha ziyade teklif etmek lâzımdır. Memleketi kurtaralım beyler.”* demiştir.²²⁵

1924 yılı genel bütçesinde eğitime dair konuşulanlar görüldüğü üzere öneriler, serzenişler olmanın ötesine geçememiş genel bütçenin içinde eğitime az yer ayrıldığı konusunda mütabık kalınmış ve bu durum 1925'te de devam etmiştir.

3.1.2. 1925 Yılı Bütçe Görüşmeleri

1925 yılı bütçe görüşmelerinde ortak payda “1925 yılı bütçesinde maarife verilen paranın az olmasıdır. Bu konunun açık bir şekilde irdelenmesi gerektiğini anlatan dönemin Maarif Vekili Şükrü Saraçoğlu konuşmasına ilkokulun durumunu izah ederek başlamıştır:

*“Efendiler! Ana kucagından ve aile ocağından sonra müsterek terbiyeyi, müsterek hissi ve müsterek tahsili verecek olan bu mektepler, memleketimizde hayli tenevvü ediyor. Evvelâ leyli iptidailerimiz var, saniyen öksüz yurtlan dediğimiz darüleytamlarımız var, saniyen liselerimizin ve ortamekteplerimizin ilk sınıfları mevcut, rabian bazı muallim mekteplerimizin tatbikat sınıfları, mevcut ve nihayet İdarei Hususiyelerin ilk mektepleri ve en son da ekalliyetlerin, ecnebilerin mektepleri ve biraz da hususî eşhas tarafından açılan ilk mektepler mevcuttur.”*²²⁶

Saraçoğlu, ilk tedrisatın çok önemli olduğunu okula giden öğrenci sayısının oldukça az olduğunu, mevcut mekteplerin kalitesinin artırılması için çalışma yapılması gerektiğini şu cümlelerle dile getiriyor: “Bilirsiniz ki, memleketimizde ilk tahsil meccani ve mecburidir. Binaenaleyh Maârif Vekâleti her şeyden evvel ilk tahsil çağında bulunan vatan yavrularına bu meccaniyeti ve bu mükellefiyeti temin etmekle mükelleftir. Memleketimizde yekdiğerinden çok farklı mekteplerimizin içinde tahsil eden çocukların yekûnu alettakrip 300 bin kadardır. Halbuki her milletin nüfusu bugün hiç olmazsa bir milyon çocuğun mektebe devam etmesi lâzım geliyor. Görülüyor ki, daha şu ilk basit ve sade rakkam, Maârif Vekâleti'ni ve hatta bütün memleketi alâkadar eden çok mühim bir mesele karşısında bulunduruyor ki 0 da; ilk tedrisat meselesidir. Acaba vatan için hayatı olan bu mühim meseleyi halledebilmek için elimizde mevcut mekteplerden hangisini numune

²²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre: II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.27.

²²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 2, (28.02.1341)1925, C: 15, s.14.

ittihaz ederek, hangi mekteplerin yolundan giderek, bu büyük ve mühim meseleyi halle yaklaşıcağız.²²⁷

Saraçoğlu konuşmasında, leyli (yatılı) iptidailerin masraflarına da değinmiş:

“.... Leylî iptidailere gelince; bu mektepler malûmu âliniz geçen sene muayyen bir maksat ve muayyen bir hedef için açılacaktı. Millî varlığımızın, millî vahdetimizin bir kat daha tarsini gayasiyle açılması lâzım gelen bu mektepler açılırken, bu hedeften inhiraf edilmiştir. Bendeniz bu sene bu mekteplerin açılması için koyacağınız rakkamın yekûnu ile, bu maksat dahilinde kalarak açmağa çalışacağım. İlk tahsil mekteplerinden olan leyli iptidailerimiz, büyük ihtiyaç karşısında, ilk tedrisat meselesinin azameti karşısında, çok aciz, çok zavallı bir silâhtır. Bu millete çok pahalıya mal olan ve hatta arz ettiğimiz gibi ihtiyacımızın büyüklüğü karşısında bir nevi lüks mahiyetini alan mekteplerdir. Kadrosu tamam olmuş bu kabil bir mektep bu millete senevi 15-20 bin lira arasında bir masrafa mal olacaktır. Demek ki ikibin köyümüzde bu mekteplerden birer tane açacak olursak, tekmil Türkiye'nin bütçesinin lâakal yarısını buna sarfetmek icap edecektir.”²²⁸ diyerek masrafların ağırlığını dile getirmiştir.

Saraçoğlu aşağıdaki konuşmasında öksüz yurtlarının (darüleytamların) bütçeye getirdiği yükden de bahsetmektedir:

“Öksüz yurtlarına gelince efendiler! Bunlar da kendi maksatları dahilinde müfit olmağa çalışan mekteplerdir. Fakat biraz evvel arz ettiğim leyli ilk mektepler gibi, bunlarda çok pahalıya mal olmaktadır. Beş altı bin çocuğumuzu okutmak için bugün bir, birbuçuk milyon liraya yaklaşan bir masraf yapmak mecburiyetinde kalıyoruz. 100 - 150 bin çocuğu okutmak için 100 - 150 milyon liralık bir bütçe ile karşılaşmak mecburiyetinde kalacağız. Binaenaleyh görülüyor ki, gerek leyli iptidailer yolu ve gerekse darüleytamlar yolu maârifî umumiye meselemizi halledebilmek için tıkalı bir yoldur.”²²⁹

Saraçoğlu'nun İl Özel İdarelerinin ilk mekteplere olan desteğinden bahsettiği konuşmasında; “İdare-i Hususiyelerin ilk mekteplerine gelince; ilk tedrisat meselesini bu yolda halletmek istemek; hiç şüphe yoktur ki en tabii bir yoldan bu meselenin hallini beklemek demektir. Fakat efendiler! Vekâlette arkadaşlarla yaptığımız tahkikatta şu neticeye dahil oldukki, bu dahi nihayeti uzun bir bekleyişten ibaret olacaktır. Yaptığımız hesaba nazaran mevcut olan muallimlerden hiç birisi meslekten ayrılmamak ve hatta ölmek şartıyla bugünkü Muallim Mekteplerimizin çıkaracağı muallimlerin kâffesini behemehal bu işe hasretsek; Türkiye'ye lâzım olan mekteplerin muallimlerini ancak «64»

²²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66 (28.02.1341)1925, C: 15, s.14.

²²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 2, (28.02.1341)1925, C: 15, s.14.

²²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 2, (28.02.1341)1925, C: 15, s.15.

sene- de hazırlayabileceğiz. Farz-ı muhal olarak bu muallimler elimizde mevcut olsa veyahut her hangi bir vasıta ile bu muallimleri elde etmek kabil olsa, gene halli çok müşkül olan büyük bir mesele karşısında kalıyoruz. O da: îdare-i Hususiyelerin maârife hasr ve tahsis ettikleri paradan lâakal (4) veya (5) misli fazla bir masraf yapmak mecburiyetinde kalacağız ki bu da lâakal (40) milyondan aşağı olmayan bir meblâğa baliğ olmaktadır. Efendiler! bilhassa geçenlerde kabul ettiğiniz Yol Kanunundan, ilk mektep muallimlerine kabul ettiğiniz zamaimden, hatta aşarın ilgasiyle o verginin almış olduğu renkten sonra; mahallî maâriflerinden fazla bir inkişaf beklemek pek haksızca bir intizar olacaktır, işte bunun içindir ki, mümkün olduğu kadar süratle bu meseleyi halledebilmek için Dahiliye Encümeninde tetkiki ikmal edilmek üzere bulunan bir kanun lâyihası vardır ki; bu lâyihanın Heyeti Celileniz tarafından biran evvel kabulü ile kesbi kamâniyet etmesini rica edeceğim.

Saraçoğlu köy okullarınailişkingörüşlerini dile getirdiği konuşmasında başka ülkelerle kıyaslamalara da yer vererek;

“Efendiler! Görüyoruz ki, ilk tedrisat meselesini halledebilmek için, bugün elimizde bulunan yolların veya hepsinden giderek neticeye varmak imkânı yoktur. Bendeniz ve arkadaşlarım şuna kani olduk ki; ilk tedrisat meselesini bir an evvel halledebilmek için başka tipte bir mektep yani (Köy mektebi) namıyla çok az zaman isteyen ve çok az para ile meydana getirilmesi mümkün olan bir tip mektep yapmak mecburiyetindeyiz. Efendiler Bugün küçük bir köyden imamları, hatipleri, mektepleri, hocaları için fedakârlık istemek, o köye tahammül edemeyeceği bir yükü yükletmek demektir. Halbuki sureti ciddiye de hazırlanmış, köylü hayatından pek çok yükselmemiş, aynı zamanda şehrin ihtiyaçlarıyla meluf olmamış muallimlerimiz hazırlanacak olursa, arz ettiğim vazaif tamamen bir veya iki kişi tarafından yapılabilir ve şu surette bu mekteplerin bizden talep ettikleri masraf hayli azalır.”²³⁰

“Bundan başka İsveç, Norveç gibi hayatı ve halkın dağınıklığı itibariyle bize benzeyen memleketler ilk tedrisat meselesini seyyar muallimlerle halletmişlerdir. Eğer biz de demin arz ettiğim köy mekteplerini biran evvel vücade getirir ve bunlardan sekiz on tanesini güzel bir surette teçhiz edilmiş bir vaziyete sokar ve güzide ve seyyar bir halde yetiştirecek muallimlerin tedrisi ve nezareti altında bırakacak olursak, istediğimiz maksadı elde etmiş olacağız. Bu kabil köy mekteplerinde lâzım olacak muallimleri bir an evvel yetiştirebilmek için, bendeniz gelecek seneden evvel yetiştirebilmek için; darüleytam mektepleriyle imam ve hatip mekteplerinin bir kısmını bu cihete imale etmek istiyorum.”²³¹

²³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66 (28.02.1341)1925, C: 15, s.15.

²³¹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.15.

Saraçoğlu orta mekteblere ilişkin ise bütçenin azlığını şu şekilde dile getiriyor:

“Orta tedrisat mekteplerine gelince: Muvazene-i Umumiye Kanunumuzun müzakeresi münasebetiyle, Maliye Vekili muhterem beyefendinin bu kürsüden söylediği sözler arasında bilhassa köylümüzün, milletimizin, toprağa, hayata, saya, istihsale nasıl atıldığı beliğ rakamlarla ifade olundu. Bendeniz de talebesizlikten naşı mekteplerini kapamak mecburiyetinde kalan Maârif Vekâleti’nin geçen sene vuku bulan talepleri kısmen bile tatmin edemeyecek kadar az kadro dahilinde kaldığını arz edeceğim. Nasıl köylümüz, halkımız, saya, istihsale, toprağa atılıyorsa, gençlerimiz de, çocuklarımız da tahsile, ilme belki daha fazla bir memnuniyetle rağbet gösteriyorlar. Bu rağbete mukabil beyefendiler, bu sene yalnız sizden yeni olmak üzere üç muallim mektebi ile on orta mektep tahsisatı isteyebildik. Bunun da başlıca sebebi her şeyden evvel bütçemizin vaziyeti, saniyen çok mekteplerden ziyade iyi mekteplere malik olmak arzusudur.”²³²

Bununla da iktifa etmek istemedik, bütçemizde birçok tetkikat yaptık. Bütçeye hiç bar olmaksızın, aynı zamanda mekteplerimizin mükemmel olması endişelerimizi takım etmeksizin acaba bir tevessü kabiliyeti var mı? Bunu aradık. Gördük ki efendiler, derslerimizin bazı grupları az saatlidir. Yani muallimlerden bir kısmı haftada beş, altı, yedi saat kadar az ders okutarak maaş almakla vakitgeçiriyorlar. Bu derslerden kabiliyeti tevhidîyesi olanları toplamaya başladık. Her muallime 1 5 - 1 8 saat kadar ders vereceğiz ve şu suretle hem muallimlerin şahıslarından, hem de bütçeden tasarruf imkânı olacaktır. Bu yapacağımız tasarruflarla da en çok talepler karşısında kaldığımız mekteplerin yanı başına bir şube küşat edeceğiz ve mehmaemken talepleri tatmin etmeye gayret edeceğiz.”²³³

Orta tedrisat namı altındaki mekteplerimiz şunlardır: 19 lisemiz beş tane askerden müdevver lisemiz, 24 muallim mektebimiz, altı tane meslek mektebi, 26 tane imam hatip mektebi ve 60 tane orta mekteplerimiz vardır.

Liselerimiz gerek programları ve kadroları ve gerek heyet-i idare ve talimiyeleri itibariyle her halde dünyadaki arkadaşlarıyla yan yana gelecek bir surettedir. Yalnız liseler meselesinde meccaniler tipi mevcuttur ki, bu meccanilerle ücretliler arasındaki nispet 1 /4 olacak iken, birçok zamanlardan beri bu nispet tecavüz edilmiş, aşağı yukarı leyli kısmının meccanileri, ücretlilerle adeden müsavi denecek bir dereceye varmıştır. Binaenaleyh bu meccanileri nısıf nısıfa iblâğ etmek veyahut mevcut çocuklardan bir kamını kollarından tutuk atmak lâzım gelir.”²³⁴ Fakat hiç şüphe yoktur ki tahsilde bulunan bir çocuğun Heyeti Celileniz dışarıya atılmasını arzu etmez. Binaenaleyh bizzarure meccanilerin adedini ücretlilerle

²³² TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.16.

²³³ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.16.

²³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.16.

müsavî bir hale ifrâğ etmek mecburiyetindeyiz. Bu münasebetle şu ciheti arz edeyim ki, biz bu efendilere yalnız orta tahsillerini yaparken yardım ediyoruz. İşte ya bu yardımı bütün bütün kaldırmak, yahut âli tahsillerini ikmal edinceye kadar devam ettirmek mecburiyeti var. Yoksa bugünkü yarım tedbir, yarım muavenet bir çocuk için müfit olacağı yerde muzır olmasına da sebep olabilir.

Saraçoğlu, talebe bulunamaması bahane edilerek askeri okulların maarif vekaletinden ayrılmasını isteyenleri konu alıyor ve bu kararın doğru bir karar olmadığını dile getiriyor:

“Askerden müdevver liselerimize gelince: Efendiler! Maatteşekkür size söyleyebilirim ki, bunlar her gün daha iyi vaziyete girmektedirler. Filvaki Ekrem Bey gibi bazı arkadaşlarımız, bu sene Harbiye Mektebinin ve Tıbbiye-i Askeriyyenin kâfi talebe bulamamış olmasını sebep olarak gösterip, bu mekteplerin şu veya bu yoldan yeniden Müdafaa-i Milliyeye devrini istiyorlar. Kezalik Cafer Tayyar Paşa Hazretleri de sivil mekteplerinde talebeye askerî ruh verilemeyeceğini ileri sürerek, başka yoldan aynı hedef ve gayeye varmak istiyorlar. Burada iradî nutuk eden Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri de efendiler, biz tevhidî tedrisatı yanlış anlıyoruz, tevhidî tedrisat demek, bütün bu mekteplerin sivil hale ifrâğı demek değildir, dediler. Efendiler! Her şeyden evvel şurasını arz edeyim ki; gayeleri tahsil, talim ve terbiye olan hiçbir mektep Maârif Vekâletinin idaresinden, Maârif Vekâletinin programından hariç kalmaz. Yoksa daha dün ilân ettiğimiz inkılâbın ruhu çok rencide edilmiş olur.

“Efendiler! Geçen sene Harbiye ve Tıbbiye-i Askeriye kâfi talebe bulamamış, acaba yüksek tedrisat yapan mekteplerimizden hangisi kâfi talebeyi bulabilmiştir? Biliyorsunuz ki efendiler, bizim bilhassa orta tedrisat mekteplerinin bulunduğu saha, senelerden beri düşmanın işgali altında kaldı ve bu kısım mekteplerimizin birçoğu kapalı kaldı.²³⁵...Yalnız Kuleli idadisinde 1 600 talebemiz mevcuttur. Binaenaleyh Harbiye Mektebinin veya Tıbbiye-i Askeriyyenin kâfi talebe bulamadığını ileri sürerek, bu mektepleri ciheti askeriyyeye devrettirmek istemek doğru bir iddia alamaz.²³⁶

Saraçoğlu, meslek mektepleri ile ilgili konuşmasında; kişilerin iş konusunda tercihlerinin işin ehli ustalıktan ziyade memuriyetten yana olduğunu bu görüşü değiştirmenin yolunun meslek mekteplerine önem verilmesi olduğunu ve usta yetiştirmenin önemini dile getiriyor:

“Meslek mekteplerimiz koskoca Maârif Vekâleti’nden maalesef 6 rakkamı ile tahdit edilecek kadar azdır. Mersin’de Ticaret Mektebimiz, kezalik Aydın’da da bir tek Sanayi

²³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.16.

²³⁶ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.17.

Mektebimiz vardır. Meslek mektepleri mevzubahis olduğu zaman, hatırıma şimdiye kadar memleketimizin bu hususta sarfetmiş olduğu mesainin niçin lâzım olan semereyi vermediği mevzubahis oluyor. Meslek adamı yetiştirmek gayesiyle her te, bilhassa İstanbul'da doğrudan doğruya meslek adamı yetiştirilmek azmiyle birtakım mektepler açılmıştır. Fakat bu açılan mekteplerin aşağı yukarı yetiştirmiş olduğu talebelerin yüzde doksanı, belki daha fazlası derhal memuriyet peşine takılmış ve öğrenmiş oldukları sanatı memlekette hayat sahasında istimal ederek hayat adamı olacakları yerde, memuriyete, müstehlik sınıfı arasına karışmaya doğru bir temayül göstermişlerdir.”²³⁷

Saraçoğlu, “Bu fena neticenin, yalnız bir tek şu veya bu sebebin tesiriyle yapıldığını iddia etmek hiç şüphe yok doğru olmaz. Ancak bizim varlığımız neticede en başta sebep olarak şunu bulduk: Bu kabil memleketimizde daima iki sınıf muallim yan yana bulunmuştur. Nazarî muallimler, amelî muallimler. Nazarî muallimler, şu veya bu kalemin mümeyyizi, tahrirat kâtibi vesairesidir ve binaenaleyh, temiz yakalıkları, ütülü pantolonları, şık potinleri mevcuttur.

Amelî muallimlere gelince: Bunlar da âlelekser ustalardır. Bunların da nasırlı elleri, mühmel elbiseleri mevcuttur. Çocuk, henüz daha taze yaşındamak için paradan başka hoca lâzımdır. Hoca ise bir günde, beş günde yetiştirilemiyor, bilhassa para ile tedarik edilemiyor. Binaenaleyh, biraz sabur olacağız. Fakat herhalde bu mekteplerimizin büyük bir kısmını, mümkün olduğu kadar süratle meslek mektebi haline ifrağa çalışacağız.”²³⁸

Darülfünun bütçesinin maarif bütçesinden ayrı tutulması gerektiğine dair Milletvekilleri arasında geçen konuşmada Saraçoğlu, “Efendiler! Bundan sonra sıra yüksek tedrisata geliyor. Yüksek tedrisat meyanında doğrudan doğruya Maârif Vekâleti tarafından idare edilen mektepler, üç tanedir. Sanayii Nefise Mektebi, Yüksek Muallim Mektebi ve Mektebi Mülkiyedir. Bu mekteplerin her üçü, memleketin birtakım ihtiyaçlarını karşılamak için ciddiyetle çalışan ve Maârif Vekâletini ve zannederim Heyeti, Celilenizi memnun edecek müesseselerdir. Filvaki bu münasebetle Darülfünun hakkında dahi bir münakaşa kapısı açmak ve münakaşaya girmek icap ediyorsa da, Heyeti Celile tarafından kabul edilen kanunlar neticesi ve muhtar bir idareye ve muhtar bir bütçeye malik olan Darülfünun bütçesi ve Darülfünun müessesesi hakkındaki münakaşatı, kendi bütçesinin müzakeresine talik etmek zarureti vardır. “

²³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.19.

²³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 2, (28.02.1341)1925, C: 15, s.18.

Trabzon Milletvekili Ahmet Muhtar Bey ise Saraçoğlu'nun açıklamasına karşılık Darülfünun bütçesinin Maârif Bütçesinde görüşülmesine dair kararın olduğunu belirtmiştir;

Saraçoğlu, konuşasını şu şekilde sürdürmüştür: *“Heyeti Cehle, Muhtar Beyefendi'nin söyledikleri veçhile Maârif Bütçesi müzakere olunurken Darülfünun bütçesinin Maârifbütçesiyle beraber görüşülmesi arzu buyurulmuş ve Darülfünun meselesi hakkında Maârif Encümenine gönderilmiş diğer bir takrir de mevcuttur. Yalnız bendeniz, Maârif Vekili sıfatıyla, Heyeti Celilenin nazarı dikkatine bilhassa şu noktayı arz etmek isterim. Acaba şu kanun yaşarken, Darülfünunun müstakil bir bütçesi olması zarureti var mıdır, yok mudur? Eğer bu kanun yaşarken Darülfünun bütçesinin müstakil bir şekilde Heyeti Celileye gelmesi zarureti varsa ve Darülfünun meselesi orada mevzu bahsolacaksa...”*²³⁹

Saraçoğlu mektep müzesi yapılması konusundan bahsediyor ve bunun önemini şu şekilde anlatıyor: *“Kezalik mektep müzesi namı altında yepyeni bir tahsisat istiyoruz. Mekteplerimizin âlât ve edevatı dersiyesi, bir intizam ve bir program altında şimdiye kadar sıkı bir surette tatbik ve takip olunmadığı için, bazı mekteplerdeki âlât ve edevat diğer mekteplerde bulunmuyor. Kezalik en çok istifadeli olan bir âleti bir mektepte bulduğunuz halde, diğer bir mektepte başka markalı bir âleti görüyorsunuz. Biz her sene yapabileceğimiz mübayaatta numuneleri gözümüzün önünde bulundurabilmek için, burada küçücük bir mektep müzesi yapmak istiyoruz. Bir mektep için lâzım olan alât-ı ve edevatı dersiyeyi tasnif edeceğiz. Siparişatımızda, tadilâtımızda büyük suhuletlere mazhar olacağız. Hatta Aydın Sanayi Mektebi Müdüriyeti'nin bana verdiği teminata nazaran, birkaç sene sonra açacağımız meslek mekteplerinde eğer bu sanayi müzemizde, mektep müzemizde bu alât ve edevat mevcut olursa, bunları memleket dahilinde imal edebilmek fırsatını da elde edeceğiz.”*

Saraçoğlu, Darülfünun öğretim üyeleri ve öğrencilerinin ulusal ve uluslararası kongre ve konferanslara katılmalarının önemini dile getiriyor: *“...Kezalik yeni tahsisat arasında irşat ve kongrelere iştirak matbu nüshada unutulmuştur maârifmükâfatı diye bir para görüyorsunuz. Maârif mükâfatından maksat şudur: Avrupa Darülfünunlarında her sene Avrupa ağniyası tarafından verilmiş paralarla açılmış müsabakalar mevcuttur. Bu müsabakalar âlelekser memleketin en çok şiddetle duyduğu ihtiyaçları tahlil ve terkip edebilecek yazıları ihtiva eder. Meselâ: Memleketimiz için halka sıtma hakkında bir risale yaptırabiliriz. Kezalik memleketimiz için mucibi münakaşa olan efkâr ve mütalâatı, bir serlevha şeklinde Darülfünun müdavimlerine ve mezunlarına yaptırıp, bunlar için birkaç mükâfat verecek olursak ümit ediyorum ki yavaş yavaş bu gibi şeyler meleketimizde de*

²³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.19.

*başlar ve Avrupalılarda ümit bahş neticeler veren yol bizim de memleketimize, milletimize kâfi derecede istifade bahşetmeye vesile olur.*²⁴⁰

Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey, Saraçoğlu'ndan "İrşat" kelimesinin izah edilmesini rica ediyor.

Saraçoğlu, "irşattan maksat memleket dahilinde irşat. Saniyen bu para ile kendi kendimizi de irşat etmek istiyoruz. Memleket haricinde birçok cereyanlar mevcuttur. Bilhassa hariçte birçok Türk muhipleri vardır. Onların cereyanları ilen ilimleri ile alâkadar olmak, tahsilleriyle alâkadar olmak ve oradan mümkün olursa kendi kendimizi de irşat etmek istiyoruz."²⁴¹ demiştir.

Maarif Vekili Saraçoğlu'nun parasız öğrencilerin masrafları konusundaki çözüm önerileri aşağıdaki konuşmasındaki gibidir:

"Meccaniler meselesine gelince: Bu cidden çok güç bir meseledir. Ve zannediyorum belki bu dert memleketimizde mekteplerin kurulduğu günden beri mevcuttur, ve hatta zannediyorum 1/4 kanunu kabul edilirken meccanî mevcudu 1/4 olmaktan çok uzaktı. Birtakım kanunlarımız mevcuttur. Bu kanunlar, leylî meccanî olarak şu sınıf veya bu sınıf çocukların mektebe kabul edilmesi mecburiyetini veriyor. Diğer bir kanun bu mecburiyet ancak 1/4 nisbetinde olacaktır diyor. Fakat arz ettiğim gibi belki bizzat bu 1/4 kanunu kabul edilirken nisbet bu 1/4'ü çoktan geçmiş bulunuyordu. Her vekil de zannederim ki bendeniz gibi gayri kabili hal bir mesele karşısında kalıyor. Ya mevcutları kapı dışarı etmek, atmak ki zannediyorum bunu hiçbir kimse tecviz edemez yahut bir kısmını kapı dışarı atmak lâzım geliyor. Bu hususta bendeniz biraz endişeli davrandım."²⁴² Bu gayri kanunî vaziyeti haber alarak, kanunî bir vaziyet vermek isterdim. Bir iki tane de bendeniz meccanî yaptım. Hepiniz bilirsiniz ki Tıbbiye i Askeriye'nin pek meşhur ve namdar hocası Vasfi Bey vefat etti ve pek muhtaç bir vaziyette birçok çocuklar bıraktı. Bunlar bana geldiler, kanunun muhalefetinden bahsettim. Vaziyeti uzun uzadıya teşrih ettiler ve bu teşrihat karşısında bu mesuliyeti üzerime alarak bu çocukları kabul ettim. (Çok iyi etmişsiniz sesleri) Ve dedim ki Heyeti Celileye arz edecek olursam zannederim Heyeti Celile beni tevbih etmezler."²⁴³

Trabzon Milletvekili Muhtar Bey, "Vekil Bey'e olan hürmetlerim bipayandır. O iki efendiyi mektebe alarak fevkalâde iyi bir şey yapmıştır. Fakat derhal buraya gelerek bir kanunla bize müracaat edip mezuniyet almak lâzımdı veyahut servetleri müsaitse,

²⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.21.

²⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.21.

²⁴² TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.22.

²⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 2, (28.02.1341)1925, C: 15, s.22.

ücretlerini kendi servetlerinden vermeli idiler.²⁴⁴ Yoksa ne olursa olsun hissiyatına mağlup olarak bütçe hilâfına hareket etmemeli idi. Bilhassa selefi muhteremleridir ki, bu kanunla mevcudun rub'unun meccani olmasını teklif etmişlerdi ve bu teklifi yapan, arz ettiğim gibi selefi muhteremleri idi ve o zat bunları rub'un dan fazlaya çıkarmıştır ve bu şekilde bu memlekette hiç bütçe olmadığını ispat etmiştir. Şu halde bir aydır niçin bütçe ile uğraşıyoruz? Mademki vekiller bütçe ile alâkadar olmuyorlar ve memleketin parasını istedikleri gibi sarf edebiliyorlar. O halde burada beyhude yere uğraşıp bütçeyi çıkararak vekillerin eline vermekte hiç mâna yoktur.²⁴⁵

Maarif Vekili Saraçoğlu Bey, “Efendiler Muhtar Beyefendi, cebinden vermeli veyahut derhal bir lâyihai kanuniye ile buraya gelmeli idi buyurdular. Kanun, lâyihai kanuniye şeklinde değil, fakat bütçe şeklinde ve esasen Bütçe Encümeni »Mazbata Muharriri Bey tarafından da meşeleyle vukuf peyda olduğu için, esbabı mucibe mazbatasının içinde bu, bizzat oraya dercedilmiş ve bendediz de bu mesele hakkında buraya gelip izahat vermeyi Encümene arz etmiştim. Fakat böyle küçük bir mesele için Heyeti Celileyi meşgul etmek istemedim. Umumî ve şâmil bir şekilde ve esasen bütçenin müzakeresi esnasında arz etmeyi tercih ettim.”

Denizli Milletvekili MazharMüfit Bey “Vasfi Bey merhum kıymetli bir zattı. Böyle adamların çocuklarının parasız okumasına razıyız. Vasfi Bey memlekette bir tane idi. Şimdi yerine adam koyamıyoruz.

Siverek Milletvekili Kadri Beyin 1924 yılında kapatılan liseler hakkındaki durum ile ilgili Saraçoğlu’ndan bilgi istemesi ve Saraçoğlu’nun cevabı şu şekilde olmuştur:

Kadri Ahmet Bey, “Efendim! Geçen sene ilga edilen liseler hakkındaki mütalâanız nedir?”

Saraçoğlu konuşmasına şu şekilde devam etmiştir: “İlga edilmiş liseler hakkında Heyeti Celilenize maruzatta bulunurken, ancak on orta mektep için tahsisat istiyebildiğimi arz etmiştim.²⁴⁶ O mektepler bendeniz de müzakeresinde Muvazenei Maliye Encümeninde idim talebesizlikten lağvedilmiştir. Arz ettim ki, her yerde talebede büyük bir hahiş, büyük bir arzu uyandı ve neticeye elimizden geldiği kadar mukabele göstermek mecburiyetindeyiz. Fakat gene tekrar ediyorum ki çok mektep değil iyi mektepler vücuda getirmek istiyoruz ve ancak belki on mektep açacak kadar ki bilhassa içinde kapanmışlar da dahil olmak şartıyla memleketin en çok muhtaç olduğu yerlerde açacağız.”

²⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.22.

²⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.23.

²⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.23.

Kastamonu Milletvekili Halit Bey kız sanat okulu bütçesi hakkında Saraçoğlu'na sorduğu soru ve Saraçoğlu'nun cevabı şu şekilde olmuştur:

Halit Bey, “Efendim! 334 ncü fasılda Ankara'da bir leylî musiki mektebi var. Bu mektep 1340 senesi bütçesinde yoktur. Bu sene açılmış, onbeşbin lira kadar bir masraf konulmuş, halbuki bendenizin işittiğine göre bu mektep için Cebecide bir bina kiralanmış, binaenaleyh bütçede masrafı kabul edilmeden bir mektep için nasıl bina kiralanıyor. Böyle bir şey var mıdır?”²⁴⁷

Şükrü Saraçoğlu Bey'in cevabı şu şekilde olmuştur: “Efendim! Şuna emin olabilirsiniz ki, Maârif Vekâleti'ne vermiş olduğunuz tahsisattan hariç, bir santim bile hiç bir yere sarfedilmiş değildir. Hiç açamadığımız ve açamayacağımız mekteplerin parasını, açabildiğimiz mekteplere sarfetmeyi daha hayırlı bulduk. Çünkü hiç şüphe yoktur ki, Heyeti Celileniz o parayı maârife sarf için vermiştir. Artan muallimlerden tasarruf edilen para ile Zeki Beyin maiyyetinde Musiki Muallim mektebi açılmıştır. Tasarruf edilen muallimlik maaşatından da maaş verilmiştir. Hatta şu mektebin açılması bize şu hissi vermiştir. Türkiye'nin her tarafından Bu mektebin leylî zannedilerek telgraflarla «Çocuğumu mektebe kabul eder misiniz?» diye müracaat vaki olmuştur. Maârif Vekâleti bu müracaatları nazarı itibare alarak bu mektebi leylî yapmaktan bir fayda görmüş ve lâzım gelen tahsisatı da Heyeti Celilenizden istemek için bütçemize para konmuştur.”²⁴⁸

Karahisarısahip Milletvekili İzzet Ulvi Bey, “Geçen sene Musiki Mektebi için ikibin lira vardı.” demiştir.²⁴⁹

Kırklareli Milletvekili Doktor Fuat Bey “Efendim! Müterakki memleketlerde tahsil sinninde bulunantalebe, mektepe, evde, hatta bahçede aynı terbiyeyi görmektedir. Biz de mektepte olan terbiye başka, çocuğun sokakta aldığı terbiye başka, evde aldığı terbiye gene başkadır. Müterakki millet ve memleketlerde bu terbiyeyi tevhit etmek için ziyaretçi muallim teşkilâtı vardır. Bizde bu teşkilâtı zatı âliniz faydalı görüyor musunuz ve bu teşkilât bizde bazı yerlerde var mıdır, terbiyeyi tevhit etmek meselesindeki noktai nazarınızı öğrenebilir miyiz?”²⁵⁰

Maarif Vekili Saraçoğlu, “Efendim! Bunun faydalı olacağında hiç şüphe yok. Fakat bendeniz ilk defa olarak böyle bir tenevvür karşısında kaldım. Onun için hemen şimdi cevap vermemekliğime müsaade buyurunuz”.

²⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 2, (28.02.1341)1925, C: 15, s.25.

²⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.25.

²⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.25.

²⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.26.

Kırklareli Milletvekili Doktor Fuat Bey, “Dört Türk talebenin Kolombiya Darülfünununda meccanen tahsili için Maârif Vekâletine müracaat vaki olmuştur. Bendeniz Amerika'ya gittiğim zaman bu dört talebe henüz gönderilmemişti. Bunun hakkında ne gibi bir muamele cereyan etmiştir, malûmat verir misiniz?”²⁵¹

Antalya Milletvekili Rasih Efendi, “Efendim! Vekil Beyefendi buyurdular ki, orta mektepler meyanında bulunan imam ve hatip mekteplerine, ya bir iki sınıf ilâve edeceğiz veyahutta bu mektep mezunlarının bilâ imtihan liselerin edebiyat kısmına girmesi hakkını tanıyarak, doğrudan doğruya Darülfünunun İlahiyat şubesine mahreç yapacağız. 1341 senesinde tam devreli liseler bunlardan kaç tane alacak, bu mektepler tam devreli olacaksa, mevcut tahsisat meyanından bu, yapılacak mı?”

Maarif Vekili Saraçoğlu, “Bu mekteplerin tam devreli olacağı veyahut liselerin edebiyat kısmına buradan mezun olacakları kabul etmek şekillerinden birisi sureti katiyede tercih edilmiş değildir. Buradan mezun olacak efendiler için hiç şüphe yoktur iki, yeni bir teşkilât yapmak mecburiyetinde değiliz. Tam devreli yapabileceğiz. Tam devreli yaptığımız zaman üç ve nihayet dört mektebi tam, devreli yapabileceğiz ve bu üç veyahut dört mektebin muallim kadrosu esasen tevhit edilerek bütçeye konmuş olduğu için, tasarruftan yalnız onları değil daha fazlasını yapabileceğimizi ümit ederim.”²⁵²

28.02.1925 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Şükrü Saraçoğlu ilköğretimin yaygınlaştırılması, ilköğretimin özel idarelerce karşılanması ve öğretmen gereksinimi konusunda TBMM’de şunları belirtmektedir.²⁵³

“İdarei hususiyelerin ilk mekteplerine gelince; ilk tedrisat meselesini bu yolda halletmek istemek; hiç şüphe yok ki, en tabii bir yoldan bu meselenin hallini beklemek demektir. Fakat Efendiler! Vekâlette arkadaşlarla yaptığımız tahkikatta şu neticeye dahil olduk ki; bu dahi nihayeti uzun bir bekleyişten ibaret olacaktır. Yaptığımız hesaba nazaran, mevcut olan muallimlerden hiçbirisi meslekten ayrılmamak ve hatta ölmek şartıyla bugünkü muallim mekteplerimizin çıkaracağı muallimlerin kaffesini behemahal bu işe hasretsek; Farzı mahal olarak bu muallimler elimizde mevcut olsa veyahut herhangi bir vasıta ile bu muallimleri elde etmek kaabil olsa, yine halli çok müşkül olan büyük bir mesele karşısında kalıyoruz.

O da: İdarei hususiyelerin maâriife hasr ve tahsisi ettikleri paradan lâkal “4” veya “5” misli fazla bir masraf yapmak mecburiyetinde kalacağız ki, bu da, lâkal 40 milyondan aşağı olmayan bir meblağ balığ olmaktadır.”

²⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.26.

²⁵² TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341)1925, C: 15, s.26.

²⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 15 (28.2.1341), C: 15, s.14.

Efendiler!

Görüyoruz ki, ilk tedrisat meselesini halledebilmek için elimizde bulunan yollardan birisinden veya hepsinden giderek neticeye varmak imkânı yoktur. Bendeniz ve arkadaşlarım şuna kaani olduk ki; ilk tedrisat meselesini bir an evvel halledebilmek için başka bir mektep, yani “köy mektebi” namıyla çok az zaman isteyen ve çok az para ile meydana getirilmesi mümkün olan bir tür mektep yapmak mecburiyetindeyiz.²⁵⁴

28.02.1925 tarihinde TBMM’de Çorum Milletvekili İsmail Kemal Bey ile Milli Eğitim Bakanı Şükrü Bey (Saraçoğlu) arasında eğitimin finansman darboğazı, özel idarelerin ekonomik sıkıntıları konusunda şu konuşmalar geçer:

Çorum Milletvekili İsmail Kemal Bey “1330 senesi varidatı masarifatına tekabül etmeyen vilayetlere 100 bin lira tahsisat konmuştu. Halbuki geçen sene varidat daha çoktu. Bu sene âşar kalktı. Tarik parası yol kanunu kabul edildikten sonra yola tahsis edildi. İdarei hususiyelerin varidatı azaldı. Binaenaleyh geçen sene 100 bin lira verildiğine göre bu sene 500 bin lira koymak lazımdır. Tenzilindeki maksat nedir?”

Maârif Vekili Şükrü Bey (İzmir)-“Tedrisatı iptidaiye vergisinden dolayı idarei hususiyelerde her taraf şikâyetçidir. Biliyorsunuz, bu hususu sizlere arzetmiştik ki, hükümet tarafından teklif edilen bütçeyi pek ufak tadilatla heyeti celilenize sevk edeceğiz. Yaptığımız evvela bundan ibarettir. Saniyen: İsmail Kemal Bey’in küçük bir noktalarını tashih etmek isterim, -hatalarını demeyeyim. –Geçen sene hükümet 100 bin lira tahsisat isteyerek bütçeyi, muvazeneye ve muvazeneden, buraya sevk etmiş değildir. Bütçe, tahsisatsız olarak heyeti celilenize sevk edilmiştir. Heyeti celile bu tahsisatı kabul etmiştir.”²⁵⁵

II. dönem TBMM’de süregiden soruna çözüm önerilerinden bir diğeri Meclis gündemine 12.4.1925 tarihinde taşınan Gaziantep Milletvekili Ahmet Remzi Bey’in tefsir takriri ile Kastamonu mebusu Halit Beyin teklifi olacaktır. Teklif ile ilköğretim giderlerinin yalnızca eğitimden yararlananlara değil, halkın tümüne yaygınlaştırılması önerilmektedir:

“Tedrisat-ı iptidaiye vergisi yalnız mektepten istifade eden halka değil umuma teşmil edilmelidir. Bu halde verginin sikleti hafifler ve köylünün şikâyetine mahal kalmaz. Mektepten istifade edemeyen köylünün bu bapta itirazı nazarı dikkate alınmamalıdır.”²⁵⁶

²⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 15 (28.2.1341), C: 15, s.14.

²⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341), C: 15, s.14–28.

²⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), C:17, İ:100'ek (12.4.1341), s.35.

3.1.3. 1926 Yılı Bütçe Görüşmeleri

Bütçe görüşmeleri esnasında bir dil heyetinin toplanması ve bütçede bu konu ile ilgili masraflar için yer verilmesinin gerekliliği hakkında Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey aşağıdaki konuşma geçmiştir:

“Efendim, Meclisi Âli Maârif Teşkilatı Kanunu ile çok lüzumlu bir heyetin teşkiline yol açmıştır. Bir dil heyeti yapılacaktır. Dil heyetinin ehemmiyeti izahtan müstağnidir. İkide bir de karşımıza çıkan münakaşa: Harf, imla, kelime, terkip... Hatta üç beş dakika evveli gürültüler, bunlarda gayet kuvveti bir delil hizmetini görebilir. Maârif Vekâleti masarîf bütçesinin mazbatasında bu dil heyetinin tehirine muvafakat olduğuna dair bir fıkra vardır.²⁵⁷ Burada dil heyetinin teşkili mutasavver ve kanunu mahsusa müstenit bulunmuş iken encümence tasarruf endişesiyle masruf temenniye binaen vekalet teessüsünü tehir esasına yanaşmıştır deniliyor. Bendenizce bir dil heyetinin, kanun mucibince aynen teşkiline imkan olmayabilir. Tahsisat buna müsait olmayabilir, fakat buna alt mesaiyi, hiç olmazsa ihzari bir surette vücuda getirmek mümkündür. Şimdi başlamazsak bir türlü bitirmek imkanı bulunmayacaktır. Bunun için 477 nci faslın müeddaası arasında dil heyetine ait mesainin de dahil olduğunu kabul etmek zaruridir. Encümen bu hususu da burada tasrih ederse ileride vekalet sarfiyat hususunda bir maniye maruz kalmaz. Bunu bilhassa rica ediyorum.

Maârif Vekili Mustafa Necati Bey “Efendim, dil heyeti esas itibariyle Meclisi Alice kabul edilmiştir. Kabul edildiği tarihten itibaren de bir heyet faaliyete getirilmiştir. Malumunuzdur ki bu heyet için bir defa ihzari esasları lazımdır. Lügat getiriyoruz. Bu işlerde mütehassıs zevatın fikirlerini alıyoruz. Bunları toplamaktayız. Dil heyeti de 1 Eylül’de işe başlayacaktır. O vakte kadar da bu teklif ve tercüme ile meşgul olacak arkadaşlarımız talim ve terbiye işleriyle meşgul olmaktadır. Onun için Hakkı Tarık Beyefendi’nin ayrıca düşündükleri husus yoktur.

Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey, 1926 bütçe görüşmelerinde lügat ve ansiklopedi masrafı olarak telif ve tercüme heyetine 1925 yılı bütçesinde ayrılan tahsisatın durumu ve nerelere verildiğine dair bilgi almak üzere, dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Bey’e soru sormuş, Mustafa Necati Beyi’nin cevabı şu şekilde olmuştur:

²⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100, (16.05.1926), C: 25, s.174.

*“Geçen seneki bütçede telif ve tercüme heyetinin umumi masrafı olarak bir para verilmiştir. Bu, heyetin masarifi olarak umumi bir şekilde masraf göstermiştir. Ve bu da ipka edilmiştir. Ayrıca buna muhtes olarak yapılan bir masrafımız yoktur”.*²⁵⁸

Aksaray Milletvekili Besim Atalay Bey ise Divanı lügati türkü tercüme edilecek diye alınan paranın durumu ile ilgili Mustafa Necati Bey’e den bilgi istemiş ayrıca paranın geri aklınıp alınmayacağını da sormuştur Mustafa Necati Bey’in cevabı: *“Efendim, telif ve tercüme heyeti, malumaliniz lağvedilmiştir. Tasfiyesiyle ve hesabatıyla meşgulüz. Neticesini heyeti alinize arz ederim. Lağvedildi efendim, bunun işiyle meşgulüz”.*

İstanbul Milletvekili Yusuf Akçuraoglu Bey- *“Telif ve tercümemi, talim ve terbiye mi?”*²⁵⁹

Maârif Vekili Mustafa Necati Bey *“Hayır efendim, telif ve tercüme, talim ve terbiye hepsi birdir. Talim ve terbiye heyetinin sarf ettiği masraftır.”*

Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Beyin *“Liseler ve muallim mekteplerine getirilecek ecnebi muallimlerin ücurat ve harcırahı”* kalemi ile ilgili itirazı:

*“Başka bir vekalet bütçesinde böyle bir sarf ve nahiv hatası olmasaydı bir şey söylemezdim. (Liseler ve muallim mekteplerine getirilecek ecnebi muallimler ücurat ve harcırahı) deniyor. Bir kere ücurat cemidir, harcırah değildir. Onun da cemi olması lazımdır. Fakat (Ücurat ve harcırahları) denmez. Çünkü, ücretleri harcırahları gibidir. Tashih edilmesi lazımdır. (Muallimler ücret ve harcırahı) şeklinde tashih buyursunlar.”*²⁶⁰

Aksaray Milletvekili Besim Atalay Bey *“Arkadaşlar; milletlerin varlığı, manevi harsleriyle kaimdir. Topun, tüfeğin ikame edemediği milliyeti, manevi harsler yaşatmıştır. İşte lehliler gözüümüzün önünde, işte Cezair’de, Tunus’da, Mısır’da, Irak’da, bıraktığımız Türklerin Araplaştığı gözüümüzün önünde... Senelerden beri memleketimize gelen Arnavutların hala kulağımızın dibinde, zarını patlatırcasına (tinya tiyana) dediğini işitiyoruz. Memlekette vaki olan cinayetin kısmı azamını bunlar yapıyor. Memleketteki hırsızlığın kimler tarafından yapıldığını biliyorsunuz. Harcı yükseltmezsek, manevi varlığı temin edemezsek acaba ne olur? Buraya 483 ncü fasıldan bir miktar para ilavesiyle hars faslını ikame etmek ve bunu yaşatmak her halde lazımdı, zannederim. Bize milli şuur, milli musiki lazım değil mi? Milli varlığımızı korumak lazım değil mi? Milli varlığımızı idrak*

²⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100, (16.05.1926), C: 25, s.175.

²⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100, (16.05.1926), C: 25, s.175.

²⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100, (16.05.1926), C: 25, s.175.

lazım değil mi? Kendisinden çok şey beklediğimiz Mustafa Necati beyefendiden bunun da esirgememesini rica ederim.

*Maârif Vekili Mustafa Necati Bey- Efendim, kütüphaneler, rasathane ve müzeler de milletin harsını teşkil etmektedir. Bunlara ehemmiyet vermekteyiz. Aynı zamanda Türk Ocakları tahsisatı olarak 40 bin lira da Maliye Vekâletinden verilmiştir. Yani bu işi Türk Ocakları deruhte etmiştir. Onun için Maârif Vekâletinden bu fasıl kaldırılmıştır.*²⁶¹

Antalya Milletvekili Rasih Bey “Rasathanenin geçen sene gelmiş bazı makineleri varmış, tahsisatsızlık yüzünden yerlerine vaz edilememiş. Bu faslın rasathane maddesinde 15 bin lira vardır. Zannederim, bu sene de bu makineler yerlerine konamayacaktır. Bu 15 bin lira ile bu inşaatın yapılması ve makinelerin yerlerine konulabilmesi mümkün olabilecek mi?”

*Maârif Vekili Mustafa Necati Bey“Efendim, bunun tamiratına başladık. Ve bu hususat için lazım gelen teşebbüste bulunduk. On beş bin lira da kafi gelecektir.*²⁶²”

Tunalı Hilmi Bey’in anadil ile ilgili serzenişinden sonra Meclis Başkanı tüm fasılları kabul edildiğini söyleyerek Maârif Bütçe görüşmesini bitirmiştir.

3.1.4. 1927 Yılı Bütçe Görüşmeleri

1927 yılı Bütçe görüşmeleri Maârif Vekili Mustafa Necati Beyin 1926 ile 1927 yılı bütçelerini mukayese etmesi ile başlamıştır:

“İki sene bütçesini mukayese:

Efendiler, bu hususta Meclisi Âlilerine hesap verirken bir vicdan inşirahı duymakta olduğumu gizlemeyeceğim. Çünkü bir senelik maziye doğru bu bakış Cumhuriyet maârifinin inkişafını vesaiyle rakamlarla gözümüzün önüne koymaktadır. Vakıa 1341 Maârif Bütçesi 7.742.508 lira mülhak bütçe ile idare olunan öksüz yurtları bütçesi 1.377.205 lira ki, ceman 9.119.713 lira idi. 1926 bütçesi ise sadece 747.806 liradır. Bundan geçen sene tasarruf ettiğimiz 400.000 lira tenzii olunursa maârif bütçesi yedi milyondan ibaret kalır. Yani 1341’e nazaran iki milyon küsur lira eksiktir. Meclisi Alinizin tasvibine arz olunan 1927 bütçesi ise 1926 senesinin aynıdır. Buna sebep de devletin birinci derecede acil umranı ve iktisadi inkişafının tamini imkanını mütevazın bütçe dahilinde vücuda getirmek zaruretidir. Eğer bütçedeki bu noksanlık Meclisi Alilerinin tasdikine iktiran eden tedbirlerle telafi edilmemiş olsaydı ve Millet Meclisinin sarfına mezun kıldığı tahsisat santimi santimine en hayırlı ve müsmir yolda sarf edilmemiş bulunsaydı bu kadar eksilen maârif bütçesi

²⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100, (16.05.1926), C: 25, s.176.

²⁶² TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100, (16.05.1926), C: 25, s.176.

Cumhuriyet maârifinin inkişafını temin edemezdi. Halbuki bu noksana rağmen son senede de maârif hayatımız her derecede hakiki inkişaf yolunda ilerlemiştir. Meclisi Alilerinin kabul buyurduğu kanunlara ve tedbirlere medyun bulunduğumuz bu terakkiyi Heyeti Aliyenize ve bu vesile ile de efkârı umumiyyeye izah etmek isterim.²⁶³

(Muvazenei umumiyyeden idare olunan ilkmektepleri mukayese): Şehir ve köy yatı mektepleri: 1341 bütçesinde muvazenei umumiyyeden ilk tahsil için leyli iptidailerin mekteplerin ve maaş masrafı olarak (400 000), vilayet mekatibine muavenet olarak (500 000) lira ve yine öksüzlere ilk tahsil temin eden öksüz yurtları için (1 377 205) lira ki ceman (2 277 000) lira tahsis olunmuştu. 1926 senesinde ise köy ve öksüz yurtları yerine kaim olan şehir yatı mektepleri maaş ve masrafı olarak (1 250 000) lira muhassastır. Şu halde muvazenei umumiyyeden idare edilen ilk mektepler tahsisatı geçen seneye nispeten bir milyon küsur noksanıdır.²⁶⁴

1926 senesinde umumi ilk tahsildeki terakki ise Heyet-i Aliyenizi memnun edecek bir haldedir. 1341 senesinde Türkiye'deki ilk mektepler adedi (5655) muallim miktarı (10593) talebe miktarı (346 459) idi. Bu sene ise resmi ilk mektepler miktarı 5887, muallim adedi 11766, talebe miktarı 385455'dir. Şu halde talebe miktarı yüzde 11 artmış, 228 mektep ve 543 sınıf veya şube açılmıştır. Türkiyemiz her sahada en seri hatvelerle ilerlemek mecburiyetindedir.²⁶⁵

(Orta Tahsili mukayese): 1341 senesinde orta mektep ve liseler için muhdes olan maaş ve masraf, tahsisatı fevkalade hesap edilmeksizin 2 351 000 lira idi. 1926 senesinde ise 669 395 lira noksanıyla ancak 1 681 605 liradır.

(Muallim mektepleri): 1926 bütçesiyle ihdası kabul olunan köy ve orta muallim mektepleri tahsisatı hariç olmak üzere muallim mekteplerine verilen maaş ve tahsisat her iki senede hemen hemen birbirine müsavidir.

Halbuki bu sene 1341 senesine nazaran muallim mekteplerine 831 fazla talebe alınmıştır. Aynı tahsisatla fazla talebe alabilmekteyken lise ve orta mekteplerde takip ettiğimiz usulü burada da aynen tatbik ettiğimizden ileri gelmiştir.

(Yüksek Tahsisat): Tarihi hizmeti Heyeti Alinizce malum olan “mektebi mülkiye” en iyi tarzda inkişaf etmektedir. Bu sene ali müessesenin bütçesi bir miktar daha arttırılmıştır.²⁶⁶

²⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre II), İ: 51, 12.4.1927, C: 31, s. 83.

²⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre II), İ: 51, 12.4.1927, C: 31, s. 83.

²⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre II), İ: 51, 12.4.1927, C: 31, s. 83.

²⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre II), İ: 51, 12.4.1927, C: 31, s. 84.

3.1.5. 1928 Yılı Bütçe Görüşmeleri

1928 Yılı maarif bütçesi görüşmeleri 1923-24 ile 1927-28 yılları bütçelerini, okul ve öğrenci sayısını mukayese edilerek başlamıştır:

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey *“İlk Cumhuriyet senesinde yani 1923-1924 senesinde bilumum resmi ilk mekteplerimizde talebe yekünü 337.618 idi. Bu sene yani 1927-28 ders senesinde bu rakam 423.263’e balığ olmuştur. Yani dört sene evveline nisbetle ilk mektep talebemiz %26 nisbetinde artmış bulunmaktadır. 1923-24 senesinde resmi ilk mekteplerimizin adedi 4.770 idi. Bu sene yani 1927-28 senesi 6.060’a varmıştır.”*²⁶⁷

*Aradaki farkı teşkil eden 1.290 mektep istiskar olunamayacak bir faaliyetin şahididir. Bir taraftan da dört sene içinde milletimiz memlekete 1.179 mektep inşa ve tamir ederek hediye etmiştir. Talebe ve mektep vaziyetini bu suretle tavzih ettikten sonra memleketimizin fedakar ve faal uzuvları olan ilk mektep muallimlerinin vaziyetini de izah edeyim.”*²⁶⁸

Mustafa Necati, 1924 yılında 2846 muallim mektebi mezunu öğretmen varken 1928 yılında bu sayının 4.851’e ulaştığını içeren konuşması şu şekildedir:

*“1924 senesinde 2.846 muallim mektebi mezunu muallime malik olmuş maârif teşkilatımızın bu sene 4.851 muallim mektebi mezunu muallimi bulunduğunu arz etmekle dört sene içinde katedilen mesafeyi pişi ittilainıza vaz etmiş oluyorum.”*²⁶⁹

*Arkadaşlar; bu şekilde mesleki malumatla mücehhez muallim mektebi mezunu muallimlerimiz yetişinceye kadar elimizde bulunan anasırdan istifade etmek ve biran evvel daha fazla muallim kazanmak için aldığımız tedbirleri de izah edeyim. Mevcut muallimlerimizin mesleki malumatlarını takviye için 11 yerde kurs açtık. Diğer cihetten ilk tedrisat programının istihdaf ettiği gayeyi istihsal için 24 kurs açtık ve 3 156 muallimi bu kurslardan okuttuk ve bunlarla elimizdeki anasırı manen ve mesleki malumat noktai nazarından teçhiz ettik.”*²⁷⁰

“Efendiler; bu maksatlar hariç bana havale ettiğiniz hususatin neticelerini arz edebilmek heyeti aliyenizin kabul ettiği 1927 senesi bütçesine atfınazar eylemekle mümkündür. Bu bütçeye nazaran ana, köy, orta muallim mekteplerinin derhal küşadı ve musiki muallim mektebi ile terbiyei bedeniye muallim mektebinin ve mevcut ilk muallim mekteplerimizin tanzim ve teksifi emrolunmuştu. Bu vazife ifa edilmiştir. 1923-1924 senesinde muallim mekteplerimizde (2.528) talebe mevcut iken 1928 senesinde bu miktar

²⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 64, 22.04.1928, C: III, s. 201.

²⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 64, 22.04.1928, C: III, s. 201.

²⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 64, 22.04.1928, C: III, s. 202.

²⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 64, 22.04.1928, C: III, s. 202.

(5.151)'e baliğ olmuştur. Bu suretle muallim namzedi talebemiz bir misli fazla tezayüt etmiştir. Aynı bütçe ile bir misli tezayüdü temin etmek için muallim mekteplerimizin tanzim ve teksir ve muallimlerimizin ders saatleri tensik olunmuştur.²⁷¹

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, aşağıdaki konuşmasında “yüzde onlar” kanunu ile elde edilen gelirin muallim mekteplerinin bina ve tahsisatı için ayrıldığını şu şekilde anlatmıştır: “Arkadaşlar; heyeti alinizin kabul ettiği yüzde onlar kanunu ile muallim mekteplerimizin bina ve tasisatı tanzim ve ikmal edilmiştir. Bu kanunun neşrinden şimdiye kadar 3.210.000 lira temin edilmiş ve bunlarla mevcut muallim mekteplerimiz tanzim ve ders levazımatı tedarik edilmekle beraber Sivas, İzmir, Adana muallim mekteplerimize pavyonlar ilave olunmuş, Ankara (Gazi Mustafa Kemal) Büyük muallim mektebiyle musiki muallim mektebi binalarının inşaatına başlanmıştır. Önümüzdeki sene temin edeceğimiz varidata göre kanunen yapmayı deruhte ettiğimiz müessesatın bir kısım inşaatı da temin olunacaktır.²⁷²

Mustafa Necati, orta mektepler ve liselerin öğrenci sayısını 1923-24 ile 1927-28'i kıyaslamış ve şu bilgileri vermiştir: “İlk tahsilde olduğu gibi orta tahsil sahasında büyük inkişaf görmekteyiz. 1923-1924 senesinde o zaman maârif vekâleti idaresinde bulunan askeri liseler talebesi çıkarıldıktan sonra liselerimize 2.677 talebe mevcuttu. Bu sene yani 1927-28 ders senesinde ise bu rakam 7.386'ya baliğ olmuştur. Şu halde %160 nispetinde, yani bir buçuk mislinden fazla bir tezayüt vardır. Orta mekteplere gelince 1923-1924 senesinde bu mekteplerin talebe mevcudu 2.455 idi. Bu sene yani 1927-1928 senesinde ise 10.433 olmuştur. Demek ki bundan dört sene evveline nispeten bu mektepler talebesi dört mislinden fazla artmıştır. Bu fazlalığa rağmen orta mektep ve lise tahsili için maârif vekâletimiz dört sene evvelki tahsisattan fazla tahsisat almamış, aynı miktarla idarei umur ederek bu vaziyeti temine çalışmıştır. Tabidir ki bu vaziyetin temini için mektepler teksif edilmiş ve muallimlerimizin ders saatleri tanzim olunmuş ve hülâsa verilen para santimi santimine mavazilehine sarf edilmiştir...²⁷³

Son olarak Maarif Vekili Mustafa Necati 1927 bütçesi ile 1928 yılı bütçesi arasındaki farkın 416.874 lira olduğunu belirtmiş ve konuşmasına şu şekilde devam etmiştir: “Her iki sene bütçesini karşılaştırdığımız zaman gerek bu farkın, gerek diğer fasıl ve maddelerden vuku bulan tasarrufun bütçemize şu zamlarla temine hizmet ettiğini görürsünüz.

195.000 lira inşaat ve tamirat

²⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 64, 22.04.1928, C: III, s. 203.

²⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 64, 22.04.1928, C: III, s. 204.

²⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 64, 22.04.1928, C: III, s. 204.

90.000 lira *tesisye levazım*

40.000 lira *muallim mektepleri masarifine*²⁷⁴

75.000 lira *ilmi ve mesleki kitaplar mütdavir sermayesine*

10.000 lira *mektep kitapları mütedavir sermayesine*

80.000 lira *Avrupa talebe masarifine*

10.000 lira *ecnebi mütehassıslarına*

20.000 lira *Türk lügati neşrine*

3.000 lira *Halk dersanelerine*

5.000 lira *kütüphanelere ait tahsisatlara*

Zam kabul olunmuştur. Bu rakamlar, kısmen gelecek sene Maârif Vekâleti'nin fazla olarak yapacağı işin programını teşkil eder.

*Yeni inşaat için tahsis edilen 26.000 lira ile talebesini istiâp edemiyen bazı liselere ilaveler yapılacak, teneffüşhane ve bahçeden mahrum bulunan bazı liseler için teneffüşhane ve bahçe temin edilecek ve bu meyanda Ankara'da orta mektep binası da yapılacaktır.*²⁷⁵

Ayrıca “1928 yılında çıkarılan “1928 sene-i maliyesi Maârif Vekâleti bütçesine tahsisatı fevkalade itasına ve muhtelif devair bütçelerine mevzu tahsisattan bazılarının imhasına dair Kanun” gereğince; 1928 mali yılında Maârif Vekâleti bütçesinde (yeni Türk harflerinin gerektirdiği masraf) yeniden açılarak 718 inci fasıla 400.000 lira tahsisat kaldırılmıştır. Kanunda –vilayet memurini maşatı- için 11.500 lira tahsisatı fevkalade için 30.000 lira ayrıldığı görülmektedir.”²⁷⁶

3.1.6. 1929 Yılı Bütçe Görüşmeleri

1929 yılı maarif bütçe görüşmelerinde dikkat çeken konuşmalar arasında, Tarih Encümeni Masarif ve hakkı huzuru faslına konan parayı az bulması ile ilgili Erzurum Milletvekili Necip Asım Beyin konuşması ve Maarif Vekili Cemal Hüsnü Beyin cevabı aşağıdadır fasıl aynen kabul edilmiştir:

Erzurum Milletvekili Necip Asım Bey“*Encümen şimdiye kadar çok kıymetli eserler tabetmiştir. Geçen sene bütçeye konulan tahsisatla bunları güç hal ile meydana*

²⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 64, 22.04.1928, C: III, s. 207.

²⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 64, 22.04.1928, C: III, s. 208.

²⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre: III), İ: 3, (8.11.1928), C: 1, s.26.

çıkarmağa muaffik olmuştur. Halbuki bu sene geçen seneki miktardan da az bir para kabul edilmiş. Bu para ile encümen bir şey yapamaz, günahtır, bunun bir çaresini bulun”.

Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey-“Efendim, tarih encümeni neşrettiği eserlerin masrafını kendisi veriyordu. Şimdi eser telif ederse masrafı doğrudan doğruya Telif Encümeninin neşriyat faslından verilecektir. Onun için 2.500 lira kafidir.”

Edirne Milletvekili Şakir Bey 708 nci fasıl ile ilgili değişiklik yapmıştır.

“Efendim, bu fasılda İstanbul Darülfünun için 8 nci madde olarak 3.000 lira vazgeçilecektir. Üçüncü madde de 67.000 lira olacaktır. Bu tenzil ve ilave neticesi fasıl yekun 432.234 lira olacaktır.” demiştir. Fasıl bu haliyle kabul edilmiştir.

Tüm fasılların kabul edilmesiyle 1929 yılı bütçe görüşmeleri sona ermiştir.

3.1.7. 1930 Yılı Bütçe Görüşmeleri

1930 yılı maarif bütçesigörüşmeleri ise, Maarif Vekili Cemal Hüsnü Beyin 1929 senesi bütçesi ile 1930 senesi bütçe arasındaki kıyasıyla başlamıştır:

“Efendim; geçen seneki bütçemiz 8.100.009 lira idi. Bu sene Heyet-i Celilenize arz edilen 8.199.709 liradır ki (99.700) lira bir fark arz ediyor. Büyük Meclisin malumu olan ihtiyaç dolayısı ile muhtelif bütçeler üzerinde yaptığımız tenkhata rağmen encümeninizin Maârif Bütçesine velev az olsa dahi yapılan zammı kabul eylemesi Hükümetimizin ve encümeninizin maârife me kadar ehemmiyet verdiğini bariz surette gösterir. Bu farktan doğrudan doğruya Adliye Vekâletine ait talebe tahsisatı, geçen sene bütçeye konmayan yirmi bin lira tenzil edilirse, geriye 79.700 lira kalır. Bu cüz’i para ile bu sene yeniden ehemmiyeti herhalde dün olmayacak işler yapmağı düşünmekteyiz. Zammın bu kısmını yeni tayin edeceğimiz muallimlerin maaşların ki yeni açılacak mekteplerde çalışacaklardır diğer kısmı da halk terbiyesine, tarihi eserlerin muhafazasına ve geliştireceğimiz ecnebi mütehassıslara vereceğiz.²⁷⁷Bütçenin bu vaziyetine nazaran yeniden gelecek sene yapılacak işlerimiz az olmakla beraber gerek geçen sene yaptığımız ve gerek bu sene yapacağımız mesai hakkında Heyeti Celilenize hesap vermeği pek şerefli bir vazife addederim.

Geçen sene ilk tedris sahasında yüz yirmi beşi şehirde altmış beşi köyde olmak üzere yüz doksan yeni mektep açtık. Muallim mekteplerimizden çıkan sekiz yüz doksan muallimi de memleketin muhtelif yerlerine sevkettik. Talebe adedi bilhassa harbi umuminin gösterdiği buhrandan sonra mütemadiyen artmaktadır. Mektep katıların çalan yeni Türk nesli günden güne çoğalmaktadır. Bunların hepsini tamamen mektebe alamamaktan çok müteessiriz. Fakat çok büyük işleri başarmış olan Cumhuriyet Hükümeti’nin nihayet bütün memleket

²⁷⁷TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 60, 18.05.1930, C: 19, s. 104.

*çocuklarına tamamen ilk tahsili vermeğe muvaffak olacağına memleketin istikbalde iktisadi inkişafı bunu temin eyleyebileceğine şüphe etmiyorum. Geçen sene mektep talebesi evvelki seneyenazar on yedi bin yetmiş kadar artmıştır. Cumhuriyet Hükümeti'nin meşrutiyete nazaran ilk tahsil hayatında yaptığı terakkiyi bilhassa şükranla yat etmek lazım gelir. Cumhuriyet Hükümeti memleketi her sahada nasıl boş bir şekilde tevarüs etti ise maârif sahasında da vatani tamamen bakımsız bulmuştur. Cumhuriyet Hükümeti memleket idaresini ele aldığı zaman memlekette bulduğu ilk mekteplerin adedi (2622) den ibaretti. Cumhuriyet gerek buna ve gerek muallimlerin adedine de bir o kadar daha zammetmiş ve talebe iki misline yakın bir miktara balığ olmuştur.*²⁷⁸

Bugün elimizde bulunan 13 bin muallimin (6844) dü doğrudan doğruya muallim mektebi mezunlarıdır. Gerek bu rakam, gerek memleketin mektebe muhtaç olan yerleri düşünülürse muallim yetiştirmek hususunda ne kadar mesai sarfetmemiz lazım geldiği derhal anlaşılır.”

Maârif Vekili Cemal Hüsnü Bey, aşağıdaki konuşmasında okuma yazma oranı ile nüfusun oranlamış ve başka ülkelerle şu şekilde kıyaslamıştır:

*“Bugün memlekette mevcut çocuklarımızın adedi bir milyon üç yüz bini bulmaktadır. Her memlekette ilk tahsil yaşında yani 7-16 yaş arasında bulunan çocuklar tahminen nüfusun yüzde onunu teşkil ediyorlar. Bizde aynı nisbeti alırsak bir milyon üç yüz bini bulacağız. Bunun ancak (458.186) sını okutmaktayız ki tahminen tahsil çağındaki çocukların (%33) nü teşkil eder. Bu nisbeti köy ve şehire taksim edersek köylerde okuttuğumuz çocukların adedi %16, şehirlerdeki %53 tür. Yani başımızdaki komşu memleketlerin bu yolda sarf ettikleri mesai ile elde ettikleri neticeye göz gezdirmeyi her halde yeni neslin istikbali noktai nazarından ehemmiyeti haiz bir mesele addederim. Bulgaristan'ın nüfusu (5,483,000) dir. Bugün ilk mekteplerinde mecburi tahsil gören çocukların adedi nüfusunun %10 nu geçmekte ve (613) bine varmaktadır. Bulgaristan'da ilk tahsilin bu hale gelmesi orada kooperatiflerin çok yüksek bir inkişaf almasının belli başlı amillerinden biridir.”*²⁷⁹

Maârif Vekili Cemal Hüsnü Bey, Darülfünun'dan 1929 yılında 332 mezun verildiğini bu seneki öğrenci sayısının da 2365 olduğunu belirtmiştir. Cemal Hüsnü Bey, öğrenci sayısının azlığının 1929 yılı dünya ekonomik buhranı olduğunu, liselerin mezun sayıları arttıkça darülfünunun öğrenci sayısının da artacağından şüphe olmadığını dile getirmiştir.²⁸⁰ Ayrıca Avrupa'da eğitim görmek üzere şimdiye

²⁷⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 60, 18.05.1930, C: 19, s. 104.

²⁷⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 60, 18.05.1930, C: 19, s. 104.

²⁸⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 60, 18.05.1930, C: 19, s. 104.

kadar gönderilen 263 öğrenci olduğunu ve 1929 yılında da 60 öğrenci gönderildiğini söylemiştir.²⁸¹

Bütçe görüşmelerinde Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey ve Kocaeli Milletvekili Kılıçoğlu Hakkı Bey, memleketimizde kaç tane muallim mektebi olduğunu bu okullardan kaç tane muallim çıktığını, kaç tane yetim mektebi olduğunu bu mekteplere sadece yetim çocuklarının mı kabul edildiği gibi hususları Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey’e sormuşlar bunun üzerine Cemal Hüsnü Bey aşadaki açıklamayı yapmıştır:

“Efendim, köy muallim mektepleri vakıa iki tanedir. Yalnız şurasını arz edeyim ki; köylere yalnız bu muallim mekteplerinden çıkanları göndermeyiz. Orta tahsilini görmüş, imtihan vermişleri de göndeririz ve doğrudan doğruya ilk muallim mekteplerinden çıkan muallimler de köylere giderler. Binaenaleh hepsi de köylere gider. Hakikaten böyle muallim mektebi unvanı altında bir köy muallim mektebi vardır. Fakat köylere; yalnız buradan çıkanlar gitmezler. Her sene diğer muallim mekteplerinden çıkan muallimlerden de köylere sevkettiğimiz çoktur. Şurasını da arz edeyim ki; bu sene de vekalet bilhassa köy mekteplerine köy maârifine fevkalade ehemmiyet veriyor.

Önümüzdeki sene zarfında 250 köyde mektepler açacağız. Bunun için lazım gelen tahsisat idarei hususiye bütçelerine konulmuştur.

*Yetim mekteplerine doğrudan doğruya yetim çocuklarının kabul edilmesi lazım gelir. Eğer muhterem arkadaşımın buna mugayir olarak bildiği mesele varsa lütfen söylesinler, ben de ona göre tahkik eder, meseleyi arzedirim.*²⁸²

3.1.8. 1931 Yılı Bütçe Görüşmeleri

1931 Yılı Bütçesi Bursa Milletvekili Rüştü Bey’in, okul olmayan köylerdeki köylünün maarif vergisi verdiğini bunun adil olmadığını, böyle köylerde bulunan çocukların Maârif Vekâleti tarafından okutulması gerektiğine dair konuşması²⁸³ üzerine ve Maarif Vekili Esat Bey’in cevabı aşağıdadır:

“Köylü vatandaşlarımızın verdikleri maârif hisselerine mukabil kendi köylerinde bir çok zamandan beri mektep yaptırmak mümkün olmadığından müteallim ve münkesir olduklarını söylediler. Tabiidir ki bu vergiler nereden alınırsa mutlaka orada mektep açmak için alınmaz. Elbette onun bir çok cihetleri düşünülecek ve muayyen bir program dahilinde

²⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 60, 18.05.1930, C: 19, s. 106.

²⁸² TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 60, 18.05.1930, C: 19, s. 111.

²⁸³ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ:29, 16.07.1931, C: 3, s. 143.

hareket edilecektir ve böyle olmazsa tabiatile bir yer daha çok ve diğer yer daha az müstefit olacaktır. Ntekim benim de işittiğim güya Kastamonu muallim mektebini vekalet kapatacakmış. Halk bundan çok müteelim olmuş. Hariçteki vatandaşları tatmin için söylüyorum ki; Hükümetiniz böyle bir şey katiyen düşünmemiştir. Böyle bir keyfiyette bugünkü Hükümetin şiarından değildir.”²⁸⁴

3.1.9. 1932 Yılı Bütçe Görüşmeleri

1932 yılı bütçe görüşmeleri Manisa Milletvekili Refik Şevket Beyin 1924-25 ile 1929-1930 yılları arasındaki okul ve öğrenci sayılarını kıyasla başlamıştır.

“Aldığım neticeye göre; 24-25 senesi zarfında Türkiye’de 5952 mektep varken, 29-30 senesinde bu mektep adedi 6.672 olmuştur. Beş senelik tezayüt 720 dir. Nisbeti %12 dir. Muallim adedi 24-25 senesi zarfında 12.982 iken, 29-30 senesi zarfında 16.229 ve nisbeti de %25 olmuştur. Talebe adedi 24-25 senesinde 384.315 iken, 1930 senesi zarfında 479.442 ye varmıştır. Nisbeti yüzde 24,9 dur. İptidai mekteplere vukubulan masarif 24-25 senelerinde 5.810.630 lira iken, 30 senesinde bu miktar 15.921.343 liraya çıkmıştır ve binaenaleyh tezayüt %170 olmuştur.”

“Arkadaşlar, mektep adedinde beş sene içerisinde %12 bir fark, muallim adedinde %25, talebe adedinde takriben %25 olmasına mukabil maarifi iptidaiyenin yetiştirilmesi ve ondan lazım gelen faydanın istihsali için yapılan masraf senei sabıklara nazaran %170 olmuştur. Bunun içerisinde muallim maaşlarına vukubulan zam, ilk tedrisatın tevessüü, bir de inşa edilen mektepler vardır. Bu nisbetler gösteriyor ki Türkiye kendisine çizdiği yeni maarif yolunda mürekki bir şekilde yürümektedir ve elbette yürüyecektir.”

Milletvekili Refik Şevket Beyin halk mektep sayıları hakkında bilgi vermektedir.

“Maarif hizmetlerimiz için halka harfleri okuyup yazmayı öğreten, halk mekteplerimizden bidayetteki neticeleri sonradan göremedik. İhsaiyat mecmuasındaki neticeye göre arap harflerini bilen vatandaşlardan 1928/1929 senesinde (427.979) kişi halk mekteplerine devam etmek suretiyle yeni harfleri öğrendiği halde 1929-1930 senesinde bu nisbet (396.484), 1930-1931 senesinde (127.383)e inmiştir. Hiçbir lisanda okuyup yazma bilmiyenlerin miktarı 1928-29 senesinde 174.984 iken 1930-31 senesinde 399.779 a inmiştir. Demek ki, 1930-31 senesinde açılan halk mekteplerinin üçüncü senesindeki hasılası (174) bin küsürudan (39) bin küsüra inmiştir.”²⁸⁵

²⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.29, 16.07.1931, C: 3, s. 144.

²⁸⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.66, 20.6.1932, C: 9, s. 313.

Sinop Milletvekili İbrahim Alaettin Bey, maarif bütçesinin hayret verici olduğunu, muazzam denecek ölçüdeki bir ihtiyacın nasıl olur da küçük bir bütçe ile karşılandığını aşağıda yer alan konuşmasında dile getirmiştir:

“Elimizdeki maarif bütçesi münasebetiyle insanın duyduğu his, hayrettir. Bu kadar muazzam bir ihtiyaç, çok küçük bir yekün ile nasıl temin edilebilir! Doğrusu bunu tasavvur etmek bile güçtür. Evvelce de fırka grubunda arzettiğim gibi ve Refik Şevket Beyefendinin şimdi temas buyurdıkları maarif istatistiklerinin gösterdiği veçhile, bugün memleketimizde bulunan bir milyon çocuğun, yani iptidai tahsil çağında bulunan çocukların üçte ikisi mektepsizdir. Cumhuriyet inkılâbından beri sarffedilen azim mesaiye rağmen ancak bu vaziyette gelmiştir.”²⁸⁶

3.1.10. 1933 Yılı Bütçe Görüşmeleri

1933 yılı maarif bütçe görüşmelerinde ilk mekteplerin 5 yıldan 6 yıla çıkarılması isteği ile ilgili görüşme aşağıdadır.

“İlk mektepleri beş yıldan altı yıla çıkarmak demek vilayetler bütçelerini 4 milyon lira kadar arttırmak demektir. Vilayetlerde bu senelerin, darlığı malûmunuz olduğundan yeni bir külfet yüklemek kabil olmuyor.”²⁸⁷

Sonuç itibarıyla 1923-1933 yılları bütçe görüşmelerine yıl yıl genelleştirirsek;

1924 yılı Cumhuriyet’in ilk bütçesi olmuş olup, bütçe görüşmelerinde tevhid-i tedrisat kanunu ile kapatılan medreseler yerine açılmış okullar konu edilmiş, aşar vergisinin kaldırılması gerekliliği üzerine konuşmalar geçmiştir. 1924 yılı bütçe görüşmeleri esnasında en çok tartışılan konuların başında, bütçe yasalarının doğaları gereği, hangi kamu idaresine (rûsumat, tapu, posta ve telgraf, emniyeti umumiye, umum jandarma, hariciye, matbuat ve istihbarat, sıhhat ve muaveneti içtimaiye, darüleytam, adliye, maârif, nafia, şimendiferler, iktisat, müdafaai milliye, mübadele, imar ve iskan gibi) ne miktarda ödenek ayrıldığı ve bu ödeneklerin yeterli olup olmadığı hususlarıydı.²⁸⁸

1925 yılı bütçe görüşmelerinde eğitim sistemi ve kültür konularına yer verilmiş, bazı liselerin öğrenci bulunamadığından kapatılmak zorunda kaldığına dikkat çekilmiş, Maarif Vekili Şükrü Saraçoğlu’nun ilkokuldan darülfünuna kadar ki

²⁸⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.66, 20.6.1932, C: 9, s. 316.

²⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.52, 17.05.1933, C: 1, s. 145.

²⁸⁸ Yüksel, a.g.m., s.311.

dönem ile ilgili bütçe sıkıntıları ile ilgili önemli açıklamaları, köy okulu açılması ile ilgili fikirleri olmuştur.

1926 yılı bütçe görüşmelerinde milletvekillerinin çeşitli konularında soruları ve verilen cevaplara yer verilmiş, Maarif Vekili Necati Beyin görüşlerine yer verilmiştir.

1927 yılı bütçe görüşmelerinde Maarif Vekili Necati Bey, ortaokulların masrafları ve bir önceki bütçe de eksik kalan tutarları belirtmiştir.

1928 yılı bütçe görüşmelerinde Maarif Vekili Necati Bey, 1923’de 1928’e öğrenci sayıları artışları hakkında verdiği bilgiye yer verilmiştir.

1929 yılı bütçe görüşmelerinde fasıllar okunmuş hepsi kabul edilmiştir.

1930 yılı bütçe görüşmelerinde Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey 1929 yılı bütçesi ile 1930 yılı bütçesini karşılaştırmış, okuma yazma oranı ile nüfusu oranlayıp başka ülkelerle karşılaştırma yaptırmıştır.

1931 yılı bütçe görüşmelerinde Milletvekillerinden okul olmayan köylerdeki köylülerden maarif vergisinin alınmasının adil olmadığına dair serzenişi ve maarif vekili Esat Beyin cevabına yer verilmiştir.

SONUÇ

Eğitim konusu geçmişten günümüze, üzerinde çokça konuşulan, tartışılan, çeşitli politikalar geliştirilen, her kademesinin ayrı ayrı ele alınması gereken toplumun tüm kesimini ilgilendiren en önemli konulardandır.

Eğitimin gerçekleşmesi için gereken ve her dönem sorun teşkil etmiş olan en önemli sorun eğitimin mali kaynaklarıdır. Tezimin de ana konusu olan eğitimin mali kaynaklarını incelemeye öncelikle klasik Osmanlı döneminden itibaren başlamış olup, Cumhuriyet'in ilk 10 yılını içine alacak şekilde tamamlamış bulunmaktayım.

Tezimin İlk bölümünde Klasik Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e olan süreçte eğitimin mali kaynakları irdelenmiştir. Klasik Osmanlı Döneminde eğitim hizmetleri genel itibariyle vakıflar aracılığıyla karşılanmıştır. Vakıflar devletin üzerindeki yükü hafıfletmiş eğitimin siyasi ve ekonomik krizlerden etkilenmesini önlemişlerdir. Zaman içinde vakfiyelerde belirtilen miktarın sabit olması personel ücretlerinde gerilemeye sebep olmuş, artan süstimaller ve vakıf idaresiyle merkezileşme eğilimleriyle birlikte vakıflar zarar görmüş vakıfların finansmanını destekleyen eğitim kurumları da bu durumdan büyük oranda etkilenmişlerdir.

Osmanlı devletinde Tanzimat bir yeniden yapılanma dönemidir. Osmanlı Devletinin kendine özgü eğitimin mali yapısı Tanzimatla değişiklik göstermiştir. Tanzimatla birlikte yeni okulların finansmanı önemli bir sorun haline gelmişti. Vakıflar aracılığıyla yürütülen eğitimin mali yapısı Maârif-i Umumiye Nizamnamesi ile devletin de kamu hizmeti olarak bütçeden pay ayırdığı bir yapıya dönüşmüştü. Ancak eğitimin finansmanı konusunda kaynak ayırmada gönülsüz davranılmış, askeri bakımdan düşmanlara karşı, asayiş bakımından da iç bölünmelere karşı korumacı davranmak zorunda olduğundan bu dönemde eğitime yeterli kaynak ayrılmamıştır.

II. Abdülhamid Döneminde eğitimin merkez ve taşra teşkilatı güçlendirildiği için, yerel idareciler ve maarif meclislerine bulundukları bölgelerin eğitim sorunları çözme yetkisi verilmiş, öğretim masraflarının karşılanması için alternatif yollar aranmıştı. Yerel idarecilerden Tuna Valisi Mithat Paşa'nın yapmış olduğu uygulama oldukça dikkat çekicidir. Vali eğitim harcamaları için, efkaf-ı münderise, avarız akçesi, öşrü'l-öşr vergileri yanında fitre, zekat ve kurban derilerinden elde edilen gelirleri de kullanmıştır. Yerel idarelerin bu çabaları her bölgenin nüfus yoğunluğu, halkın eğitim düzeyi, kaynak kullanmada etkinliği, maddi ve kültürel koşulların farklılığı gibi durumlar örnek ve standart bir okul sistemi kurulmasını engelliyordu.

Meşrutiyet Döneminde eğitim alanında kabul edilmiş en önemli kanun Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkatı'dır (İlköğretimin Geçici Kanunu). Bu kanunla ilk kez “ilköğretimin zorunlu” ve “devlet okullarında parasız” olduğu hükme bağlanmıştır. Meşrutiyet maarifinin bütçesi, “Tedrisat-ı İptidaiye Vergisi” ile özel ve düzenli bir gelir kaynağına kavuşturulmuştu.

1920–22 dönemi Türkiyemiz için oldukça zor, çetin ve sıkıntılı bir dönem olmuştur. Her yönden yıkık, bitap, mali açıdan bitmiş, nadide evlatları dört cephede kaybetmiş bir haldedir. Osmanlı'dan devralınan eğitim ise perişan haldedir. İşte bu şartlar altında Mustafa Kemal Atatürk, eğitime ne kadar önem verdiğini “*Cumhurbaşkanı olmasaydım, Milli Eğitim Bakanı olmak isterdim*” sözü ile dile getirerek, Sakarya Meydan Muharebesi'nin en kritik günlerinde Maârif Kongresi'ni toplayarak toplantıya kendisi bizzat katılarak, eğitimin yaygınlaştırılması ve milli olmasına vurgu yapmıştır.

1918-1922 arası Milli Mücadele döneminde yıllık bütçeler yapılamamış olup, altı aylık geçici bütçeler hazırlanarak, gerektiğinde avans kanunları da çıkarılmıştır. Savaş sona erene kadar eğitim bütçesi alınan avanslarla karşılanmıştır. Savaş yıllarında genel bütçeden eğitime ayrılan bütçe %0.6 kadardır. Bu yıllarda en büyük eğitim meselesi de ilkokul öğretmenlerinin maaşlarının ödenmesi olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin, Osmanlı'dan devraldığı finansman sorunu 1923-1933 yılları arasında da devam etmiş olup, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kapalı, enflasyonist olmayan finansman politikası etkili olmuştur. Dönemin yurtiçi ve yurtdışı şartları ekonomi için sınırlı; yetersiz sermaye ve kaynak arama mücadelesi devletin sırtında bir yük olmuştur.

1928-29 öğretim yılında MEB bütçelerinde ciddi bir artış olduğu gözlenmiştir. Genele bakıldığında Atatürk döneminde, savaş sonrası ekonominin ciddi yaralar aldığı, bütçenin büyük oranda bu olumsuz şartlardan etkilendiği ve sıkça eğitimin önemine vurgu yapılmasına rağmen bu dönemde bütçeden yeterli ödenek ayrılmaması önemli bir konudur.

Atatürk döneminde 15 yıllık süreçte bütçe yatırımlarının ortalama olarak %3,7'si MEB yatırımlarına ayrılmıştır. Ayrıca Atatürk dönemi bütçeler incelendiğinde MEB'na ayrılan ödeneğin önemli bir kısmının Personel giderlerine ayrıldığı görülmüştür. Bu süreçte yapı, tesis, onarım, etüt ve proje masraflarını içine alan yatırım masraflarının ve transferlerin devamlı artması, eğitimin daha iyi şartlar altında sürdürülmesi için iyileştirmelere gidildiği gözlenmiştir.

İlköğretimin finansmanını üstlenen İl Özel İdareleri, ilkokul öğretmenlerinin maaşlarını da karşılamışlardır. İl Özel İdarelerinin ilköğretim için ayırdığı kaynak, MEB'nın eğitimin diğer kademeleri için ayırdığı kaynaktan fazla olmuştur. Ayrıca yine İl Özel İdarelerinin ilköğretime ayırdığı kaynak, katma bütçe içinde yer alan yükseköğretim bütçesinden de fazla olmuştur. 1923-1933 dönemindeki TBMM bütçe görüşmelerinde ana tema maârifin finans sorunu, kaynak yetersizliği olmuştur. Ayrıca her dönem okul sayısı, öğretmen sayısı ve öğrenci sayısı kıyaslanmış, artışlar belirlenmiştir.

1923-1933 dönemine kesin bütçe hesap kanunlarından birinci önceliği Milli Savunma'ya, ikinci önceliği Bayındırlığa, üçüncü önceliği Genel Borçlara, dördüncü ödeneği Maârif, beşinciliği İktisat Bakanlığı'na ayırdığı görülmektedir. Mustafa Necati, Hasan Âli Yücel gibi Milli Eğitim Bakanlarının görev yaptığı yıllarda bütçe paylarının arttığı, bütçelerin dağılımında iç ve dış siyasi, ekonomik koşullardan etkilendiği göze çarpmaktadır.

Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, Evkaf Bakanlığı'nın 1924 yılında kaldırılması ile ilköğretimin vakıf gelirlerinden yoksun kalmasına, devletin önemli oranda borçlarının olmasına, 1925 yılında Aşar vergisinin kaldırılması ile bu gelirden vazgeçilmesine, Dünya Ekonomik Bunalımına ve II. Dünya Savaşına karşın, Milli Eğitim Bakanlığı ve bu harcamaların genel bütçeye harcamalarına oranı, eğitime yapılan harcamaların büyüklüğü konusunda en önemli göstergedir.

Bu dönemde ekonomiyle ilgili, aynı zamanda eğitim finansmanını etkileyen önemli gelişmeler şunlardır:

- 03.05.1920’de ilk kez bir İktisat Bakanlığı kurulmuştur.
- 1920 yılı bütçesi (28.02.1921 tarihinde yasalaşmıştır) ve 1921 yılı bütçesi mali yılın sonunda kabul edilip yürürlüğe konulmuştur. Bu bütçeler yıl içinde avans yasaları ile verilen ödeneklerin bir tür mahsubu niteliğindedir. 1922 ve 1923 yıllarında, içinde bulunulan koşullar nedeniyle bütçe hazırlanamamıştır. Bunun için devlet hizmetleri avans yasaları ile yürütülmüştür. Cumhuriyet döneminin ilk bütçesi 1924 mali yılının bütçesidir.
- Kapitülasyonlar, eski Osmanlı İmparatorluğunun yaptığı borçları ödeme yöntemi, imtiyazlar, Yunanlıların batı Anadolu ile doğu Trakya’da yaptıkları yıkıma karşı savaş tazminatı gibi konularda Türkiye’den ekonomik yarar sağlamak istemesi, Lozan görüşmelerinin kesilmesine yol açmış, 17.02-04.03.1923 tarihlerinde Birinci İktisat Kongresinin toplanmasına ortam hazırlamıştır. İzmir İktisat Kongresi ile siyasal ve ekonomik bağımsızlık öngörülmüştür.
- İzmir İktisat Kongresinin Aşar Vergisinin kaldırılması ve yerine bir vergi konulması kabul edilmiştir. Eğitime ilişkin hedeflere de yer verilmiştir. Aşar Vergisinin 1925 yılında kaldırılması, devletin gelirleri açısından önemli sıkıntılar yaratmış, sonuçları eğitimi de olumsuz yönde etkilemiştir.
- 1928 yılında Teşvik-i Sanayi Yasası çıkmıştır.
- 1929-1933 Dünya ekonomik bunalımı, bütün ülkeler gibi Türkiye’yi de derinden etkilemiştir. Bu bunalımın aşılması için “iktisadi buhran vergisi” konulmuştur.

Çalışmış olduğum tez, 1923-1933 yılları arasında eğitimin bütçesi, eğitime mali kaynak ayrılması ve bu kaynakların eğitim basamaklarında nasıl yer aldığına dair ışık tutmak amacıyla yazılmıştır. Bu konuda yapılan tez ve araştırma oldukça kısıtlıdır. 1933 yılından sonraki yılları da içine alan çalışmaların yapılması elzem görülmektedir. Bu çalışmanın yapılacak araştırmalara kaynak oluşturulması amaçlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA/KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

B.C.A.18.03.1923 İptidai Maarif Vergisi Kanun Tasarısı **EK 2**

B.C.A. 20.12.1922, 1922 yılı Maarif Vekâleti Bütçesi, Belge No: 180.090.0.160.768. s.191-197. **EK 3**

B.C.A.20.04.1927 Maarif Vergisi Kanun Tasarısı, Belge No: 030. 10.143.25.21 **EK 4**

B.C.A. Maarif Vekâleti'nin 1926 yılı bütçesi teklif ve tercüme tertibinden kesilen 5.000 liranın iade edilmesi, Belge No: 18.01.01.024.24.14 **EK 5**

ZABIT CERİDELERİ

TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre II), İ: 109, (23/2/1340), C. 6, s. 252.

TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre II), İ: 107, (20/2/1340), C. 6, s. 166.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 1, (23.02.1340), C: 6, s.253.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 111, (25.02.1340), C: 6, s.329.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 111, (25.02.1340), C: 6, s.335.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 113, (27.02.1340), C: 6, s.413.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 2, (28.02.1341), C: 15, s.14.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66 (28.02.1341), C: 15, s.14.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341), C: 15, s.21.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 66, (28.02.1341), C: 15, s.21.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100, (16.05.1926), C: 25, s.174.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 51, (12.4.1927), C: 31, s. 83.

TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III),İ: 64, (22.04.1928), C: 3, s. 201.

TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 60, (18.05.1930), C: 19, s. 104.

TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.29, (16.07.1931), C: 3, s. 143.

TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.66, (20.6.1932), C: 9, s. 313.

TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.52, 17.05.1933, C: 1, s. 145.

TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre I), Cilt 6, s.311

TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre I), İ: 128, (3.1.1337), C: 7, s.129.

TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre: II), İ: 34, (14.7.1336) , C: 2, s. 307-308.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 43, (29.10.1339), C: 3, s.81-82.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ:100'ek (12.4.1341), C: 17, s.35.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre: II), İ: 2, (3.3.1340), C: 7, s: 24–27.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre: I), İ: 19, (7.4.1339), C: 28, s. 397-398.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre: III), İ: 64, (22.4.1928), C: 3, s.201.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre: III), İ: 3, (8.11.1928), C: 1, s.26.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre I), İ: 94 (4.11.1336), s. 249-253.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 95(6.4.1341), C: 17, s. 112-124.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 114(28.2.1340), C: 6, s. 485-491.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100'ek (12.4.1341), C: 17, s. 35.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100 (12.4.1341), C: 17, s. 274.

TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 76 (18.6.1927), C: 33, s.142-143.

KİTAPLAR

Acun, Fatma: **"Atatürk ve İnkılâp Tarihi"**, Siyasal Kitabevi, 11. Baskı, Ankara, 2010.

Akyıldız, Ali **"Osmanlı Merkez Teşkilatı'nda Reform (1836-1856)"**, İstanbul, Eren, 1993.

Alkan, Mehmet Ö.: **"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924"**, **Tarihi İstatistikler Dizisi**, C: 6, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.

Alp, Hayrünisa: **"Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de İlköğretim ve Müfredatları (1913-1936)"**, İstanbul; Nobel, 2016.

Alp, Hayrünisa: **"Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılâbına Türkiye'de İlköğretim"** İstanbul; Nobel, Şubat 2016.

Akyüz, Yahya: **"Türk Eğitim Tarihi"**, Pegem Yayınları, 23. Baskı, 2012.

Başgöz, İlhan, W. **"Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk"**, Ankara; Dost
Wilson, Howard: **Yayınevi**, 1968.

Boratav, Korkut: **"Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009"**, Ankara; İmge Kitabevi, 15. Baskı, 2003.

Duran, Refik: **"Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, "Eğitim ve Öğretimdeki Gelişmeler: Yeni Devlet Yeni Eğitim"**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s. 108.

Doğan, İsmail: **"Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri"** Nobel Yayın, 2. Basım, Ankara, 2012.

- Dewey John: **“Türkiye Maâriî Hakkındaki Rapor”**, M.E.B. Yay., İstanbul 1952.
- Cicioğlu, Hasan,: **“Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)”**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985, s.34.
- Ergin, Osman Nuri: **“Türkiye Maârif Tarihi”**, Eser Matbaası, C: 1-2, 5, İstanbul, 1977.
- Ergün, Mustafa: **“Atatürk Devri Türk Eğitimi”**, **Atatürk’ün 100. Doğum Yılına Armağan**, Ankara Üniv. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, No: 325, Ankara, 1982.
- Gündüz, Mustafa: **“Eğitim Tarihi”**, Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 3087. s. 109.
- Kepenek, Yakup, Yentürk, Nurhan: **“Türkiye Ekonomisi”**, Remzi Kitabevi, 24. Basım, 2011.
- Kodaman, Bayram: **“II. Adülhamid Devri Eğitim Sistemi”**, Türk Tarih Kurumu,Ankara, 1980,s.122.
- Kurul, Necla: **“Eğitim Finansmanı”**, Siyasal Kitabevi, 2. Baskı, Ekim 2012.
- Özcan, Tahsin: **“Osmanlı Devleti’nde Eğitim Hizmetlerinin Finansmanı”**, Türkler, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Ankara, 2002, s.872-877.
- Öztürk, Cemil: **“Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikaları”** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996, s. 57.
- Sakaoğlu, Necdet: **“Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi”**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 1991.
- Somel, Selçuk: **“Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma,**

- Akşin: **Otokrasi ve Disiplin** , İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2015.
- Tezel, Yahya S.: **“Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi”** (1923-1950), YurtYayınları, Ankara, 2. Baskı, 1986.
- Türk, İsmail: **“Maliye Politikası ve Çağdaş Bütçe Teorileri”**, Ankara, Doğan Yayınevi, 3. Baskı, 1975.
- “Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı”**, Devlet İstatistik Enstitüsü yayını, Ankara, 1973.
- Yenal, Oktay: **“Cumhuriyet’in İktisat Tarihi”**, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş., Paymaş A.Ş Yayınevi, 2001.
- Yücel, Hasan Âli: **“Türkiye’de Orta Öğretim”**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

MAKALELER

- Adem, Mahmut: **“Ulusal Eğitim Politikamız Nasıl Olmalıdır?”**, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C: 52, Sayı: 1, 1997, s. 52.
- Akbulut, Ural: **“Tanzimattan Cumhuriyet’e Eğitim”**, Türkiye Bilimler Akademisi Forumu, Sıra No: 19, 2003, Ankara, s. 26.
- Alkan, Mehmet Ö.: **“Osmanlı İmparatorluğu’nda Modernleşme ve Eğitim”**, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C: 6, 2008.
- Alkan, Mehmet Ö.: **“Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924”**, **Tarihi İstatistikler Dizisi**, C: 6, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Akalın, Güneri: **“Atatürk Dönemi Maliye Politikaları”**, **Cumhuriyetimizin 75. Yılına Armağan**, Maliye Bakanlığı, Ankara, 2008.

- Ayvaz, Saide, Şahin, Mustafa: “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bütçeleri”, **International Journal of Human Sciences**, Vol: 11, 2014, S: 303-316.
- Berber, Engin: “İzmir ve Art bölgesinde Merkezi Yönetimin Sağlık Politikası(1913-1920)” , Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi S 37-38, Mayıs-Kasım 2006, s. 55-76.
- Çakan, Işıl: “Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması”, **İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, S: 2, s. 85-127.
- Coşar, Nevin: “Cumhuriyet Döneminde Denk Bütçe Politikasına Geçiş”,**Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XI, 1995, Sayı 31, Sayfa 239-259.
- Dönmez, Cengiz: “Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim”, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi.
- Güneş, İhsan: “Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: IV, Sayı: 12, 1988, s.763-781.
- Gündüz, Mustafa: “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sisteminin Finansmanı Sağlama Düşünce, Öneri ve Uygulamaları (1860-1930)”, **e-Journal of New Wold Sciences Academy**, V: 5, Number: 4, 2010, s. 1658-1669.
- Güzel, Abdürrahim : “İlk Heyet-i İlmiye Çalışmaları, Alınan Kararlar ve DinîTedrîsat.”, **Erciyes Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, 4, s.337-356.

- İNAN, A., Afet: “İzmir İktisat Kongresi (17.02-04.03.1923), Ankara, **Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları**, XVI. Dizi, Sayı: 46, 1989.
- Kapluhan, Erol: “Hazırlık (Kurtuluş Savaşı) Dönemi Eğitim Politikaları ve Eğitim Faaliyetleri”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, ISSN: 2146-6467, 2006.
- Kalaycı, Nurdan: “Cumhuriyet Döneminde İlköğretim: Hükümet Programları ve Uygulamalar”, 2. Baskı, **MEB Yayınları, İstanbul**, 1988.
- Karakütük, Kasım: “Yükseköğretimin Finansmanı”, **Milli Eğitim Dergisi**, S: 171, Yaz/2006, s. 220.
- Karakütük, Kasım: “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Planlı Döneme Kadar Eğitimin Finansmanı. 1923-1960”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 149, Ocak, Şubat, Mart 2001,
- Kıran, Batuhan İsmail: “**XVII. Yüzyılda Enderun’daki Ödeme ve İn’âmlar Üzerine Bir İnceleme**”, Araştırma Makalesi, Eskişehir, S: 39-52.
- Yüksel, Nahit: “Cumhuriyet’in “İlk” Bütçesi: Coşku, Gurur ve Kaygı”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 159, Temmuz-Aralık 2010, s. 301-302.
- Öztürk, Cemil: “**Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**”, Ankara Üniv. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, XVI Dizi, 2 Baskı, Ankara, 2007.
- Soydan, Tarık: “Osmanlı’dan Cumhuriyet Dönemine Türkiye’de Temel Eğitimin Gelişmesi ve Finansmanı Sorunu”, **Karadeniz Bilimleri Dergisi**, 2013, s. 53-73.

Tangülü, Zafer, Karadeniz, Ateş: , “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sistemimizde Yabancı Uzman Raporları (1924-1960), **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/5, spring 2014, Ankara, p., 1895-1910.

Türk, İbrahim Caner: “Osmanlı Memleketlerinde İlkokullar ve Umumi Mektepler Açılarak Bu Mekteplerin Çoğaltılmaları ve Islah Edilmelerine Dair II. Abdülhamid’e Sunulan Bir Layiha”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 54. Sayı, Erzurum, 2015, S: 713-726.

Türkal, Hasan: “Türkiye’de 1923-1930 Yılları Arası Bütçe Politikası ve Uygulamasının Vergi Politikası ve Uygulaması Açısından Değerlendirilmesi” **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 44, Sayı: 3, Eylül 2011, s.85- 107.

Yılmaz, Akgül, Gülay: “Türkiye’de 1923-1938 Dönemi Maliye Politikası Uygulamaları” **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: XXVII, Sayı: II, 2009, s.297-328.

Yüksel, Nahit: “Cumhuriyet’in “İlk” Bütçesi: Coşku, Gurur ve Kaygı”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 159, Temmuz-Aralık 2010, s. 299-322.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Katalogu

<http://www.ceterisparibus.net/1923-1990/butce.htm>

www.bumko.gov.tr

<http://www.tbmm.gov.tr/zabıt>

[ceridelerilar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc003/kanuntbmmc003/kanuntbmmc00300616.pdf](http://www.tbmm.gov.tr/zabıt) . Çevirimiçi, 22.04.2018.

<http://www.tbmm.gov.tr/zabıt>

[ceridelerilar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc005/kanuntbmmc005/kanuntbmmc005_01130.pdf](http://www.tbmm.gov.tr/zabıt), Çevirimiçi 22.04.2018.

RESMÎ YAYINLAR

I, II, III ve IV. Dönem **T.B.M.M. Zabıt Cerideleri** (1923-1933).

Bütçe Kesin Hesap Kanunu, Maliye ve Gümrük Bakanlığı (1924-1941)

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, C: 1, Ankara, 1946.

“İsmet Paşa Hazretlerinin Nutukları”, Muallimler Birliği, sene 1, s.4, Teşrin-i evvel, İstanbul, Yeni Matbaa.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II.

KANUNLAR

Kanun-i Esasi, 23 Aralık 1876, Düstur, Birinci Tertip, c. VI.

Mektep Vergisi Kanunu ve Sûret-i Tatbikiyesini Gösterir Talimatname, İstanbul, Hilâl Matbaası, 1925.

Maarif Teşkilatına Dair Kanun, Kanunun numarası : 789, Kabul Tarihi: 22/III/926, Neşir Tarihi: 3/IV/926.

Maarif Vergisi Kanunu, Kanun numarası: 1130, Kabul Tarihi: 22.06.1927, Neşir Tarihi: 18/VII/1927, sayı: 636, s.517-518.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi, Mahmut Cevat İbnü’ş Şeyh Nafi, haz. Taceddin Kayaoğlu, İstanbul, Yeni Türkiye Yayınları, 2001.

Orta Tedrisat Muallimler Kanunu,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200439.pdf

Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı, 23 Eylül 1329 (1913), Düstur, İkinci Tertip.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Kanun No: 491 Kabul Tarihi 20/IV/1340, Neşir Tarihi: 24/V/1340, Resmi Gazete No: 71.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu Düstur, Üçüncü Tertip

GAZETELER

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi

Milliyet Gazetesi

TEZLER

Toprak, Gül, Nihal: **“Cumhuriyet’in İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri”**, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2008.

Ayvaz, Saide: **“Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bütçeleri”**, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012.

Kanbolat, Erhan: Erhan Kanbolat, “Harf Devrimi’nden Köy Enstitülerine Türkiye’de İlköğretim (1928-1940), **Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 453.

Yavaş, Cemil,: **“Heyet-i İlmiye ve Milli Eğitim Şûralarında Din Eğitimi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)”**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003, s. 124.

İSTATİSTİKLER

İstatistik Göstergeler 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s. 64-72.,

Maarif 1923-32 İstatistikleri, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933, s.2-3.,

Hasan Âli Yücel, “**Türkiye’de Orta Öğretim**” Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1. Basım, Ankara, 1994, s.47-68.

EKLER

EK.1

Maârif Vergisi Kanunu

Mad. 1— Her vilâyette ilk tahsil çağında bulunan çocukların talim ve terbiyeleri ve halk dersanelerinin tesis ve idaresi için ihtiyarı zarurî olan masrafların karşılığı ilk tedrisata mahsus akarlar hasılatı ve teberru ve muavenetlerle beraber aşağıdaki sayılan varidat membalarından temin olunur.

A- Umumî, mülhak ve hususî bütçelerden maaş, tahsisat ve ücret alanların (eytam ve eramil hariç) aldıkları mebalîğ üzerinden iki taksitte istifa edilecek yüzde birler.²⁸⁹²⁹⁰

B- Müsavi nisbette olmak üzere meclisi umumilerce sayım ve kazanç vergilerine yüzde elîye ve arazi ve musakkafat vergilerine yüzde yirmi beşe kadar tarh edilecek kesri munzamlar.

(a) Fıkrasında beyan olunan maaş, tahsisat ve ucuratın kazanç vergileri (b) fıkrasındaki kesri munzama tabi değildir.

Mad. 2— Birinci maddenin (b) fıkrasında gösterilen sayım ve kazanç vergilerine meclisi umumî karar ile tarh edilecek kesri munzaların nisbeti yüzde otuzu ve elyevm alınmakta olan arazi ve müsakkafat vergilerine tarh edilecek kesri munzamların nisbeti yüzde yirmiyi tecavüz eylediği takdirde fazlasına ait meclisi umumi kararlar dahiliye ve maaif vekâletlerinin teklifi üzerine icra Vekilleri Heyetinin tasdikina iktiran etmek şarttır.

Mad. 3— Vilâyet meclisi umumileri her sene vilâyet dahilinde açılmış veya açılacak ilk mekteplerin daimî ve fevkalâde masrafları yekûnuna yüzde on zam ile mecmuundan birinci maddede beyan olunan akarat ve teberruat ile (a) fıkrasında muharrer yüzde birleri tenzil ve artan masrafı (b) fıkrasındaki bilâ vasıta vergilerin vilâyet dahilindeki son senelik tahakkukatı miktarı ile nisbet ederek bu vergilere

²⁸⁹ Maaşların teadülü hakkındaki kanunla hükümden sakıt olmuştur.

²⁹⁰ Maarif: İlk Tedrisat Kanunları, Toplayan: Muallim Ahmet Halit, İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1934, s.26.

azamî (b) fıkrasındaki gösterilen miktarlara kadar zammedilmek suretile tarhı icap eden maârif vergisi miktarını tayin ve tesbit ederler.

Mad. 4— lerin defterdar veya muhasebecileri her malî sene nihayetinde vilâyet dahilindeki mükelleflerin ve musakkafat, sayım, kazanç vergilerinin ayrı ayrı tahakkukatı yekûnunu makamı vasıtası ile meclisi umumilere vermeğe mecburdurlar. Bu vergilere yapılacak zamlar miktarının tesbitinde tahakkukat yekûnları esas ittihaz edilir.

Mad. 5— Kesri munzamlar asıllarile birlikte maliye vesal-ile tahsil olunur, idarei hususiyelere ait tahsilattan, mahalli memurun maliyesine ikramiye olarak tevzi edilmek üzere, yüzde biri maliyece alıkonulur.²⁹¹

Mad. 6— Memurini maliye tarafından tahsil edilen maârif vergisi hasılatı tahsili takip eden ayın onuncu gününe kadar idarei hususiyeyi vilâyat emrine mahallî ziraat bankasına tevdi edilmek mecburidir. Bilâsebep kanunî müddeti muayyene zarfında²⁹² maârif vergisini idarei hususiye emrine tevdi etmeyen memurini maliyeden yüzde dokuz nisbetinde eyyamı müteahhire faizi alınır.

Mad. 7— Mülkiye ve Maliye müfettişleri ve Maârif emin ve müfettişi umumileri nizamâtı mahsusa ile muayyen salâhiyetleri dahilinde işbu kanunun tatbikatından dolayı alâkadar memurların muamelâtını tetkik ve teftiş edebilirler.

Mad. 8— Dahiliye, Maliye, Maârif Vekâletlerince bu kanunun suveri tatbikiyesini mübeyyin ihzar olunacak talimatname icra Vekilleri Heyeti karaile mer'i olur.

Mad. 9— İdarei vilâyat kanunu muvakkatı ile tedrisatı iptidaiye kararnamesinin tadiline dair 8 Nisan 1339 tarihli ve bunun bazı mevadını muaddil 28 Şubat 1340 tarihli kanunların ve 13 Nisan 1341 tarih ve 61 ö numaralı mektep vergisi kanununun işbu kanuna mubayin olan ahkâmı mülğadır.

Mad. 10— Bu kanun 1 Haziran 1927 tarihinden muteberdir.

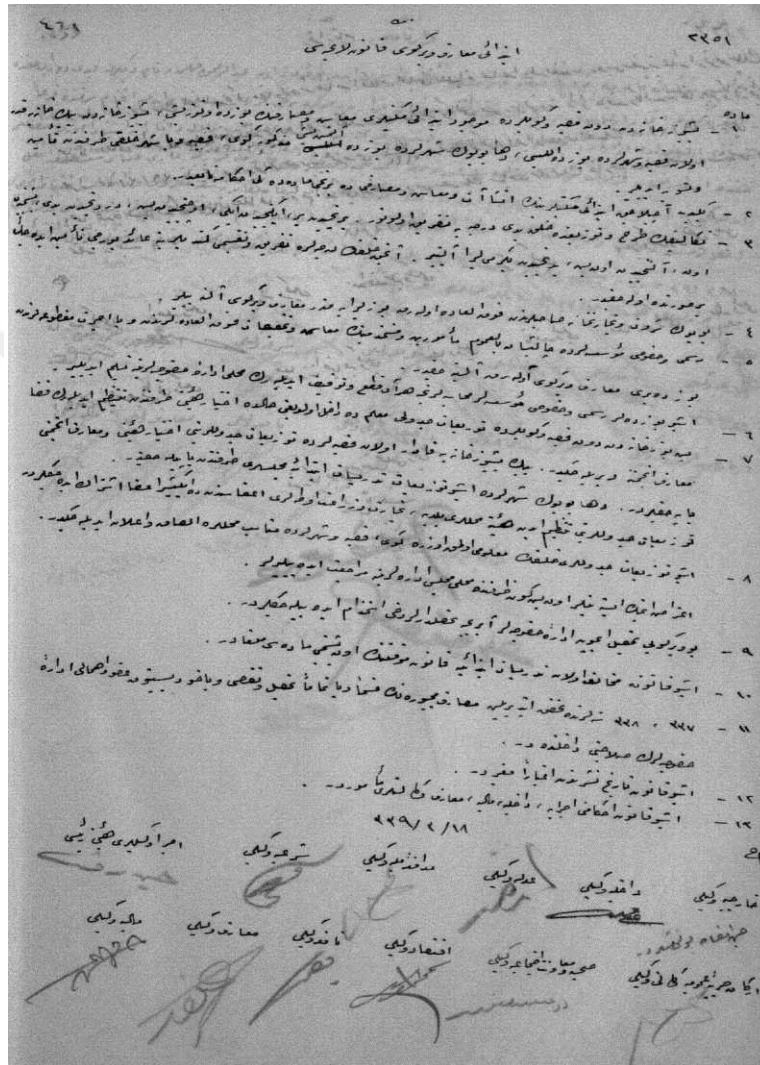
²⁹¹ Bu fıkra tadil ediliyor.

²⁹² Maarif: İlk Tedrisat Kanunları, Toplayan: Muallim Ahmet Halit, İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1934, s.27.

Mad. 11— Bu kanunun hükümlerini icraya Dahiliye, Maliye ve Maârif Vekilleri memurdur.

22 Haziran 1927

EK 2. İptidai Maarif Vergisi Kanun Tasarısı 18.3.1923

EK 3. 1922 yılı Maarif Vekâleti Bütçesi

ردیف	شرح مصروفات	مبلغ مصروفات	مبلغ ايراد	مبلغ تعويضات
۱	مصاريف مكتبه	۲۱۶۸۷		
۲	مصاريف مكتبه	۱۶۶۸		
۳	مصاريف مكتبه	۸۵۹۱		
۴	مصاريف مكتبه	۲۴۰۰۹		
۵	مصاريف مكتبه	۶۹۱۸۸		
۶	مصاريف مكتبه	۴۰۰۰		
۷	مصاريف مكتبه	۲۹۹۱۲		
۸	مصاريف مكتبه	۲۵۰۰		
۹	مصاريف مكتبه	۹۶۰۰		
۱۰	مصاريف مكتبه	۱۰۰۰۰		
۱۱	مصاريف مكتبه	۲۵۰۰		
۱۲	مصاريف مكتبه	۲۵۰۰۰		
۱۳	مصاريف مكتبه	۲۹۱۰۰		
۱۴	مصاريف مكتبه	۱۲۸۱۲		
۱۵	مصاريف مكتبه	۱۹۷۸۰		
۱۶	مصاريف مكتبه	۲۵۰۰		
۱۷	مصاريف مكتبه	۲۵۰۰		
۱۸	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۱۹	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۲۰	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۲۱	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۲۲	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۲۳	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۲۴	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۲۵	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۲۶	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۲۷	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۲۸	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۲۹	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۳۰	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۳۱	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۳۲	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۳۳	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۳۴	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۳۵	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۳۶	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۳۷	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۳۸	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۳۹	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۴۰	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۴۱	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۴۲	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۴۳	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۴۴	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۴۵	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۴۶	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۴۷	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۴۸	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۴۹	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۵۰	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۵۱	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۵۲	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۵۳	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۵۴	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۵۵	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۵۶	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۵۷	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۵۸	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۵۹	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۶۰	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۶۱	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۶۲	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۶۳	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۶۴	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۶۵	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۶۶	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۶۷	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۶۸	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۶۹	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۷۰	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۷۱	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۷۲	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۷۳	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۷۴	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۷۵	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۷۶	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۷۷	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۷۸	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۷۹	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۸۰	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۸۱	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۸۲	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۸۳	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۸۴	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۸۵	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۸۶	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۸۷	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۸۸	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۸۹	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۹۰	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۹۱	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۹۲	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۹۳	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۹۴	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۹۵	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۹۶	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۹۷	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۹۸	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۹۹	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		
۱۰۰	مصاريف مكتبه	۲۶۰۰		

[illegible]

$\frac{1400}{1400}$ 1.3.2016 22

1-7-5-7
~~1-7-5-7~~
 1-7-5-7

Cheng Jia, 1950

22b 99X1.

2.2 - 2.2 x 15

$$2.9 - 2.1 \times 10$$

$$x_{11} - x_{12} \times x_{12}$$

- 415 X 12

214 X 11

410 - 412 X 19

212 X r.

$$211 - 214 \times C_1$$

$$x_{cl} - x_{ax}$$

200 - 200 x 200

252 X 55

250 - 275 X 50 5

١٢٢٠
 ١٣٤٠
 ١٣٥٠
 ١٣٦٠
 ١٣٧٠
 ١٣٨٠
 ١٣٩٠
 ١٤٠٠
 ١٤١٠
 ١٤٢٠
 ١٤٣٠
 ١٤٤٠
 ١٤٥٠
 ١٤٦٠
 ١٤٧٠
 ١٤٨٠
 ١٤٩٠
 ١٥٠٠
 ١٥١٠
 ١٥٢٠
 ١٥٣٠
 ١٥٤٠
 ١٥٥٠
 ١٥٦٠
 ١٥٧٠
 ١٥٨٠
 ١٥٩٠
 ١٦٠٠
 ١٦١٠
 ١٦٢٠
 ١٦٣٠
 ١٦٤٠
 ١٦٥٠
 ١٦٦٠
 ١٦٧٠
 ١٦٨٠
 ١٦٩٠
 ١٧٠٠
 ١٧١٠
 ١٧٢٠
 ١٧٣٠
 ١٧٤٠
 ١٧٥٠
 ١٧٦٠
 ١٧٧٠
 ١٧٨٠
 ١٧٩٠
 ١٨٠٠
 ١٨١٠
 ١٨٢٠
 ١٨٣٠
 ١٨٤٠
 ١٨٥٠
 ١٨٦٠
 ١٨٧٠
 ١٨٨٠
 ١٨٩٠
 ١٩٠٠
 ١٩١٠
 ١٩٢٠
 ١٩٣٠
 ١٩٤٠
 ١٩٥٠
 ١٩٦٠
 ١٩٧٠
 ١٩٨٠
 ١٩٩٠
 ٢٠٠٠
 ٢٠١٠
 ٢٠٢٠
 ٢٠٣٠
 ٢٠٤٠
 ٢٠٥٠
 ٢٠٦٠
 ٢٠٧٠
 ٢٠٨٠
 ٢٠٩٠
 ٢١٠٠
 ٢١١٠
 ٢١٢٠
 ٢١٣٠
 ٢١٤٠
 ٢١٥٠
 ٢١٦٠
 ٢١٧٠
 ٢١٨٠
 ٢١٩٠
 ٢٢٠٠
 ٢٢١٠
 ٢٢٢٠
 ٢٢٣٠
 ٢٢٤٠
 ٢٢٥٠
 ٢٢٦٠
 ٢٢٧٠
 ٢٢٨٠
 ٢٢٩٠
 ٢٣٠٠
 ٢٣١٠
 ٢٣٢٠
 ٢٣٣٠
 ٢٣٤٠
 ٢٣٥٠
 ٢٣٦٠
 ٢٣٧٠
 ٢٣٨٠
 ٢٣٩٠
 ٢٤٠٠
 ٢٤١٠
 ٢٤٢٠
 ٢٤٣٠
 ٢٤٤٠
 ٢٤٥٠
 ٢٤٦٠
 ٢٤٧٠
 ٢٤٨٠
 ٢٤٩٠
 ٢٥٠٠
 ٢٥١٠
 ٢٥٢٠
 ٢٥٣٠
 ٢٥٤٠
 ٢٥٥٠
 ٢٥٦٠
 ٢٥٧٠
 ٢٥٨٠
 ٢٥٩٠
 ٢٦٠٠
 ٢٦١٠
 ٢٦٢٠
 ٢٦٣٠
 ٢٦٤٠
 ٢٦٥٠
 ٢٦٦٠
 ٢٦٧٠
 ٢٦٨٠
 ٢٦٩٠
 ٢٧٠٠
 ٢٧١٠
 ٢٧٢٠
 ٢٧٣٠
 ٢٧٤٠
 ٢٧٥٠
 ٢٧٦٠
 ٢٧٧٠
 ٢٧٨٠
 ٢٧٩٠
 ٢٨٠٠
 ٢٨١٠
 ٢٨٢٠
 ٢٨٣٠
 ٢٨٤٠
 ٢٨٥٠
 ٢٨٦٠
 ٢٨٧٠
 ٢٨٨٠
 ٢٨٩٠
 ٢٩٠٠
 ٢٩١٠
 ٢٩٢٠
 ٢٩٣٠
 ٢٩٤٠
 ٢٩٥٠
 ٢٩٦٠
 ٢٩٧٠
 ٢٩٨٠
 ٢٩٩٠
 ٣٠٠٠
 ٣٠١٠
 ٣٠٢٠
 ٣٠٣٠
 ٣٠٤٠
 ٣٠٥٠
 ٣٠٦٠
 ٣٠٧٠
 ٣٠٨٠
 ٣٠٩٠
 ٣١٠٠
 ٣١١٠
 ٣١٢٠
 ٣١٣٠
 ٣١٤٠
 ٣١٥٠
 ٣١٦٠
 ٣١٧٠
 ٣١٨٠
 ٣١٩٠
 ٣٢٠٠
 ٣٢١٠
 ٣٢٢٠
 ٣٢٣٠
 ٣٢٤٠
 ٣٢٥٠
 ٣٢٦٠
 ٣٢٧٠
 ٣٢٨٠
 ٣٢٩٠
 ٣٣٠٠
 ٣٣١٠
 ٣٣٢٠
 ٣٣٣٠
 ٣٣٤٠
 ٣٣٥٠
 ٣٣٦٠
 ٣٣٧٠
 ٣٣٨٠
 ٣٣٩٠
 ٣٤٠٠
 ٣٤١٠
 ٣٤٢٠
 ٣٤٣٠
 ٣٤٤٠
 ٣٤٥٠
 ٣٤٦٠
 ٣٤٧٠
 ٣٤٨٠
 ٣٤٩٠
 ٣٥٠٠
 ٣٥١٠
 ٣٥٢٠
 ٣٥٣٠
 ٣٥٤٠
 ٣٥٥٠
 ٣٥٦٠
 ٣٥٧٠
 ٣٥٨٠
 ٣٥٩٠
 ٣٦٠٠
 ٣٦١٠
 ٣٦٢٠
 ٣٦٣٠
 ٣٦٤٠
 ٣٦٥٠
 ٣٦٦٠
 ٣٦٧٠
 ٣٦٨٠
 ٣٦٩٠
 ٣٧٠٠
 ٣٧١٠
 ٣٧٢٠
 ٣٧٣٠
 ٣٧٤٠
 ٣٧٥٠
 ٣٧٦٠
 ٣٧٧٠
 ٣٧٨٠
 ٣٧٩٠
 ٣٨٠٠
 ٣٨١٠
 ٣٨٢٠
 ٣٨٣٠
 ٣٨٤٠
 ٣٨٥٠
 ٣٨٦٠
 ٣٨٧٠
 ٣٨٨٠
 ٣٨٩٠
 ٣٩٠٠
 ٣٩١٠
 ٣٩٢٠
 ٣٩٣٠
 ٣٩٤٠
 ٣٩٥٠
 ٣٩٦٠
 ٣٩٧٠
 ٣٩٨٠
 ٣٩٩٠
 ٤٠٠٠
 ٤٠١٠
 ٤٠٢٠
 ٤٠٣٠
 ٤٠٤٠
 ٤٠٥٠
 ٤٠٦٠
 ٤٠٧٠
 ٤٠٨٠
 ٤٠٩٠
 ٤١٠٠
 ٤١١٠
 ٤١٢٠
 ٤١٣٠
 ٤١٤٠
 ٤١٥٠
 ٤١٦٠
 ٤١٧٠
 ٤١٨٠
 ٤١٩٠
 ٤٢٠٠
 ٤٢١٠
 ٤٢٢٠
 ٤٢٣٠
 ٤٢٤٠
 ٤٢٥٠
 ٤٢٦٠
 ٤٢٧٠
 ٤٢٨٠
 ٤٢٩٠
 ٤٣٠٠
 ٤٣١٠
 ٤٣٢٠
 ٤٣٣٠
 ٤٣٤٠
 ٤٣٥٠
 ٤٣٦٠
 ٤٣٧٠
 ٤٣٨٠
 ٤٣٩٠
 ٤٤٠٠
 ٤٤١٠
 ٤٤٢٠
 ٤

TEVHİDİ TEDRİSAT KANUNU

Kanun Numarası	: 430
Kabul Tarihi	: 3/3/1340
Yayımlandığı R. Gazete	: Tarih: 6/3/1340 Sayı: 63
Yayımlandığı Düstur	: Tertip: 3 Cilt: 5 Sayfa: 322

Madde 1 - Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaletine merbuttur.

Madde 2 - Şer'iye ve Evkaf Vekaleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekaletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3 - Şer'iye ve Evkaf Vekaleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebalığ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4 - Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de aynı mektepler küşat edecektir.

Madde 5 - Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştegil olup şimdiye kadar Müdafaai Milliyeye merbut olan askeri rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekaletine merbut olan darüleytamlar, bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekaletine raptolunmuştur. Mezkûr rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları atıyen ait olduğu Vekaletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.

(Ek: 22/4/1341 - 637/1 md.) Mektebi Harbiyeden menşe teşkil eden askeri liseler bütçe ve kadrolariyle Müdafaai Milliye Vekaletine devrolunmuştur.

Madde 6 - İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 7 - İşbu kanunun icrayı ahkamına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

430 SAYILI KANUNA EK VE DEĞİŞİKLİK GETİREN MEVZUATIN YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ TARİHİNİ GÖSTERİR LİSTE		
Kanun No	Farklı tarihte yürürlüğe giren maddeler	Yürürlüğe giriş tarihi
637	-	29/4/1341

MAARİF VEKİLLERİ GÖREV BAŞLANGIÇ VE BİTİŞ TARİHLERİ

Vasıf ÇINAR	08.03.1924-21.11.1924
Şükrü SARAÇOĞLU	22.11.1924-03.03.1925
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	04.03.1925-19.12.1925
Mustafa NECATİ	20.12.1925-01.01.1929
İsmet İNÖNÜ	01.01.1929-27.02.1929
Vasıf ÇINAR	28.02.1929-07.04.1929
Cemal Hüsnü TARAY	10.04.1929-15.09.1930
Esat SAGAY	27.09.1930-18.09.1932
Dr. Reşit GALİB	19.09.1932-13.08.1933
Dr. Refik SAYDAM	14.08.1933-26.10.1933
Hikmet BAYUR	27.10.1933-08.07.1934

EK 7-**FASILLAR**

1926 Yılı Bütçe Görüşmeleri başlamış ve Meclis Başkanı Maârif Bütçesinin fasıllarını tek tek saymıştır.²⁹³

1926 Yılı

Fasıl No	Fasıl Adı	Lira
461	Merkez maaşatı	55.320
462	Merkez ücuratı	56.340
463	Vilayetler memurları maaşatı	970.239
464	Vilayetler ücuratı	759.532
465	Mazulin maaşatı	5.724
466	Tahsisatı fevkalade	1.748.941
467	Muallimlerin vilayati baide zamaimi	30.000
468	Maârif teşkilatı hakkındaki kanun mucibince müdür ve başmuavinlere verilecek makam ücreti	45.090
469	Merkez ayniyatı sabitesi	22.000
470	Merkez levazımı	4.300
471	Merkez müteferrikası	4.500
472	Vilayetler ayniyatı sabitesi	8.000
473	Vilayetler levazımı	7.000
474	Vilayetler levazımı	2.800
475	Masarifi müştereke	101.320
476	Teşvikat ve muavenet	30.300
477	Telif ve tercüme ve tetkik ve mükafatı ve masarifi umumiyesiyle komisyonlar hakkı huzur ve harcırahı ²⁹⁴	50.000
478	Sanayii nefise encümeni masarif ve hakkı huzuru	5.000

²⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100, (16.05.1926), C: 25, s.174.

479	Tarih encümeni masarîf ve hakkı huzuriyle tasnifi vesai encümeni masrafı	2.500
480	Ecnebi mütehasısları	30.000
481	Liseler ve muallim mekteplerine getirilecek ecnebi muallimlerin ücurat ve harcırahı	75.000 ²⁹⁵
482	Avrupa'ya gönderilecek Türk talebe tahsil masrafı	85.000 ²⁹⁶
483	İrşat ve beynelmilel kongre, sergi ve müsabakalar masarîf ve ilmi tetkik seyahatleri	12.000
484	Mektepler masarîfı	2.962.000
485	Levazımı tesisiye	100.000
486	İnşaat ve tamirat	125.000
487	Müesseseler masrafı	80.000 ²⁹⁷

²⁹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100, (16.05.1926), C: 25, s.175.

²⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100, (16.05.1926), C: 25, s.175.

²⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 100, (16.05.1926), C: 25, s.176.

1927 Yılı Bütçe Görüşmeleri başlamış ve Meclis Başkanı Maârif Bütçesinin fasıllarını tek tek saymıştır.²⁹⁸

1927 Yılı

Fasıl No	Fasıl Adı	Lira
521	Merkez maaşatı	52.716
522	Merkez ücuratı	48.840
523	Vilayetler memurları maaşatı	858.573 ²⁹⁹
524	Vilayetler ücuratı	604.816
525	Tahsisatı fevkalade	1.603.024
526	Uzaklık ve yakınlık zammı	106.513
527	Tahsisatı maktua	600
528	Makam ücreti	58.680
529	Mazulin maaşatı	7.500
530	Merkez ayniyatı sabitesi	6.000
531	Merkez levazımı	6.500
532	Merkez müteferrikası	6.500
533	Merkez ikramiyesi	2.000
534	Vilayetler ayniyatı sabitesi	3.000
535	Vilayetler levazımı	7.000
536	Vilayetler müteferrikası	3.000
537	Vilayat ikramiyesi	10.000
538	Masarifi mütenevvia	74.700
539	Dahili resmi telgraf ücreti	12.000

²⁹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 51, (12.04.1927), C: 31, s.82.

²⁹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 51, (12.04.1927), C: 31, s.94.

540	Teşvikat ve muavenet	15.000
541	Telif ve tercüme ve tetkik ve mükafat ve neşriyat masarifi umumiyesiyle Talim ve terbiye azasının tetkik harcırahları ve komisyonlara hakkı huzur ve harcırahı	50.000
542	Sanayii Nefise Encümeni masarif ve hakkı huzuru	9.500 ³⁰⁰
543	Tarih encümeni masarif ve hakkı huzuru	10.000
544	Ecnebi mütehassısları	50.000
545	Lise, orta muallim mekteplerindeki ecnebi muallimler	82.968
546	Avrupa'ya gönderilecek Türk talebe tahsil masrafı	100.000
547	İrşat ve beynelmilel kongre, sergi ve müsabakalar masarifi ve ilmi tetkik seyahatleri	15.000
548	Kurslar masarifi	15.000
549	Avrupa harcırahı	10.000
550	Darüşşefekaya muavenet	15.000
A550	Genç dernekleri masrafı	5.500
551	Mektepler masarifi	18.835.000
552	Ticaret mektepleri masarifi	80.000
553	Pravantoriyum masarifi	60.000
554	Levazımı tesisiye	85.000
555	İnşa ve tamir ve iştirak	100.000
556	Müesseseler masrafı	80.000
557	Devlet matbaası mütedavil sermayesi	40.000
558	Mektep kitaplarının tabi için mütedavil sermaye	25.000 ³⁰¹

³⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 51, (12.04.1927), C: 31, s.95.

³⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), İ: 51, (12.04.1927), C: 31, s.96.

1928 Yılı Bütçe Görüşmeleri başlamış ve Meclis Başkanı Maârif Bütçesinin fasıllarını tek tek saymıştır.

1928 Yılı

Fasıl No	Fasıl Adı	Lira
671	Vekil tahsisatı	4.800
672	Merkez memurini maaşatı	48.636
673	Merkez ücuratı	39.060
674	Vilayetler memurları maaşatı	883.812
675	Vilayetler ücuratı	683.236
676	Tahsisatı fevkalade	1.633.615
677	Uzaklık ve pahalılık zammı	141.000
678	Tahsisatı maktua	600
679	Makam ücreti	69.880
680	Merkez mefruşat ve demirbaşı	4.500
681	Merkez levazımı	6.750
682	Merkez müteferrikası	3.500
683	Merkez ikramiyesi	2.000
684	Vekâlet otomobili masrafı	3.500
685	Vilayet mefruşat ve demirbaşı	4.500
686	Vilayetler levazımı	8.000
687	Vilayetler müteferrikası	3.500
688	Vilayat ikramiyesi	10.000
689	Masarifi mütenevvîa	34.850
690	Harcırah	50.000
691	Resmi telefon masrafı	1.450
692	Ücretli muhanebere ve muhakeme masrafı	3.000
693	Dahili resmi telgraf ücreti	12.000
694	Masarifi Mukannene	200
695	Teşvik ve muavenet	78.000 ³⁰²

³⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 64, 22.04.1928, C: III, s. 216.

696	Telifat ve neşriyat	46.000
697	Sanayii Nefise Encümeni masarîf ve hakkı huzuru	15.000
698	Tarih encümeni masarîf ve hakkı huzuru	9.000 ³⁰³
709	Mektepler masarîfi	1.722.000
710	Müesseseler masrafı	80.000
711	Pravantoriyum masarîfi	30.000
712	Levazımı tesisiye	175.000
713	İnşaat ve tamirat	295.000
714	788 numaralı kanunun tatbiki masrafı	10.000
715	Geçen sene düyünü	2.915
716	Eski seneler düyünü	3.000

Fasılların hepsi tek tek kabul edilerek 1928 yılı maârif vekâleti bütçe görüşmeleri tamamlanmıştır.³⁰⁴

Tarih encümeni masarîf ve hakkı huzuru faslına konan parayı az bulması ile ilgili Erzurum Milletvekili Necip Asım Beyin konuşması ve Maarif Vekili Cemal Hüsnü Beyin cevabı aşağıdadır fasıl aynen kabul edilmiştir:

Erzurum Milletvekili Necip Asım Bey “*Encümen şimdiye kadar çok kıymetli eserler tabetmiştir. Geçen sene bütçeye konulan tahsisatla bunları güç hal ile meydana çıkarmağa muaffik olmuştur. Halbuki bu sene geçen seneki miktardan da az bir para kabul edilmiş. Bu para ile encümen bir şey yapamaz, günahtır, bunun bir çaresini bulun.*”

Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey “*Efendim, tarih encümeni neşrettiği eserlerin masrafını kendisi veriyordu. Şimdi eser telif ederse masrafı doğrudan doğruya Telif Encümeninin neşriyat faslından verilecektir. Onun için 2.500 lira kafidir.*”

697 Ecnebi mütehassıs ve muallimler

150.000

698 Beynelmîlel kongre, sergi ve müsabakalara iştirak ve ilmi tetkik

³⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 64, 22.04.1928, C: III, s. 216.

³⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 64, 22.04.1928, C: III, s. 217.

Seyahatları masrafı	10.000
699 İlk ve orta tedrisat muallimleri ile ilk tedrisat müfettişleri kursları masrafı	10.000
700 Dil heyeti masrafı	40.000
701 Mektepler masarifi	1.806.000
702 Meslek mektepleri masrafı	1.000.000
703 Müesseseler masrafı	85.000
704 Paravantoriyon masarifi	30.000
705 Levazımı tesisiye	175.000
706 Mektep kütüphanelerine alınacak kitaplar bedeli	15.000
707 İnşaat ve Tamirat	295.000
708 Ecnebi memleketlerde talebe masrafı	467.234

Edirne Milletvekili Şakir Bey 708 nci fasıl ile ilgili değişiklik yapmıştır.

“Efendim, bu fasılda İstanbul Darülfünun için 8 nci madde olarak 3.000 lira vazgeçilecektir. Üçüncü madde de 67.000 lira olacaktır. Bu tenzil ve ilave neticesi fasıl yekun 432.234 lira olacaktır.” demiştir. Fasıl bu haliyle kabul edilmiştir.

709 Ecnebi memleketlerde talebe müfettişliği masarifi	16.000
710 823 numaralı kanun mucibince tabedilecek mektep kitapları mütedavil Sermayesi	100.000
711 1087 numaralı kanun mucibince neşrolunacak ilmi ve mesleki kitap ve mecmualar mütedavil sermayesi	40.000
712 788 numaralı kanunun tatbiki masrafı	15.000
713 Geçen sene düyunu	2.000
714 Eski seneler düyunu	6.000

Tüm fasılların kabul edilmesiyle bütçe görüşmeleri sona ermiştir.

1929 yılı maarif bütçesi fasıllara geçilerek başlamıştır.³⁰⁵

³⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre III), İ: 66, (18.05.1929), C: 12, s.44.

1929 YILI

Fasıl No	Fasıl Adı	Lira
671	Vekil tahsisatı	4.800
672	Memurlar maaşatı	2.832.864
673	Merkez müstahdemin ücreti	31.068
675	Vilayetler ücreti	698.353
676	Muvakkat tazminat	48.600
679	Makam ücreti	62.040
681	Merkez mefruşat ve demirbaşı	8.000
682	Merkez levazımı	6.750
683	Merkez müteferrikası	3.500
684	Vekâlet otomobili masrafı	9.500 ³⁰⁶
685	Vilayet mefruşat ve demirbaşı	9.000 ³⁰⁷
686	Vilayetler levazımı	8.500
687	Vilayetler müteferrikası	4.000
688	Vilayetler müteferrikası	30.350
689	Harcırah	50.000
690	Resmi telefon masrafı	2.250
691	Ücretli muhabere ve muhakeme masrafı	4.000
692	Masarifi Mukannene	200
693	Teşvik ve muavenet	30.500
694	Tetkik ve ilmi rehberler telif ve tercüme ücreti ile mecmualar mükâfatı ve ilmi komisyonlar hakkı huzuru ve harcırahı	25.000
695	Sanayii Nefise Encümeni masarif ve hakkı huzuru	1.000
696	Tarih encümeni masarif ve hakkı huzuru	2.500
697	Ecnebi mütehassıs ve muallimler	150.000
698	Beynelmilel kongre, sergi ve müsabakalara iştirak ve ilmi tetkikSeyahatları masrafı	10.000
699	İlk ve orta tedrisat muallimleri ile ilk tedrisat müfettişleri kursları masrafı	10.000
700	Dil heyeti masrafı	40.000
701	Mektepler masarifi	1.806.000

³⁰⁶ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre III), İ: 66, (18.05.1929), C: 12, s.44.

³⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre III), İ: 66, (18.05.1929), C: 12, s.45.

702	Meslek mektepleri masrafı	1.000.000
703	Müesseseler masrafı	85.000
704	Paravantoriyon masarifi	30.000
705	Levazımı tesisiye	175.000
706	Mektep kütüphanelerine alınacak kitaplar bedeli	15.000
707	İnşaat ve Tamirat	295.000 ³⁰⁸
708	Ecnebi memleketlerde talebe masrafı	467.234
709	Ecnebi memleketlerde talebe müfettişliği masarifi	16.000
710	823 numaralı kanun mucibince tabedilecek mektep kitapları mütedavilb Sermayesi	100.000
711	1087 numaralı kanun mucibince neşrolunacak ilmi ve mesleki kitap ve mecmualar mütedavil sermayesi	40.000
712	788 numaralı kanunun tatbiki masrafı	15.000
713	Geçen sene düyunu	2.000
714	Eski seneler düyunu	6.000 ³⁰⁹

³⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre III), İ: 66, (18.05.1929), C: 12, s.45.

³⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre III), İ: 66, (18.05.1929), C: 12, s.46.

Meclis Başkanının isteği üzerine 1930 yılı Maârif Vekâleti bütçesinin fasıllarına geçilir.

1930 YILI

Fasıl No	Fasıl Adı	Lira
531	Vekil tahsisatı	4.800
532	Memurları maaşatı	2.890.149
533	Merkez müstahdemi ücuratı	29.268
534	Vilayet ücreti	727.413
535	Muvvakkat tazminat	48.600
536	Mektep müdür ve muavinlerinin ücreti	68.680
537	Merkez mefruşat ve demirbaşı	3.000
538	Merkez levazımı	6.750
539	Merkez müteferrikası	2.500
540	Vekalet otomobil masrafı	3.500
541	Vilayat mefruşat ve demirbaşı	6.000
542	Vilayetler levazımı	8.500
543	Vilayetler müteferrikası	3.000
544	Masarifi mütenevvia	21.300
545	Harcırah	48.000
546	Resmi telefon masrafı	1.700
547	Ücretli muhabere ve mükaleme masrafı	3.000
548	Masarifi mukannene	200

549	Teşvikat ve muavenet	27.500 ³¹⁰
550	Tetkik ve ilmi rehberler, mecmualar mükafatı ve komisyonlar hakkı huzuru	5.000
551	Tarih encümeni masarif ve hakkı huzuru	2.500
552	Ecnebi mütehassıs ve muallimler	180.000
553	Beynelmilel kongre, sergi ve müsabakalara iştirak ve ilmi tetkik için gönderileceklerin harcırahı	15.000
554	İlk ve orta tedrisat muallimleri ile ilk tedrisat müfettişleri kursları masarif ve harcırah ücretleri	20.000
555	Dil heyeti masrafı	40.000
556	Mülkiye, yüksek muallim, orta muallim mektepleri, güzel sanatlar akademisi	192.040
557	Liseler, orta ve imam, hatip mektepleri	646.000
558	Muallim ve köy muallim mektepleri masrafı	878.700
559	Musiki muallim mektebi	35.000
560	Ticaret ve sanat mektepleri	7.000
561	Meslek mektepleri masarifi	1.000.000
562	Müesseseler masarifi	85.000
563	Pravantoryum masarifi	30.000
564	Levazımı tesisiye	175.000
565	Mektep kütüphanelerine alınacak kitap ve mecmua bedelleri ve bunlara ait masraf	30.000
566	İnşaat ve tamirat	295.000
567	Ecnebi memleketlere gönderilecek talebenin tahsil ve yol masrafları	450.834
568	Ecnebi memleketlerde talebe müfettişliği	1.200
569	823 numaralı kanun mucibince tap edilecek mektep kitapları	72.000 ³¹¹

³¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ: 60, 18.05.1930, C: 19, s. 112.

³¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre III), İ.60, 18.05.1930, C: 19, s. 113.

	mütedavil sermayesi	
570	1087 numaralı kanun mucibince neşrolunacak ilmi ve mesleki kitap ve mecmualar mütedavil sermayesi	40.000
571	Lisan muallimi yetiştirmek için hususi mekteplere talebe ücreti	5.000
572	Halkı tenvir için seyyar sinama masrafı ve millet mekteplerine yardım ve Türk kültürünün neşir ve tamimi	28.000
573	Tarihi eserlerin muhafaza masrafı	9.000
574	788 numaralı kanunun tatbiki masrafı	13.000
575	Geçen sene düyunu	13.400
576	Eski seneler düyunu	16.375

Meclis Başkanının isteği üzerine 1931 yılı Maârif Vekâleti bütçesinin fasıllarına geçilir.

1931 YILI

Fasıl No	Fasıl Adı	Lira
531	Vekil tahsisatı	4.800
532	Memurları maaşatı	2.700,218
533	Merkez müstahdemi ücreti	23.268
534	Vilayet müstahdemleri ücreti	527.310
535	Muvvakkat tazminat	48.600
536	1702 numaralı kanun mucibince verilecek ücretler	234.699
537	Merkez mefruşat ve demirbaşı	450
538	Merkez levazımı	5.175
539	Merkez müteferrikası	2.250
540	Vekalet otomobil masrafı	3.500
541	Vilayat mefruşat ve demirbaşı	10
542	Vilayetler levazımı	5.150
543	Vilayetler müteferrikası	2.200
544	Masarifi mütenevvia	11.670
545	Harcırah	36.450
546	Resmi telefon masrafı	900
547	Ücretli muhabere ve mükaleme masrafı	450
548	Masarifi mukannene	90
549	Teşvikat ve muavenet	15.001

550	Tetkik ve ilmi rehberler, mecmualar mükafatı ve komisyonlar hakkı huzuru	2.250
551	Tetkik encümeni masarifi	610
552	Ecnebi mütehasıs ve muallimler	165.000
553	Beynelmilel kongre, sergi ve müsabakalara iştirak ve ilmi tetkik için gönderileceklerin harcırahı	1
554	İlk ve orta tedrisat muallimleri ile ilk tedrisat müfettişleri kursları masarifi ve harcırah ücretleri	15.000
555	Dil heyeti masrafı	27.000
556	Mülkiye, yüksek muallim, orta muallim mektepleri, güzel sanatlar akademisi	184.040
557	Liseler, orta ve imam, hatip mektepleri	500.800
558	Muallim ve köy muallim mektepleri masrafı	653.878 ³¹²
559	Musiki muallim mektebi	27.000
560	Ticaret ve sanat mektepleri	6.300
561	Meslek mektepleri masarifi	590.803
562	Müesseseler masarifi	62.100
563	Pravantoryum masarifi	27.000
564	Levazımı tesisiye	92.700
565	Mektep kütüphanelerine alınacak kitap ve mecmua bedelleri ve bunlara ait masraf	17.100
566	İnşaat ve tamirat	86.870
567	Ecnebi memleketlere gönderilecek talebenin tahsil ve yol masrafları	405.234
568	Ecnebi memleketlerde talebe müfettişliği	9.000
569	Neşriyata yardım	38.500
570	Lisan muallimi yetiştirmek için hususi mekteplere talebe ücreti	5.000

³¹² (Bu fasıla 50 imzalı bir arttırma teklifi olmuş. Bu itibarla teklif 684.228 liraya çıkartılarak kabul edilmiştir.) **TBMM Zabıt Ceridesi**, (Devre IV), İ.29, 16.07.1931, C: 3, s. 146.

571	Halkı tenvir için seyyar sinama masrafı ve millet mekteplerine yardım ve Türk kültürünün neşir ve tamimi	1
572	Tarihi eserlerin muhafaza masrafı	9.000
573	788 numaralı kanunun tatbiki masrafı	16.000
574	Geçen sene düyunu	10.000
575	Eski seneler düyunu	9.520 ³¹³

Meclis Başkanının isteği üzerine 1932 yılı Maârif Vekâleti bütçesinin fasıllarına geçilir.

1932 YILI

Fasıl No	Fasıl Adı	Lira
505	Vekil tahsisatı	4.800
506	Memurları maaşatı	2.749.768
507	1683 numaralı kanunun 58 nci maddesi mucibince verilecek tekaüt ikramiyesi	6.530
508	Merkez müstahdemleri ücreti	22.068
509	Vilayet müstahdemleri ücreti	593.014
510	Muvvakkat tazminat	48.600
511	1702 numaralı kanun mucibince verilecek ücretler	248.19
512	Merkez mefruşat ve demirbaşı	400
513	Merkez levazımı	5.000
514	Merkez müteferrikası	2.000
515	Vekalet otomobil masrafı	3.435

³¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.29, 16.07.1931, C: 3, s. 153.

516	Vilayat mefruşat ve demirbaşı	200
517	Vilayetler levazımı	5.000
518	Vilayetler müteferrikası	2.000 ³¹⁴
519	Masarifi mütenevvia	13.070
520	Harcırah	36.450
521	Resmi telefon masrafı	900
522	Ücretli muhabere ve mükaleme masrafı	450
523	Masarifi mukannene	90
524	Teşvikat ve muavenet	15.001
525	Tetkik ve ilmi rehberler, mecmualar mükafatı	7.150
526	Ecnebi mütehassıs ve muallimler	138.000
527	Beynelmilel kongre, sergi ve müsabakalara iştirak ve ilmi tetkik için gönderileceklerin harcırahı	32.500
528	İlk ve orta tedrisat muallimleri ile ilk tedrisat müfettişleri kursları masarifi ve harcırah ücretleri	17.000
529	Dil heyeti masrafı	1
530	Mülkiye, yüksek muallim, orta muallim mektepleri, güzel sanatlar akademisi	131.990
531	Liseler, orta ve imam, hatip mektepleri	60.000
532	Devletçe deruhte edilen ücret ve masraflar	230.000
533	Muallimmektepleri masrafı	519.800
534	Musiki muallim mektebi masrafı	27.000 ³¹⁵
535	83 numaralı kanun mucibince tabedilecek mektep kitapları	100

³¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.70, 25.06.1932, C: 2, s. 326.

³¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.70, 25.06.1932, C: 2, s. 327.

	mütedavil sermayesi	
536	Ticaret, kız sanat ve diğer meslek mektepleri ve enstitüler masarifi	48.572
537	Leyli Meslek mektepleri masarifi	40.450
538	İnşaat, tesisat, tamirat	56.629
539	Meslek ve ticaret kursları ve akşam mektepleri ücreti ve masarifi ve ticaret, kız sanat ve bilümm meslek mektepleri ve enstitüler ilave dersi ücreti	60.208
540	Muvazenei umumiye haricindeki meslek ve sanat mekteplerine yardım	5.000
541	Ecnebi mütehasısları ve mütehasıs muavini ve tercümanları, memleket dahilinde ve azimet ve avdet harcırahları ve seyahat ve ikamet yevmiyeleri	44.000
542	Müesseseler masarifi	60.000
543	Pravantoryum masarifi	20.000
544	Levazımı tesisiye	64.261
545	Mektep kütüphanelerine alınacak kitap ve mecmua bedelleri ve bunlara ait masraf	10.000
546	İnşaat ve tamirat	88.000
547	Ecnebi memleketlere gönderilecek talebenin tahsil ve yol masrafları	442.234
548	Ecnebi memleketlerde talebe müfettişliği	7.000
549	Neşriyata yardım	40.000
550	Lisan muallimi yetiştirmek için hususi mekteplere talebe ücreti	4.000
551	Halkı tenvir için seyyar sinema masrafı ve millet mekteplerine yardım ve Türk kültürünün neşir ve tamimi	1
552	Tarihi eserlerin muhafaza masrafı	9.000
553	788 numaralı kanunun tatbiki masrafı	11.000
554	Geçen sene düyunu ve tekaüt ikramiyesi düyunu	19.532

555	Eski seneler dıyunu	520
556	Riyaseti Cumhur fılaroni orkestra heyeti maaş ve masarifi	73.932
557	Bilumum mekteplerdeki askeri tedrisat muallimleri ücreti	40.000 ³¹⁶

Meclis Başkanının isteği üzerine 1933 yılı Maârif Vekâleti bütçesinin fasıllarına geçilir.

1933 YILI

Fasıl No	Fasıl Adı	Lira
505	Vekil tahsisatı	4.800
506	Memurları maaşatı	2.959.492
507	1683 numaralı kanunun 58 nci maddesi mucibince verilecek tekaüt ikramiyesi	16.530
508	Merkez müstahdemleri ücreti	23.668
509	Vilayet müstahdemleri ücreti	630.674
510	Muvvakkat tazminat	57.512
511	1702 numaralı kanun mucibince verilecek ücretler	285.219
512	Merkez mefruşat ve demirbaş	600
513	Merkez levazımı	5.000
514	Merkez müteferrikası	2.000
515	Vekalet otomobil masrafı	3.435
516	Vilayat mefruşat ve demirbaş	1.000
517	Vilayetler levazımı	5.000

³¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.70, 25.06.1932, C: 2, s. 328.

518	Vilayetler müteferrikası	2.000
519	Mütenevvimasraflar	13.670
520	Harcırah	50.250
521	Resmi telefon masrafı	1.000
522	Ücretli muhabere ve mükaleme masrafı	650
523	Mahkeme harçları	90
524	Teşvikat ve muavenet	20.000
525	Tetkik ve ilmi rehberler, mecmualar mükafatı	16.400 ³¹⁷
526	Ecnebi mütehassıs ve muallimler	156.000
527	Beynelmilel kongre, sergi ve müsabakalara iştirak ve ilmi tetkik için gönderileceklerin harcırahı	9.000
528	İlk ve orta tedrisat muallimleri ile ilk tedrisat müfettişleri kursları masarifi ve harcırah ücretleri	24.000
529	Dil heyeti masrafı	1
530	Mülkiye, yüksek muallim, orta muallim mektepleri, güzel sanatlar akademisi	157.364
531	Liseler, orta ve imam, hatip mektepleri	70.000
532	Devletçe deruhte edilen ücret ve masraflar	252.000
533	Muallimmektepleri masrafı	526.200 ³¹⁸
534	Musiki muallim mektebi masrafı	28.000
535	Devlet kitapları mütedavil sermayesi	20.000
536	Ticaret, kız sanat ve diğer meslek mektepleri ve enstitülerve Riyaseti Cumhur filarmonik orkestra masarifi	45.362
537	Leyli Meslek mektepleri masarifi	28.076

³¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.52, 17.05.1933, C: 1, s. 151.

³¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.52, 17.05.1933, C: 1, s. 151.

538	İnşaat, tesisat, tamirat	60.481
539	Meslek ve ticaret kursları ve akşam mektepleri ücreti ve masarifi ve ticaret, kız sanat ve bilûmum meslek mektepleri ve enstitüler ilave dersi ücreti	49.108
540	Muvazenei umumiye haricindeki meslek ve sanat mekteplerine yardım	1
541	Ecnebi mütehassısları ve mütehassıs muavini ve tercümanları, memleket dahilinde ve azimet ve avdet harcırahları ve seyahat ve ikamet yevmiyeleri	53.510
542	Müesseseler masarifi	68.000
543	Pravantoryum masarifi	23.000
544	Levazımı tesisiye	81.761
545	Mektep kütüphanelerine alınacak kitap ve mecmua bedelleri ve bunlara ait masraf	15.000
546	İnşaat ve tamirat	108.000
547	Ecnebi memleketlere gönderilecek talebenin tahsil ve yol masrafları	444.843
548	Ecnebi memleketlerde talebe müfettişliği	7.000 ³¹⁹
549	Neşriyat masrafları	56.000
550	Lisan muallimi yetiştirmek için hususi mekteplere talebe ücreti	1.000
551	Halkı tenvir için seyyar sinema masrafı ve millet mekteplerine yardım ve Türk kültürünün neşir ve tamimi	12.000
552	Tarihi eserlerin muhafaza masrafı	10.000
553	788 numaralı kanunun tatbiki masrafı	12.000
554	Geçen sene düyunu	10.000
555	Eski seneler düyunu	9.630

³¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.52, 17.05.1933, C: 1, s. 152.

556	Bilumum mekteplerdeki askeri tedrisat muallimleri ücreti	15.000
557	Yeni ihdas edilecek İnkılap müzesi için vesika toplama masarifi	5.000
558	Aşiretler seyyar muallimleri maaş, ücret ve harcırahları	7.000 ³²⁰

³²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, (Devre IV), İ.52, 17.05.1933, C: 1, s. 152.